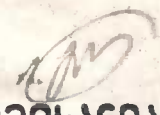

1. ქართული (სილაზი)
2. გეგმატური განვითარების.

ს.ს.ს.რ. განათლებას სახელსო აღმშენებლობის
ყოველთვიური კარგობებისა და უზრუნველყოფის

წილ. VI

ახალ სკოლისათვის

№ 3

დაბეჭდვის

1928

ლისმოფერთა საშუალებოდ.

ან ჟურნალის ახალი საგამომცემლო წელი დაიწყება. ხელისმოწერა მიიღება ოქტომბრიდან ოქტომბრამდე წინანდელი 4 ფორმის (64 გვ.) ნაცვლად გამოვა კიდევ 1-2 ფორმა დამატების სახით, როგორც „დაუსწრებელი“ მასალა. ამის გამო ჟურნალი ამ წლიდან ელირება წლიწადა (12 ნომერი დამატებით) 5 მანეთი, წინანდელი 4 მან. ნაცვლად.

ერთ წელზე ნაკლები ვადით ჟურნალის გამოწერა არ შეიძლება.

ცალკე ნომრები არ იყიდება.

არ შეიძლება აგრეთვე „დაუსწრებელი კურსების“ მასალის ცალკე გამოწერა.

ხელისმოწერის პირობები შემდეგია:

1. გამოწერისას არა ნაკლებ 2 მანეთისა.
2. შემდეგი გადასახადი (1 მან.) არა უგვიანეს თებერვლისა.
3. შემდეგი (1 მან.)—მარტ-აპრილში.
4. 1 მან. არა უგვიანეს მაისისა.

ჟურნალის წესიერი მიღებისათვის ვთხოვთ ერთიდაიმავე სკოლის მასწავლებლებს ერთად გამოიწერონ ჟურნალი.

წარსული წლების დარჩენილი ვალი უნდა ახალი გამოწერის წინ იყოს განაღდებული.

შენი შენა: ვთხოვთ ამხანაგებს დაწვრილებით აღნიშნონ ხოლმე ფულის გადმოსაგზავნ ბლანკებზე, ჟურნალის რამდენ კომპლექტს იწერენ და რამისამართით უნდა გაეგზავნოთ ჟურნალი. ვთხოვთ გამოწერისას სრული თანხა გამოგზავნონ ზემოაღნიშნული პირობების მიხედვით.

სარედაქციო კოლეგია.

ს.ს.ს.რ. ბანათრეაბის სახარხო ჯოთისარიათის
ყოვართვიური პარაბოტიური ჟურნალი

წაკ. VI

ახალ სკოლისაკან

4 874

№ 3

ღაგამბერი
1928

ბ ზ ი ლ ი ს ი

შ ი ნ ა ა რ ს ი

საბჭოების გადარჩევა და სკოლის ამოცანები	33-
საბჭოების გადარჩევის კამპანია და პოლიტგანორგანოები პ. ხობუა	8
ნიკოლოზ ჩერნიშევსკი შ. სიხარულიძე	12
შრომის პრინციპებისათვის ჩვენს მასიურ სკოლებში ბიქტორ დიდიშვილი	24
რატომ არის აუცილებელი ბრუნვათა რიგის შეცვლა ქართულში ა. ჩიქობავა	29
საჭიროა თუ არა ზღაპარი? ნ. ძიძიგური	39

ჩვენი სკოლების მუშაობიდან

4-წლედის პროგრამების გადასინჯვის შესახებ კ. შეროზია	44
საბჭოთა არჩევნებისათვის მზადება ა. შლემოვა	51

ბიბლიოგრაფია

ქართული ენის სახელმძღვანელოთა განხილვა ვ. თოფური	54
დაუსწრებელი კურსები	
საბჭოთა სკოლის შრომითი რაობა	48

პასუხისმგებელი რედაქტორი მარიამ ორახელაშვილი
პასუხისმგებელი მდივანი რ. ნიკოლაძე.

საბჭოების გადაჩევა და სკოლის ამოცანები.

იწყება სამხადისი საბჭოების არჩევნებისათვის, რაც ჩვენი პარტიისა და ხელისუფლების წინაშე მეტად სერიოზულ ამოცანებს აყენებს. 11 წელმა განვლო პროლეტარული რევოლუციის შემდეგ. ყოველწლობით ფართოდება საბჭოების, როგორც პროლეტარიატის დიქტატურის ორგანოს, მუშაობა. საბჭოების მთელი მუშაობა კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით მიმდინარეობს. უღარიბესი და საშუალო გლეხკაცობა პროლეტარიატის მოკავშირეა. ის ზონაწილეობას იღებს საბჭოთა ორგანოების მუშაობაში მუშათა კლასის და მისი კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით. გლეხკაცობა რომ წინააღმდეგს პროლეტარიატს, ეს იმას მოასწავებს, რომ ის მოექცეს მემამულეებისა და კაპიტალისტების გავლენის ქვეშ. ეს ქვემარტება კარგა ხანია ისწავლა გლეხკაცობამ. 1905 წლის მაგალითი საუცხოვო გაკვეთილი იყო გლეხკაცობისათვის. ოქტომბრის რევოლუციამ მიანიჭა გლეხკაცობას მიწა და თავისუფლება. მენშევიკებისა და ესერების დაპირებანი თებერვლის რევოლუციის დროს მხოლოდ დაპირებებად დარჩა. ამიტომ მიმდინარე არჩევნების დროს ყოველი შეგნებული მუშა, გლეხი და ინტელიგენტი დაინტერესებული უნდა იყოს მუშებსა და გლეხებს შორის არსებული დიდი კავშირის განმტკიცების საქმით.

მიმდინარე არჩევნები თვითკრიტიკის ფართოდ გაშლის საფუძველზე უნდა ჩატარდეს. ბიუროკრატიზმთან ბრძოლა მეტად მნიშვნელოვანი ამოცანაა. უკულტურობის, ჩამორჩენილობისა და მოსახლეობის სუსტად გაერთიანების გამო,—კერძოდ ეს შეიძლება ითქვას სოფლის შესახებ,—ჩვენ ვხვდებით ბიუროკრატიულ გადახრებს საბჭოთა აპარატში. არის შემთხვევები, როდესაც აღმასკომის თავმჯდომარე ან კიდევ აღმასკომის მდივანი თავის დროზე ვერ აწესრიგებს საქმეებს, აჭარბებს თავის უფლებებს, ხოლო გლეხკაცობას მათი ეშინია. ასეთ დამახინჯებებს ვხვდებით არა მარტო სოფლად, არამედ ქალაქის პირობებშიც. საბჭოთა აპარატი ხშირად აკეთებს იმას, რაც ეწინააღმდეგება პარტიისა და ხელისუფლების დირექტივებს. ბრძოლა ასეთი დამახინჯების აღმოსაფხვრელად არ მოითხოვს აპარატის დამსხვრევას, საჭიროა მხოლოდ მისი გაჯანსაღება და ნაკლოვანება.

თა აღმოფხვრა. თვითკრიტიკა უნდა გამოვიყენოთ სწორედ ამ ნაკლოვანებათა აღმოსაფხვრელად. ჩვენი მოწინააღმდეგენიც აკრიტიკებენ საბჭოთა აპარატს არა გამოსწორების, არამედ შესუსტებისა და დაცემის მიზნით. საბჭოთა აპარატის ნაკლოვანებათა აღმოსაფხვრელად საჭირო და აუცილებელია მშრომელთა ფართო მასების სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობითი საქმით დაინტერესება. სოფლად ვერ ვხვდებით საბჭოს წევრების აქტიურ მონაწილეობას საბჭოს მუშაობაში. ხშირია ისეთი შემთხვევები, როდესაც მარტო აღმასკომის თავმჯდომარე მუშაობს და საბჭოს წევრები კი პასიური არიან. ეს გარემოება ნიადაგს უშზადებს უპასუხისმგებლობასა და სახელმწიფოებრივი ქონების გაფლანგვის მომენტების გახშირებას, რადგანაც არ არის მასის შესაფერისი კონტროლი. ხშირია შემთხვევები, როდესაც ასეთი გარემოება ხელს უწყობს კულაკების გავლენის გაძლიერებას საბჭოთა აპარატზე. ამიტომაც მიმდინარე გადარჩევის დროს აუცილებელია შემოწმებულ იქნას: რამდენად სწორედ არის დაყენებული ხეყიების მუშაობა, იზრდება თუ არა უღარიბესი და საშუალო გლეხკაცობის აქტივობა და რამდენად აქვს ადგილი კულაკების ძალდატანებასა და გავლენას.

საბჭოების გადარჩევა მეტად საპასუხისმგებლო მომენტში ხდება. მართალია, კაპიტალისტური მეურნეობის ხერხემალი დაიმსხვრა ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, თითქოს ჩვენს ქვეყანაში კაპიტალისტური მეურნეობის ნაშთები სავსებით აღმოფხვრილია. კაპიტალიზმი კვლავ განაგრძობს არსებობას. მისი საფუძველი წვრილი გლეხური და ხელოსნური წარმოებაა, რომელიც ამზადებს საქონელს ბაზრისათვის. გლეხური მეურნეობის დიფერენციაცია ფაქტია. კულაკური გლეხკაცობა თავისი გავლენის ქვეშ აყენებს უღარიბეს გლეხკაცობას. ამიტომ ჩვენ ვცდილობთ ეს გავლენა შევასუსტოთ და მოვსპოთ. მაგრამ როგორი გზით შეიძლება ამის გაკეთება? ცხადია, არა ვაჭრობისა და ბაზრის მოსპობით—ეს, უპირველეს ყოვლისა, სასტიკად შეარყევდა გლეხურ მეურნეობას. კერძო კაპიტალთან ბრძოლა სულ სხვა გზით უნდა ვაწარმოოთ, სახელდობრ: აუცილებელია კოოპერატიული და სახელმწიფოებრივი ვაჭრობის გაძლიერება. კერძო კაპიტალის როლი და მონაწილეობა ვაჭრობაში ყოველწლიურად მცირდება, მაგრამ მარჯო ეს არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ უღარიბესი გლეხკაცობა კულაკების გავლენისაგან გავათავისუფლოთ, საჭიროა დავიპყროთ წარმოების ყველა დარგი.

მრეწველობის დარგში პროდუქციის თითქმის 90% სახელმწიფოებრივ მრეწველობას ეკუთვნის. სასოფლო მეურნეობაში ასეთი

მდგომარეობა არ გვაქვს, აქ პროდუქციის მთავარი მასა კერძო ინდივიდუალური გლეხური მეურნეობის ხელშია; რაც შეეხება საბჭოთა და კოლექტიურ მეურნეობას, ის დღეს კიდევ იმდენად სუსტია შედარებით, რომ საერთო პროდუქციის მხოლოდ 30%-ს ამზადებს. კულაკური მეურნეობა საბაზრო პურის დამზადების დარგში ჯერ კიდევ მნიშვნელოვან ადგილს იჭერს (13%). ამიტომ ინდივიდუალური გლეხური მეურნეობის კოოპერატიულ საფუძველზე გაერთიანება გადაუდებელ და სადღეისო ამოცანად ითვლება. დღეს უკვე ყველასათვის გასაგებია, რომ საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობა მოსავლიანობის ზრდის თვალსაზრისით უფრო რენტაბელურია, ვიდრე ინდივიდუალური მეურნეობა, თუნდაც კულაკური. საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობის ჩამოსაყალიბებლად საჭიროა განვითარებული სასოფლო-სამეურნეო იარაღები, ამ მხრივ კი ჯერჯერობით ჩვენი სასოფლო მეურნეობა ჩამორჩენილია, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამ დარგში ამჟამად საგრძნობი მიღწევები გვაქვს ომის წინა დროსთან შედარებით. 1927/28 წელს სასოფლო-სამეურნეო მანქანების დასამზადებლად გაღებული იყო 135 მილ. მანეთი, 28/29 წელს გადაღებულია 175 მილ. მანეთი. მანქანაწილი სასოფლო-სამეურნეო იარაღებისა შემოგვაქვს უცხოეთის სახელმწიფოებიდან, ხოლო უმთავრესად კი ვაძლიერებთ სასოფლო-სამეურნეო მანქანების დამამზადებელ საკუთარი ფაბრიკა-ქარხნების გაშენების საქმეს. ამ მიზნით სტალინგრადში და როსტოვში დაწყებულია ახალ წამოწყებათა აშენება. ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის გარეშე, რაც გულისხმობს კაპიტალური მშენებლობის გაფართოებას, ჩვენ ვერ დავახწევთ თავს პურის დამზადების და საქონლის შიმშილის დარგში ამჟამად არსებულ სიმძნელებს.

მრეწველობის ისეთი დარგების ყოველმხრივი განვითარება, როგორცაა სასოფლო-სამეურნეო მანქანების და მინერალური სასუქების წარმოება, აუცილებელია იმისათვის, რომ ავწიოთ ჩამორჩენილი სასოფლო მეურნეობის განვითარების დონე.

ვისაც ეს არ გაეგება, ვინც მოითხოვს მრეწველობის განვითარების ტემპის შესუსტებას იმ მიზნით, რომ სასოფლო მეურნეობის განვითარება გავაძლიეროთ, ის ობიექტურად ხელს უშლის აგრარულ-ინდუსტრიალური ქვეყნის ინდუსტრიალურ-აგრარულ ქვეყნად გარდაქმნის საქმეს.

სასოფლო მეურნეობა ჯერ კიდევ ჩამორჩენილია. განსაკუთრებით ითქმის ეს პურეულის კულტურის შესახებ, რომელიც წელის ტემპით ვითარდება და 26/27 სამეურნეო წელთან შედარებით განსხვავებას არ გვაძლევს. პურეულის პროდუქცია საგრძნობლად შემცირ-

და უკრაინაში და სამხრეთ კავკასიაში ნათესების დაღუპვის გამო. პურეულის კულტურის ჩამორჩენილობის მიზეზი, სხვა მიზეზებთან ერთად, გლეხური მეურნეობის დაქუცმაცებაში მარხია. დაახლოებით 100 მილიონი ჰექტარი ნათესი მიწა ეკუთვნის 25 მილ. გლეხურ მეურნეობას. ბევრ რაიონში ჯერ კიდევ სამმინდვრიანი სისტემაა, ხნავენ კავით სახნისის მაგივრად. ამიტომ აქცევს ხელისუფლება დღეს განსაკუთრებულ ყურადღებას პურეულის კულტურის და საერთოდ სასოფლო მეურნეობის გაუმჯობესების საქმეს.

მიღებულ უნდა იქნეს ყოველგვარი ზომა მოსავლიანობის გასაღიღებლად. საჭიროა ხელი შევეწყოთ უღარიბეს და საშუალო გლეხკაცობას, რომ მათ შესძლონ იმაზე მეტი პურის დამზადება, ვიდრე ამზადებენ. ეს კი შეუძლებელია სახელმწიფოებრივი კრედიტის სწორედ განაწილებისა და აგროკულტურული დახმარების მოწესრიგების გარეშე. საბჭოთა კავშირში, მეცნიერული გამოანგარიშების საფუძველზე მიღებული ცნობებით, მოგვეპოვება 8 მილიონი ისეთი მცირე შეძლების გლეხური მეურნეობა, რომელსაც მიწის დღევანდელი წესებით დამუშავების დროს არ შეუძლიათ ცხენის ძალის გამოსყიდვაც კი. ამიტომ ამ გლეხკაცობის კოოპერატიული გაერთიანება უახლოეს და გადაუდებელ ამოცანად უნდა გადაიქცეს. მე-15 პარტყრილობის ლოზუნგს „წინ, მსხვილი კოლექტიური მეურნეობისაკენ“—პრაქტიკულად უნდა შევასხნათ ხორცი. ამ ორი წლის განმავლობაში კოლექტიურ მეურნეობათა რაოდენობა ორჯერ გაიზარდა. მათი პროდუქციის ღირებულებამ 103 მილიონიდან 189 მილიონამდე მიაწია. კოლექტიურ და საბჭოთა მეურნეობის გაფართოების გეგმის მიხედვით, 4-5 წლის განმავლობაში ჩვენ უნდა მივიღოთ 100 მილიონი ფუთი საბაზრო პური. მთელი ეს მუშაობა, სახალხო მეურნეობის განვითარებისაკენ მიმართული, მტკიცედ უნდა დავუკავშიროთ მოსახლეობის კულტურული დონის აწევის საქმეს. ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ ბევრია წერაკითხვის უცოდინარი, რაც თავის მხრივ გავლენას ახდენს სახალხო მეურნეობის განვითარების საქმეზე. ქალაქად წერაკითხვის უცოდინარია 27%, სოფლად კი 58%. ამრიგად, ჩვენი მრეწველობის გაფართოება, სასოფლო მეურნეობაში სოციალისტური სექტორის გაძლიერება და კულტურული მუშაობის გაღრმავება, — აი ის მთავარი ამოცანები, რომელიც უნდა დავაყენოთ მიმდინარე გადარჩევების წინაშე, სოფლად სოციალისტური სექტორის ზრდასთან ერთად იზრდება კლასობრივი წინააღმდეგობა, კულაქი უბრძოლველად ვერ დატოვებს თავის გავლენას. ამისი მაგალითები

წვენ გვაქვს. გორის მაზრის სოფელ ქარელში მომხდარი ამბები ამ ბრძოლის დამახასიათებელი ნიმუშია.

კლასობრივი ბრძოლის ასეთი გამწვავების მომენტში აუცილებელია გარკვეული კლასობრივი პოლიტიკური ხაზი. პარტიის გადაწყვეტელ ამოცანას შეადგენს ბრძოლა განსაკუთრებით მემარჯვენე გადახრის წინააღმდეგ, რადგანაც მემარჯვენეთა მოსაზრებანი ფართო გასაქანს აძლევს კაპიტალისტური ელემენტების ზრდას ჩვენს ქვეყანაში. პროლეტარიატის დიქტატურის მეზარახტრე-კომუნისტური პარტია, რომელიც მიზნად ისახავს სოციალისტური საზოგადოების მშენებლობას, ვერ დაუშვებს ასეთ აშკარა მემარჯვენე დათმობებს კაპიტალისტური ელემენტებისადმი.

სკოლას, როგორც ყოველი მეტად მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ხასიათის მქონე საკითხის დამუშავების დროს, მიმდინარე გადარჩევის წინაშე წამოყენებულ ამოცანათა პოპულარიზაციის საქმეშიც დიდი როლის შესრულება შეუძლია. ამ მიზნით სკოლის მოწაფეები საზმეცნიერების მასწავლებელთა ხელმძღვანელობით ეცნობიან ყველა იმ წერილს, რომელიც ამ საკითხის შესახებაა გამოქვეყნებული ჩვენს პრესაში. შესაძლებლობისამებრ, მონაწილეობას იღებენ საარჩევნო კომისიების შედგენაში და მათ საინსტრუქტორო თათბირზე. სკოლის მოწაფეობას დიდი დახმარების გაწევა შეუძლია ადგილობრივ საბჭოთა ორგანოების საარჩევნო უფლების მქონე და უფლებამოკლებულ პირთა სიების შედგენაში, საარჩევნო უწყებათა დარიგებაში და სხვ. სკოლის უფროსი ჯგუფის მოწაფეებთან (9-წლები და სპ. ტენიკუმები) უნდა დაისვას მოხსენებები შემდეგ თემებზე: 1) პარტიის პოლიტიკა სოფლად და მიმდინარე გადარჩევის წინაშე დასმული ამოცანები, 2) არჩევნების სისტემა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რესპუბლიკებში და სხვ.

სკოლა აქტიურ მონაწილეობას იღებს ახალი საბჭოებისათვის „ნაკაზის“ გამომუშავებაში (მოითხოვს სკოლის მტკიცე ბიუჯეტს, დამხმარე კომიტეტის შექმნას, მოწაფეთა მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, მათთვის საერთო საცხოვრებლების მოწყობას, სტიპენდიების დანიშვნას და სხვა).

ამ მიმართებით სკოლის მიერ ჩატარებულ მუშაობას დიდი საზოგადოებრივი ღირებულება ექნება.

მთელი საბჭოთა საზოგადოებრივობა მიმდინარე გადარჩევის დროს ერთხელ კიდევ ხაზს გაუსვამს იმ მიხწევებს და ნაკლს, რომელიც დღემდე მოეპოვება საბჭოთა ხელისუფლებას.

საბჭოების გადარჩევა გამოიწვევს მუშებისა და გლეხების აქტივობას, გამოააშკარავებს სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების პოლიტიკურ აქტივობას. ეჭვი არ არის, რომ ამ არჩევნებშიც, როგორც დღემდე, მუშათა კლასი გაიმარჯვებს უღარიბეს და საშუალო გლეხკაცობასთან ერთად.

საბჭოების გადარჩევის კამპანია და პოლიტიკანობანობები.

ყველასათვის ცნობილია, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს წელს საბჭოების გადარჩევას. ამ საქმეს წელს მისთვის ეძლევა განსაკუთრებული მნიშვნელობა, რომ ის ხდება მოსახლეობის ყველა ფენის აქტივობის გაძლიერების გარემოცვაში. საბჭოების არჩევნების დანიშნულებაა: პროლეტარიატის დიქტატურის განმტკიცება, მუშებსა და გლეხებს შორის კავშირის კიდევ მეტი განმტკიცება, მუშათა კლასის ხელმძღვანელობის გაძლიერება მშრომელ გლეხობაზე და, რაც უმთავრესია, მშრომელთა მასის ფართოდ ჩაბმა ჩვენი სოციალისტური მშენებლობის ფერხულში.

საბჭოთა ხელისუფლება და კომუნისტური პარტია განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ ამომრჩეველთა რიცხვობრივ ზრდას, მაგრამ ისინი ამომრჩეველისაგან მარტო იმას კი არ მოითხოვენ, რომ მან მისცეს ხმა ამა თუ იმ პირს, არამედ საინტერესო და აუცილებელია მათი პრაქტიკულ საქმიანობაში ჩაბმა. ამომრჩეველმა, ხმის მიცემის გარდა, სრულიად უშიშრად და მოურიდებლად უნდა აწონდა დაწონოს ადგილობრივი საბჭოს და საერთოდ საბჭოთა ხელისუფლების საქმიანობა, გაუკეთოს მას კრიტიკა, მიუთითოს შეცდომებზე და დასახოს გამასწორებელი ზომები. „ჩვენ იმიტომ ვიწვევთ მათ (მშრომელ მასას. პ. ხ.),—ამბობს ამხ. კოვანოვიჩი—რომ საბჭოთა ხელისუფლების ბუნება მოითხოვს ასობით, ათასობით და მილიონიანი მასის კონტროლს“. საბჭოების გადარჩევა უნდა ჩატარდეს თვითკრიტიკის ლოზუნგით. ნურავის ნუ შეეპარება იჭვი, თითქოს კრიტიკა და შეცდომათა გამომკვლავება ზიანს მოუტანს საბჭოთა ხელისუფლებას, პირიქით, შეცდომების გამომკვლავებას, მათი გამონწვევი მიზეზების შესწავლას და მათ წინააღმდეგ საჭირო გადამჭრელ ღონისძიებათა მიღებას მოითხოვს საბჭოთა ხელისუფლების ბუნება.

არჩევნებმა მშრომელთათვის უნდა ცხადპყონ კლასთა ბრძოლის გამწვავება. ქალაქად ნეპმანი, სოფლად კი კულაკი,— აი ჩვენი კლა-

სიური მტრები, რომელთაც სურთ ხელი შეუშალონ მუშურ-გლეხურ ხელისუფლებას სოციალიზმის მშენებლობაში. მათ წინააღმდეგ, — როგორც კლასიური მტრების, — სასტიკი ზომები უნდა იქნეს მიღებული. მუშათა კლასის ყურადღება ქალაქად მიპყრობილია ჩვენი მრეწველობის გაძლიერებისაკენ, ხოლო სოფლად მშრომელი მოსახლეობის მოვალეობას შეადგენს ჩვენი სოფლის მეურნეობის სოციალისტურად გარდაქმნა. მუშების და გლეხების მთლიანი ფრონტი, პროლეტარიატის ხელმძღვანელობით, ჩვენი სოციალისტური სექტორის გაძლიერების საწინდარია, ხოლო ეს უკანასკნელი კი სასიკვდილო ლახვარია კლასიური მტრისათვის. ძალების შემჭიდროება და მკაცრ შეტევაზე გადასვლა ნეპმანის და კულაკის წინააღმდეგ, — აი რა უნდა მოგვცეს საბჭოების გადარჩევამ.

ზემოთ თქმულის შემდეგ ერთი წუთითაც არ უნდა დაგვიწყობ, რომ კულტურა და ცოდნა მშრომელ მასაში (საბჭოთა სამყაროში) საუცხოო საშუალებაა მიზნის მიღწევისათვის.

კულტურული რევოლუციის პრობლემა, რომელიც წამოაყენა კომუნისტურმა პარტიამ, მთელი თავისი მნიშვნელობით უნდა იქნეს გაშლილი. წერაკითხვის უცოდინარობა და, საერთოდ, კულტურის დაბალი დონის მქონე მასებს შორის ზედმიწევნით ძნელია მუშაობა. „უკულტურობა ყველაზე საშიში მტერია. მას ვერაფერად ადმინისტრაციულ ზომებს ვერ დაუმორჩილებთ“, — ამბობს ლენინი. მაშასადამე პოლიტგანორგანოების უშუალო მოვალეობას შეადგენს სასტიკი ბრძოლა აწარმოოს „ყველაზე საშიში მტრის“ წინააღმდეგ. პოლიტგანმანათლებელი მუშაობა მთელი თავისი მნიშვნელობით უნდა იქნეს გაჩაღებული საბჭოების გადარჩევისათვის.

ქოხ-სამკითხველოებმა, წითელმა კუთხეებმა, ბიბლიოთეკებმა, წერაკითხვის უცოდინარობის სალიკვიდაციო და მცირემცოდნეთა რგოლებმა და წრეებმა — ყველამ აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს საბჭოთა გადარჩევაში. ხმამაღალი კითხვის მოწყობა, მოძრავი ბიბლიოთეკების საშუალებით შერჩეული ლიტერატურის მიწოდება მოსახლეობისათვის, კითხვა-პასუხის საღამოების მოწყობა, საჭირო ცნობათა გაცემა, საბჭოს მუშაობის გაშუქება მშრომელ მოსახლეობაში და სხვა, — აი მათი უშუალო მოვალეობა. ცუდი საბჭოს წევრის საჯარო საჩვენებელი გასამართლება, კლასიური მტრის — ბოზოლას — საქმიანობის გამოაშკარავება, ბოზოლას ზრახვების ახსნა-განმარტება და ამ ზრახვების მავნებლობის დამტკიცება ნათელყოფს მშრომელი გლეხობისათვის მუშურ-გლეხური ხელისუფლების ბუნებას და

ხელს შეუწყობს უშუალოდ მის ჩაბმას საბჭოთა ხელისუფლების საქმიანობაში, რაც აუცილებელია საბოლოო გამარჯვებისათვის.

ქობ-სამკითხველოს აქტივის (თემის, სოფლის), — ინტელიგენციის, და პოლიტკოლნის სკოლების ხელმძღვანელების დახმარებით წინასწარ უნდა ჩატარდეს ღარიბი გლეხების და მოჯამაგირეთა კრებები, მათი ჯგუფური დათვალიერება. აღნიშნულმა დათვალიერებამ ხელი უნდა შეუწყოს სოფლად მუშაობის აშკარად გაუმჯობესებას და პარტიის ხელმძღვანელობის განმტკიცებას საბჭოთა გადაარჩენებში.

საბჭოების გადარჩევის პერიოდში, სხვა საშუალებებთან ერთად, მთლიანად უნდა იქნეს გამოყენებული კინო და რადიო. მოძრავი კინოები და რადიომიმღები სადგურები სოფლად გამოყენებულ უნდა იქნეს საბჭოთა ხელისუფლების მიღწევათა სადემონსტრაციოდ. კინოსეანსების მოწყობა სათანადო მოხსენებებით და რადიომოხსენებათა გამართვა დიდად შეუწყობს ხელს საბჭოების გადარჩევას. პოლიტგანორგანოებმა საბჭოების გადარჩევა და ახალი საბჭოების არჩევა უნდა გამოიყენონ სოფლად კულტურული მუშაობის გაჩაღებისათვის. ბრძოლის გაჩაღება კულტურულ ფრონტზე ერთ-ერთ მთავარ ამოცანად უნდა იქნეს დასახული ახალი საბჭოს წინაშე. გადარჩეულ საბჭოებს უნდა მიეცეს გარკვეული „ნაკაზი“ წერაკითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციის დარგში და, საერთოდ, კულტურული მუშაობის გაძლიერებისათვის.

პოლიტგანორგანოები საბჭოთა გადარჩევაში პირველ რიგში უნდა დადგენ, მაგრამ ამით არ ამოიწურება მათი მოვალეობა. მათი ყურადღების ცენტრი მიქცეულ უნდა იქნეს საბჭოების ყოველდღიური მუშაობისაკენ. მეთვალყურეობა, წარმოებულ მუშაობის გაცნობა, შეცდომების მხილება და სწორი ხაზის გამოჩენა მუშაობაში, — აი, რას უნდა ემსახურონ პოლიტგანორგანოები.

პოლიტგანორგანოების აპარატი მთლიანად უნდა ემსახურებოდეს საბჭოს მუშაობის მოსახლეობისათვის ახსნა-განმარტებას, რომ მშრომელი მასა იცნობდეს საბჭოს ყოველდღიურ მუშაობას და მიეცეს საშუალება საკუთარი მოსაზრებით გასაჯოს საბჭოს მოღვაწეობის ავკარგი. მასის მეთვალყურეობა და კრიტიკა აუცილებელია, ამიტომ ეს მეთვალყურეობა მუდმივ მოვლენად უნდა იქნეს ქცეულს, რადგან ეს უკანასკნელი აუცილებელი პირობაა კლასიური მტრის საბოლოოდ განადგურებისა და ჩვენი მიზნების მიღწევისათვის. საჭიროა სიფხიზლე მუშაობაში, აშკარა დაურიდებლობა მომუშავეთა მი-

მართ, უშიშარი და სალი კრიტიკა, მშრომელთა მთლიანი ფრონტი დაბრკოლებათა წინააღმდეგ და კულტურის შეტანა მშრომელ. მასა-ში, რომ საბოლოო მიზანი — სოციალიზმის დამყარება უზრუნველყოფილი იქნეს.

პოლიტგანათლების მთავარმა მართველობამ სახელმწიფო კინო-მრეწველობიდან მიიღო კინოსურათები, მოძრავი კინოებისათვის, რომლებიც მიეცემა მაზრპოლიტგანებს უფასოდ საბჭოების გადარჩევის კამპანიის ჩატარების პერიოდში.

აი ამ სურათების სია:

1. წითელი ეშმაკუნები,	30. სამი სიცოცხე ჟე,
2. არსენ ჯორჯიაშვილი,	31. ხაწუმა,
3. სურამის ციხე,	32. ვინ არის დამნაშავე?
4-5. იარე, ტფილისო,	33. ადამიანის ორგანიზმის საიდუმლოე-
6-7. აღმართზე,	ბანი,
8-9. 10. 18-28-ის კოშმარები,	34. როგორ მოვიპოვეთ რევოლუცია
11-12. წარსულის კოშმარები,	(ქართული წარწერით),
13-14. ათასთა ფასით,	35. ქუნთრუშა—3 ნაწ.,
15. იბრაგიმ და გოდერძი,	36. ლენინის დაკრძალვა,
16. ხევსური,	37. რადიო-სიმართლე,
ოქტომბერი და ბურჟუაზია,	38. მუცლის გაკუდება (ქართული წარ-
მულტიპლიკაცია,	წერით),
კომედია.	39. ატამან ხმელ—7 ნაწ.,
17. ბრძანება №,	40. ჰინოზი და შთაგონება—7 ნაწ.,
18. ოქტომბერი,	41. ფორდი და ფორდიზმი—5 ნაწ.,
19. სვანეთი—2 ნაწ.,	42. მოთხოვნა შვილი ჩამოხრჩობილის
ოქტომბერი და ბურჟუაზია--1 ნაწ.,	შესახებ,
მულტიპლიკაცია,	43. შერკინება (დუელი),
კომედია.	44. ნემამულე ტირანი—7 ნაწ.,
20. მისი მოწოდება,	45. შავ კლდეთა პატრონი—7 ნაწ.,
21. უკანასკნელი გასროლა,	46. ციხე და სასახლე—12 ნაწ.,
22. სიგნალი,	47. მუშაობა ნავსადგურში—1 ნაწ.,
23. სალი ქარი,	48. ახალგაზრდობის კომუნისტური ინ-
24. დონ-დიეგო და პელაგია,	ტერნაციონალი,
25. პირველი კორნეტი სტრეშნევი,	49. შავი ზღვის ფლოტი,
26. ზაჭესი, რიონჭესი, მულტიპლიკა-	50. ს. ს. ს. რ. კ. წლის თავი,
ცია და კომედია.	51. საავიაციო ქრონიკა,
27. ბედნიერი ჩერვონეცი,	52. ამუნდსენის გაფრენა ჩრდილოეთ
28. ლურჯი კონვერტი,	პოლუსზე.
29. ტარიელ მკლავაძე,	

პ. ხობუა.

ნიკოლოზ ჩერნიშევსკი (1828 — 1889).

დაბადების ასი წლის თავის გამო.

„Только для тех сохраним наше удивление, которые, опережая свою эпоху, имели силу предугадывать зорю грядущего дня, имели мужество приветствовать его приход; возвышать независимый и гордый голос, когда против Вас шумит мнение современного общества, бороться с силою, которая не понимает или не знает Вас; в самом себе находить свое одобрение, свою силу, свою надежду; с непреклонной душой, со святой жаждою справедливости идти к цели, не озираясь, идет ли за вами толпа и достигнуть высот, только путь к которым можно указать отставшему своему поколению и козчить жизнь в горьком одиночестве своего ума и своего сердца. Вот, что достойно вечного удивления и в честь тех, которые были способны к такому подвигу, должна возжигать свой фимиам история“.

Н. Чернышевский. „Торго и его ученая и административная деятельность“.

ზემოთმოყვანილი სიტყვები, რომლითაც ჩერნიშევსკიმ დაგვიხასიათა ტიურგოს მეცნიერული და ადმინისტრაციული შრომანობა, გამოგვადგება მარქსის პერიოდამდე რუსეთში ცნობილი დიდი სოციალისტის ნიკოლოზ ჩერნიშევსკის დასახასიათებლად. ჩერნიშევსკი 60-იანი წლების რევოლუციონერ „განმანათლებელთა“ კადრს ეკუთვნის, რომლისაგანაც რუსეთის სოციალ-დემოკრატიამ მიიღო ის, რაც ქვეშარიტი, სალი და გამოსადეგი იყო მარქსისტულ იდეათა პროპაგანდისათვის რუსეთის სინამდვილეში. ამხ. ლენინი ჩერნიშევსკის სთვლიდა „განმანათლებელთა“ ტიპიურ წარმომადგენლად, მაგრამ, ლენინისავე აზრით, განმანათლებლებისაგან მარქსისტების მიერ მიღებულ „მემკვიდრეობაში“ „არაფერი არ არის ხალხოსნური“; რადგანაც 60-იანი წლების „განმანათლებელთა“ შორის იყვნენ ხალხოსნები და ლიბერალები, რომლებიც მეტ-ნაკლები „დემოკრატიული“ იდეებით იბრძოდნენ ბატონყმური საზოგადოებრივი ურთიერ-

ნ. ხარნიშევსკი 1861 წელს.

თობის წინააღმდეგ, ბურჟუაზიული დემოკრატიზმის „ხალხოსნური“ და არალიბერალური ფრთის შემწეობით შესაძლებელი გახდა რუსეთის სასოფლო მეურნეობაში ობიექტურ ამერიკულ სისტემის განვითარება, რადგანაც სასოფლო მეურნეობის განვითარების „პრუსიული სისტემა“ უფრო ახლოს იდგა ლიბერალების ეკონომიურ და პოლიტიკურ ინტერესებთან. ისტორიულის თვალსაზრისით ეს მით აიხსნება, რომ გლეხკაცობა, და არა ბურჟუაზია, იყო დიდად დაინტერესებული სასოფლო მეურნეობაში ფეოდალური ნაშთების განადგურებით.

ლენინს ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის დემოკრატიზმი „გლეხური დემოკრატიზმის“ სახით ჰქონდა წარმოდგენილი, რადგანაც 60-იან წლებში სხვა სოციალური საფუძველი დემოკრატიული იდეებისათვის არ არსებობდა. პროლეტარიატი კი ჯერ კიდევ, მრეწველობის განუვითარებლობის გამო, ძალიან სუსტი გავლენით სარგებლობდა.

60-ანი წლები, როდესაც მოღვაწეობდა ჩერნიშევსკი, რუსეთის ისტორიაში უდიდესი გარდატეხისა და რენესანსის ეპოქად ითვლება. ეს გარდატეხის ქარიშხალი ქვეყნის სამეურნეო განვითარებასთან ერთად მზადდებოდა. საგარეო და საშინაო ვაჭრობის განვითარება, მრეწველობის შედარებითი ზრდა, სოფლის მემამულის ეკონომიური გაძლიერება—საფუძველს უმზადებდა საზოგადოების ახალი მამოძრავებელი ძალების ამოქმედებას. ყირიმის ომის დროს თვითმპყრობელური ხელისუფლების დამარცხებამ გააძლიერა ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული ოპოზიცია. მოკვდა ნიკოლოზ პირველი. ძველისადმი დაბრუნების ფიქრი უკვე მოისპო. ყველა გრძნობდა იმას, რომ იწყებოდა ახალი ცხოვრების განვითარება, ამიტომ ვისაც კი შეეძლო რაიმე ეთქვა არსებულის შესახებ, ხმამაღლა ამბობდა. საზოგადოების მოწინავე ნაწილი, კონსერვატორებიც კი, ფიქრობდა, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო რუსეთის მომავალი ბედი.

ლიბერალურად განწყობილი რუსი ემიგრანტი ჰერცენი სწერდა: „ნიკოლოზის სიკვდილმა გააათკეცა იმედები და ძალა. ალექსანდრე მეორის მეფობა იყო განთიადის დასაწყისი. მთელმა რუსეთმა თავისუფლად ამოისუნთქა, თავი ასწია და, რომ ნება იყოს, მთელი თავისი ხმით ტვინკემის ბავშვებთან ერთად დაივირბოდა: „იმპერატორი ნიკოლოზი მოკვდა! ვაშა!“¹⁾

თუ, ერთის მხრივ, რუსეთში გლეხთა განმათავისუფლებელი მოძრაობა წარმოადგენდა უდიდეს მოვლენას რუსეთის სოციალ.პო-

¹⁾ А. И. Герцен. „Сочинения“; ტომი XVI, გვ. 131—133.

ლიტიკურ ცხოვრებაში და ასეთ მოძრაობას ხელს უწყობდა ქვეყნის შინაგანი ძალები, მეორეს მხრივ ევროპაში ამ დროს ადგილი ჰქონდა დიდ განმათავისუფლებელ მუშაობას. უნგრეთი იმის ცდაში იყო, რომ როგორმე თავი დაეხწია რუსეთის ბატონობისაგან, იტალია განაგრძობდა ბრძოლას გარიბალდისა გაუერის წინააღმდეგ, საფრანგეთი დაინტერესებული იყო დაემხო ნაპოლეონის ბატონობა პირველი შემთხვევისთანავე, ხოლო პოლონელები ემზადებოდნენ დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად. ევროპაში შექმნილი ასეთი პოლიტიკური განწყობილება დიდად ხელს უწყობდა გლეხთა განმათავისუფლებელ მოძრაობას რუსეთში. გლეხთა განთავისუფლებით რუსეთში ფაქტიურად უნდა შეცვლილიყო არსებული ფეოდალური ურთიერთობა.

ამ საკითხის გადაჭრის გარშემო იბრძოდა სამი სოციალური ძალა, რომლის ინტერესებსაც გამოხატავდნენ საკუთარი პარტიები.

არისტოკრატიულ-ბიუროკრატიული პარტია, მეფის ხელმძღვანელობით, დაინტერესებული იყო შეენარჩუნებინა თვითმპყრობელობის ინსტიტუტი. ის იბრძოდა იმისათვის, რომ ადგილი არ ჰქონოდა დიდ პოლიტიკურ დათმობებს და გლეხთა უმიწაწყლოდ განთავისუფლების მომხრე იყო, რაც შეეხება ლიბერალურ-ბურჟუაზიულ ოპოზიციას, ამ ოპოზიციის ინტერესების გამომხატველი პარტიის ხელმძღვანელთა (კ.დ. კაველინი, ი. ს. ტურგუნევი და ნაწილობრივად ა. ი. ჰერცენი) აზრით საჭირო არ იყო რუსეთის ევროპული გზით განვითარებისა თვის გლეხთა რევოლუციონური აჯანყებანი, „პუგაჩევშინის“ მსგავსი, რადგანაც ასეთი მოძრაობანი, მათი აზრით, ბურჟუაზიული „კულ-ტურისა“ და „ცივილიზაციის“ წინააღმდეგაა მიმართულნი.

ყველაზე უფრო მემარცხენე, რევოლუციონური იყო „უკიდურესი პროგრესისტების“ პარტია, რომელსაც არ სწამდა მეფის დაპირებანი რეფორმის გატარების შესახებ. ამ პარტიის მემარცხენე ნაწილი, ეყრდნობოდა რა უმთავრესად გლეხკაცობას და მუშებისა და ჯარისკაცების გაერთიანებას, ოცნებობდა ქვეშაირი ხალხური რევოლუციის გამარჯვებაზე, რომელიც საბოლოოდ ბოლოს მოუღებდა თვითმპყრობელობის ბატონობას და არ დაუშვებდა კაპიტალიზმის განვითარებას რუსეთის პირობებში. ასეთ მემარცხენედ განწყობილ რევოლუციონერთა იდეების ხელმძღვანელი იყო ნ. გ. ჩერნიშევსკი.

ოპოზიციონურ პარტიათა შორის ასეთი უთანხმოებით ისე, როგორც ყოველთვის, ისარგებლა არისტოკრატიულმა პარტიამ. მოძრაობის რევოლუციონური ხასიათით შეშინებული ლიბერალები მზად იყვნენ შეთანხმებოდნენ რეაქციონერებს და მით შეესუსტებინათ განმათავისუფლებელი მოძრაობის ტემპი. ნ. გ. ჩერნიშევსკის დი-

სერტაციაში ისეთ შედეგებით განყენებულ თემაზე, როგორცაა ესთეტიური დამოკიდებულება ხელოვნებისა სინამდვილესთან, დიდი განგაში გამოიწვია ლიბერალების ბანაკში. უფრო მეტ უთანხმოებას იწვევდა მისი ეკონომიური და პოლიტიკური ხასიათის წერილები. ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვისა და ნეკრასოვის აქტიური მონაწილეობით რადიკალური ლიტერატურისა და პრესის განვითარება წინ მიდიოდა. განსაკუთრებით რადიკალური ხასიათის იყო, სხვა იმდროინდელ ჟურნალებთან შედარებით, ჟურ. „სოვრემენიკი“.

ჩერნიშევსკი თავის სამწერლო მოღვაწეობას ჟურნალ „სოვრემენიკიში“ მონაწილეობით იწყებს. მის მიზანს შეადგენს იმ იდეათა პოპულარიზაცია რუსეთის სინამდვილეში, რომლებიც ათეული წლების განმავლობაში მუშავდებოდა ევროპაში.

ამდენადვე ჩერნიშევსკი ირჩევს არა მეცნიერის, არამედ პუბლიცისტის კარიერას. მისი პირვანდელი განზრახვა—გამხდარიყო უნივერსიტეტის პროფესორი—შეიცვალა და მას იცნობენ, როგორც მასწავლებელსა და „განმანათლებელს“. „იქ (ევროპაში),—სწერდა ჩერნიშევსკი,—პირველ რიგში დგას მეცნიერების მოთხოვნილება, ჩვენში კი—განათლების მოთხოვნილება“. ბუნებით მეტძოლი დემოკრატი, ითვალისწინებდა რა ამ მოთხოვნილების სიმწვავეს, ცდილობდა მის გამოსწორებას.

ჩერნიშევსკი დიდის სიმპატიით ეპყრობოდა გრანოვსკის განმანათლებელ მოღვაწეობას რუსეთში და ლესინგის მუშაობას გერმანიაში.

ლესინგის სამწერლო მოღვაწეობას ჩერნიშევსკი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. როდესაც საკითხი ისმებოდა, თუ რა გავლენას ახდენს ლიტერატურა ქვეყნის კულტურულ და სამეურნეო განვითარებაზე, ჩერნიშევსკი სწერდა: „იტალიაშია—ბრწყინვალე საუკუნეებში, როდესაც მას ყავდა დანტე, არისტო და ტასო, ლიტერატურა კი არ იყო ცხოვრების ძირითადი დასაწყისი, არამედ პოლიტიკურ პარტიების ბრძოლა და ეკონომიური ურთიერთობა. ეს ინტერესები, და არა დანტეს გავლენა, სწყვეტდა სამშობლოს ბედს როგორც მის ეპოქაში, ისე შემდეგაც“¹).

ასეთივე შეხედულებისა იყო ჩერნიშევსკი ინგლისის სამეურნეო განვითარებაზე ლიტერატურის გავლენის საკითხის შესახებ. რაც შეეხება გერმანიას, აქ, ლესინგის საგანმანათლებლო მოღვაწეობასთან დაკავშირებით, ჩერნიშევსკი ერთგვარ გამონაკლისს უშვებდა.

¹) Н. Г. Чернышевский, ტომი III, გვ. 586.

ჩერნიშევსკის აზრით, გერმანიის სახელმწიფოებრივი განვითარების საქმეს არცერთი სოციალური ფაქტორი ხელს ისე არ უწყობდა, როგორც ლიტერატურა. ლიტერატურული მოძრაობის სიძლიერის აღიარებით და ლიტერატურის შემწეობით ყოველგვარ დაბრკოლებათა გადალახვის შესაძლებლობის დაშვებით, ჩერნიშევსკი უპირატესობას ანიჭებს გონებისა და ცოდნის ძალას.

ასეთი გამოჩაყლის დაშვებით ჩერნიშევსკი დასცილდა ისტორიულ მოვლენათა მატერიალისტურ გაგებას. აქ აუცილებლად მოჩანს ჩერნიშევსკის სოციოლოგიური იდეალიზმი, რაც საშუალებას გვაძლევს ვთქვათ, რომ ის იყო მატერიალისტი, მაგრამ არა ჩვენი დღევანდელი გაგებით.

4874
 4875
 დიალექტიკური მატერიალიზმის პრინციპები, რომელიც წარმოადგენს მარქსიზმის, — როგორც ფილოსოფიურ-ისტორიული და ეკონომიური მოძღვრების, — საფუძველს, ჩერნიშევსკისათვის უცხო იყო. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩერნიშევსკი, როგორც პუბლიცისტი, ცდილობს გაატაროს მატერიალისტური მსოფლმხედველობა როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული საკითხების დამუშავებაში. „მწერალი, — სწერდა ჩერნიშევსკი ჩიჩერინს, — პუბლიცისტი უნდა იყოს, ხოლო პუბლიცისტი კი პროფესორი არ არის, არამედ ტრიბუნი, ან კიდევ ვეჟილი“¹⁾).

ბუნებით რევოლუციონერი და მეზრძოლი ყოველგვარი შემარბეგებლობისა და ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ იბრძვის. ბრძოლის დაწყებისას, როდესაც დღის წესრიგში დასმულია ახალი პრინციპების გატარების საკითხი, აუცილებელია შეურიგებელი ბრძოლა ძველი საზოგადოების აზროვნებასთან, თუ დაინტერესებული ხარ. იბრძოლო პროგრესიული იდეებისათვის. ეს თვალსაზრისი კარგად ჰქონდა შეთვისებული ჩერნიშევსკის. მისი სამწერლო ასპარეზზე მოღვაწეობა და პრაქტიკული მუშაობა ამ ძირითადი იდეის განხორციელების საქმეს ეწირებოდა.

„იმის ნახევარიც კი არ უთქვამს ლესინგს, რაც შეეძლო. ეთქვა, თუ 10-15 წლით მეტ ხანს იცხოვრებდა. ახლოვდებოდა ისეთი ისტორიული მოვლენანი, რომლებიც წინ წასწევდა გერმანიის ერის გამოღვიძების საქმეს. მან მხოლოდ ერთმა, რომელიც ყველაზე უფრო საჭირო იყო გერმანიისათვის, ვერ იცხოვრა იმ დრომდე, როდესაც მისი საღი გონება და ყოვლის შემძლე სიტყვა ყველაზე უფრო საჭირო იყო ხალხისათვის“²⁾ — სწერდა ჩერნიშევსკი ლესინგის შესახებ.

საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ტომი IV, გვ. 467.
 2) იქვე, გვ. 559.

ლესინგი მოკვდა ბუნებრივი სიკვდილით. მან, როგორც განმანათლებელმა, მართლაც ბევრი რამ გააკეთა გერმანიისათვის. სულ სხვა იყო ჩერნიშევსკის ცხოვრების ბედი. ის მოჰკლეს პოლიტიკურმა მოწინააღმდეგეებმა ცხოვრების სწორედ იმ ხანში, როდესაც ჩერნიშევსკის შეედლო რუსეთის პროგრესიული აზროვნებისათვის ბევრი საგულისხმო რამ მიეცა. მაგრამ, მიუხედავად მისი ხანმოკლე სიცოცხლისა, გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ჩერნიშევსკიმ შესძლო რუსეთის აზროვნებაში გაეკეთებინა ის, რაც საფრანგეთში გააკეთა ენციკლოპედისტების მთელმა სკოლამ დიდროს ხელმძღვანელობით. ჩერნიშევსკიმ, როგორც რაციონალისტმა, უდიდესი ამოცანა შეასრულა, მან შესძლო მოესდინა რევოლუცია ადამიანების თავში, რის გარეშეც შეუძლებელია რევოლუცია საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ის, რაც მეტათეზიკისა და განყენებული აზროვნების სახით ელობებოდა დადებითი მეცნიერებისა და სალი აზროვნების განვითარების საქმეს, განდევნილ და თავიდან მოშორებულ იქნა.

როგორც ზემოთ ვთქვით, ჩერნიშევსკიმ სამწერლო ასპარეზზე მოღვაწეობა ჟურნ. „სოვრემენიკში“ თანამშრომლობით დაიწყო, რომლის ფაქტიური რედაქტორი ამ დროს პოეტი ნეკრასოვი იყო. პირველ ხანებში ჩერნიშევსკი მუშაობდა რეცენზენტის თანამდებობაზე, ის ერთ და იმავე დროს მონაწილეობდა ჟურნალში „ოტჩეისტვენეე ზაპისკი“; რედაქციათა შორის შექმნილ წინააღმდეგობის გამო მას წინადადება მისცეს აერჩია ერთ-ერთი ამათვანი. ჩერნიშევსკიმ „სოვრემენიკი“ აიჩიოა, მიუხედავად იმისა, რომ მეორე ჟურნალში მისი დარჩენა მატერიალური თვალსაზრისით უკეთესი იყო. პოეტი რევოლუციონერი, მიუხედავად ზოგიერთ გადახრისა პირად ცხოვრებაში, სულ მოკლე ხანში რევოლუციონერ-პუბლიცისტის განუყრელი მეგობარი გახდა. ნეკრასოვმა ჟურნალთან ჩერნიშევსკის დაახლოვებით დიდი სამსახური გაუწია რუსეთის პროგრესიული აზროვნების განვითარების საქმეს. ჩერნიშევსკის „სოვრემენიკის“ რედაქციაში გადასვლამ გამოიწვია რედაქციიდან წასვლა ლიბერალი დრუჟინინისა, რომელიც ვერ შეურიგდა ჟურნალის რადიკალურ ხასიათს, რაც, თავის მხრივ, მოასწავებდა განხეთქილებას შემარიგებელ და უკიდურეს „პროგრესისტებს“ შორის. ჟურნალის თანამშრომელთა შორის ჩერნიშევსკი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. განსაკუთრებით იპყრობდა ის ნეკრასოვის ყურადღებას თავისი ცოცხალი და რადიკალური ხასიათით. „ჩერნიშევსკის უყვარდა,—სწერს ევგენიევი,— ამხანაგების ვიწრო წრეში საუბარი, საუბრის საგანი სხვადასხვა იყო. ის აკრიტიკებდა ეკონომიური ხასიათის სხვადასხვა სისტემას; აგებ-

და საზოგადოებრივი პროგრესის სინთეზს, ანვითარებდა ზუნებისმეტყველების ფილოსოფიურ თეორიას. მას მოეპოვებოდა დიდი ცნობები ისტორიიდან, ეს იყო მისი საყვარელი საგანი და სპეციალობა. გვიხატავდა სურათებს საფრანგეთის რევოლუციის ან კიდევ ალორძინების ეპოქიდან, გამოსახავდა ძველი ათინელებისა და ბიზანტიის იმპერატორების სასახლის ხასიათს¹⁾.

ჩერნიშევსკის წერილები, რომელიც „სოვრემენიკში“ იბეჭდებოდა, იმდენად რადიკალური ხასიათის იყო, რომ ტურგენევი ნეკრასოვისაგან მოითხოვდა ჩერნიშევსკისთან კავშირის გაწყვეტას. ნეკრასოვმა ჩერნიშევსკი აიძოჩია, მან ჩერნიშევსკის სიყვარულით დაჰკარგა ბელინსკის წრეში შექმნილი მეგობარი და იმდროინდელ რუსეთში ცნობილი ტურგენევი. ჩერნიშევსკისადმი სიყვარული და პატივისცემა ნეკრასოვმა თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე შეინარჩუნა, უძღვნა მას რამდენიმე მეტად ლამაზი ლექსი და სიკვდილის წინ დიდის ალტაცებით კითხულობდა ციმბირიდან მოწერილ ჩერნიშევსკის წერილს.

ჩერნიშევსკი ნეკრასოვს დიდის სიმპატიით იხსენიებს. მისი აზრით, გოგოლის შემდეგ თავისი ნიჭით და გონებით ყველაზე უფრო მალა ნეკრასოვი იდგა.

ჩერნიშევსკი გატაცებული იყო ნეკრასოვის ლექსების სოციალური შინაარსით და როდესაც ნეკრასოვის ლექსებს უპირისპირებდა ფეტის ლირიკულ შემოქმედებას, უპირატესობას პირველს ანიჭებდა არა მარტო შინაარსის, არამედ ფორმის თვალსაზრისითაც. ამდენადვე ჩერნიშევსკი არ ეთანხმებოდა ნეკრასოვის თქმას: „Нет в тебе поэзии свободной, мой тяжелый, неуклюжий стих“.

ბევრი ფიქრობს, რომ ჩერნიშევსკის არ ჰქონდა გავლენა ნეკრასოვსა და დობროლიუბოვის ლიტერატურულ შემოქმედებაზე. ასეთი მტკიცება, მიუხედავად იმისა, რომ თვით ჩერნიშევსკი ამას ადასტურებს, სწორი არ არის.

1856 წელს „სოვრემენიკში“ გამოქვეყნდა დობროლიუბოვის მეტად ნიჭიერად დაწერილი კრიტიკული წერილი.

ერთი წლის შემდეგ ჩერნიშევსკისათვის აშკარა შეიქნა, რომ თავისი ადგილი უნდა დაეთმო ახალგაზრდა კრიტიკოსისათვის და ეს ასეც მოხდა. პირველად დობროლიუბოვს უნდოდა ბელეტრისტი გამხდარიყო, მაგრამ, ჩერნიშევსკის რჩევით, მან ხელი მოჰკიდა იმას, რაც მისი ჭეშმარიტი მოწოდების საგანს შეადგენდა.

1) В. Евгениев. „Николай Алексеевич Некрасов“, გვ.—194.

მატერიალიზმისა და კომუნისტური იდეების საფუძვლის ჩამყრელი რუსეთის სინამდვილეში, ნიჟიერი ჟურნალისტი და პუბლიცისტი დიდის გავლენით სარგებლობდა იმდროინდელი საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაზე და აქედან უკვე ცხადია, რომ ჩერნიშევსკისა და დობროლიუბოვის გავლენა ნეკრასოვზე საგულისხმო და მნიშვნელოვანი უნდა ყოფილიყო. ოგსიანიკო-კულიკოვსკის აზრით, ნეკრასოვის „Песня Еремюшке“ და მრავალი სხვა დაწერილი იყო ამ დიდი გავლენის ქვეშ და ეს გავლენა მარტო ამითი არ ამოიწურებოდა. როგორც სამართლიანად შენიშნავს ლიაცკი, „ნეკრასოვი ჩერნიშევსკის სთვლიდა არა მარტო ეპოქის მისწრაფებათა საუცხოვო გამომხატველად, არამედ მეგობრად, რომელიც იმედსა და სტიმულს აძლევდა მას შემოქმედებითს მუშაობაში“.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, დაუფიქსარი დამსახურება ნეკრასოვისა იმაში მდგომარეობს, რომ მან ჩერნიშევსკის ჟურნალ „სოვრემენიკში“ თანამშრომლობით სოციალისტურ იდეათა პროპაგანდის საშუალება მისცა რუსეთის სინამდვილეში.

ჟურნალში თანამშრომლობას ჩერნიშევსკი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა. სამუშაო დღე შემდეგნაირად ჰქონდა განაწილებული: 3 საათს ანდომებდა მეცნიერულ მუშაობას, 3 საათს და მეტს წერილების წერას ჟურნალისათვის, სალამობით კითხულობდა თვითგანვითარებისათვის და აწარმოებდა საუბარს ცოლთან გონებრივი განვითარების მიზნით. ასეთი სიზუსტით ჰქონდა განაწილებული დრო რუსეთის ცნობილ რევოლუციონერსა და პუბლიცისტს. ჩერნიშევსკის განზრახული ჰქონდა შეესრულებინა შემდეგი ხასიათის სერიოზული მუშაობა: ის ფიქრობდა დაეწერა (რამდენადაც, მისი აზრით; ვიზოს, ბოკლისა და ვიკოს ნაწერები არ იყო დამაკმაყოფილებლად შესრულებული) „კაცობრიობის მატერიალისტური და გონებრივი ცხოვრების ისტორია“, „იდეათა და ფაქტების კრიტიკული სიტყვარი“ და „ცხოვრებისა და ცოდნის ენციკლოპედია“. ჩერნიშევსკის ასეთი განზრახვა ოცნებად დარჩა. მართალია, მან გადასახლების, ციხეში ყოფნისა და წვლების გამო ვერ დაგვიტოვა მრავალტომიანი „ცხოვრებისა და ცოდნის ენციკლოპედია“, მაგრამ მისი ნაწერები ყოველდღიური ცხოვრების საჭირობოტო საკითხების შესახებ იყო ის, რასაც მოითხოვდა ჩერნიშევსკისაგან იმდროინდელი საზოგადოება. ჩერნიშევსკი, რამდენადაც მას უხდებოდა შეჩერებულიყო სხვადასხვა საკითხზე, სწვირდა ფილოსოფიურ, ისტორიულ, სოციალურ და ეკონომიური ხასიათის პრობლემების შესახებ. ხშირი

იყო შემთხვევები, როდესაც ის ერთდამივე დროს ორ სამუშაოს ასრულებდა. მას კარგად ესმოდა, რომ ბეგრს სწერდა, ზოგჯერ, შესაძლებელია, როგორც თვითონ აღიარებს, „გრძლად“, „უსიცოცხლოდ“, მაგრამ მთელი ჭეშმარიტება ისაა, რომ მას სხვებზე უფრო უკეთ ესმოდა არსებული მდგომარეობა და სწორი წარმოდგენა ჰქონდა საგუნების შესახებ.

ჩერნიშევსკის პუბლიცისტური ნიჭის გაშლა-განვითარება ჟურნალისტიკისათვის მეტად აუტანელ და არახელსაყრელ პირობებში ხდებოდა. ამ დროს „ყველაფერზე“ შეიძლებოდა წერა, მხოლოდ აკრძალული იყო წერა გლეხობის მდგომარეობისა და პოლიტიკური წესწყობილების შესახებ.

„სწერე, — დაცინვით ამბობდა ჩერნიშევსკი, — ვარიაგების, ბნ-პოგოდინის, მაკოლეისა და ლავროვის შესახებ“. ასეთ თემებზე წერა დასაშვები იყო, მაგრამ მას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა საზოგადოებრივი აზრის განვითარებისათვის, პირიქით, ის ხელს უშლიდა. აზრისა და შემოქმედების გაშლას:

ცენზურის პირობები იმდენად აუტანელი იყო, რომ ჩერნიშევსკის საშუალება არ ჰქონდა ეხსენებინა თავის წერილებში ფეიერბახის სახელი, გარკვევით ვერ იხსენიებდა ჰერცენს, ბელინსკის, ბაკუნინსა და ლუი-ბლანს. რუსეთის ლიბერალების კრიტიკისათვის ჩერნიშევსკი მიმართავდა საფრანგეთის, იტალიისა და ავსტრიის ლიბერალიზმის კრიტიკას, რითაც მას საშუალება ეძლეოდა თავის მხრივ განეფითარებინა აქტიური მოქმედების იდეათა პროპაგანდა.

რეაქციონერი პროფ. ლიუბიმოვი უსაყვედურებდა მაშინდელ ცენზურას გულუმბრყვილობას, რომელიც ფართო ვასაქანს აძლევდა ჩერნიშევსკის. ცენზურის პირობების დაცვა და ამავე დროს მეტად რადიკალური და რევოლუციონური მნიშვნელობის მქონე დებულებათა წამოყენება ძნელი იყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენ ვხედავთ, რომ ჩერნიშევსკი ამ სიძნელეებს არ უშინდებდა. მიხვეულ-მოხვეული გზებით ჩერნიშევსკი ამბობს და სწერს იმის შესახებ, რაც საჭირობოროტო საკითხია მიმდინარე მომენტიკისათვის. როდესაც „სოფრემენიკის“ მოწინააღმდეგე ჟურნალისტები ბრალს დებენ რედაქციას დემოკრატიული იდეების პროპაგანდის საქმეში, ჩერნიშევსკის პირიქით რედაქცია უპასუხებს თავის ბრალმდებლებს: „მოიგონეთ, რომ ჩვენ ველურ სახელმწიფოში არ ვცხოვრობთ, სადაც შეიძლება ყველაფერი ითქვას. „დემოკრატიზმი“! სად ნახეთ თქვენ ასეთი სასწაული?“ მართლაც სად იყო სასწაული დემოკრატიზმის სახიფათო რედაქციის, ამ

სტრიქონებს თავისი პირდაპირი მნიშვნელობით თვითმპყრობელობის დაცინვის ხასიათი ჰქონდა.

ჩერნიშევსკი ყოველთვის გარკვეულად აყენებდა საკითხს სამართლიანობისადმი სიყვარულის შესახებ, მას სწამდა, რომ: ვინც თანაბრად ყველაფერს და ყველას ეფერება, მას თავის გარდა არაფერი და არავინ არ უყვარს, ვისიც ყველა კმაყოფილია, ის კეთილს არაფერს აკეთებს, რადგანაც სიკეთე შეუძლებელია ბოროტების დამცირების გარეშე. ვინც არავის არ სძულს, ის არავისგან არაფერს არ უნდა მოელოდეს“.

მას შემდეგ, რაც ჩერნიშევსკიმ ჟურნალის კრიტიკული განყოფილება დობროლიუბოვს გადასცა, მთელ თავის ძალ ღონეს ეკონომიური ხასიათის საკითხების დამუშავებას ანდომებდა, რადგანაც ფეოდალურ მეურნეობის დანგრევასთან ერთად ისახებოდა ადამიანთა უთანასწორობის ახალი სამეურნეო ურთიერთობა.

ბურჟუაზიული საზოგადოების ბუნების დასახასიათებლად ჩერნიშევსკიმ ბევრი მეტად მნიშვნელოვანი წერილი დაგვიტოვა. მათ შორის უნდა აღინიშნოს „ეკონომიური მოქმედება და კანონმდებლობა“, „შრომა და კაპიტალი“, „იელისის მონარქია“, „კავენიაკი“ და სხვა. ამ წერილებში ჩერნიშევსკიმ დაგვიხასიათა ბურჟუაზიული ლიბერალიზმის ყალბი ბუნება, მისი უსუსურობა აბსოლუტიზმთან ბრძოლის საქმეში. პოლიტიკური ეკონომიის საკითხებში მკითხველი საზოგადოების გათვითცნობიერების მიზნით, ჩერნიშევსკიმ საკუთარი შენიშვნებით რუსულ ენაზე სთარგმნა ჯ. ს. მილის „პოლიტიკური ეკონომიის საფუძვლები“. ეკონომიური ხასიათის საკითხებთან ერთად ის დაინტერესებული იყო იდეალისტური ფილოსოფიის დებულებათა კრიტიკით. ლაზროვის წიგნის გარშემო ჩერნიშევსკიმ დასწერა ფილოსოფიური ხასიათის წერილი „ანთროპოლოგიური პრინციპი ფილოსოფიაში“.

1859 წლიდან ჩერნიშევსკი ხელმძღვანელობდა ჟურნალის პოლიტიკურ განყოფილებას. შესაძლებელია ითქვას, რომ ამ დროიდან არ იყო არცერთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ხასიათის საკითხი, რომელზედაც ჩერნიშევსკის არ გაეცა თავისი მეტად ავტორიტეტული პასუხი.

1863 წელს გამოქვეყნდა ჩერნიშევსკის ცნობილი პოლიტიკური ხასიათის რომანი „რა ექნათ“. „დაპატიმრების შემდეგ რომ აუცილებელი არ გამხდარიყო ფულის შეგროვება, ჩემი პუბლიცისტური მოღვაწეობის შეჩერების გამო, მე არ დავიწყებდი რომანების ბეჭდვას“.

ვას ცხოვრების 35 წლის თავზე. რუსო და გოდვინი იცდიდნენ მოხუცებადღე—სწერდა ჩერნიშევსკი თავისი რომანის დაბეჭდვის შესახებ.

ჩერნიშევსკიმ ხსენებულ რომანში მოგვცა თავისი შეხედულებანი მორალის, მომავალი თაობის ამოცანებისა და ახალი წესწყობილების შესახებ. ჩერნიშევსკი, როგორც ბელეტრისტი, ჩვენ არ შეგვიძლია შევადაროთ ტოლსტოისა და სხვებს. ამ მხრივ, რასაკვირველია, მისი ნაწერები სუსტია, მაგრამ თუ ავიღებთ ისეთ ტრაქტატებს, რომელსაც სწერდნენ რუსო, გოდვინი ან კიდევ ვოლტერი, მაშინ მისი რომანი „Что делать“ თავისი შინაარსით, სადაც მოცემულია ფილოსოფიურ-პოლიტიკურ იდეათა პროპაგანდა, აუცილებლად დიდი მნიშვნელობის მქონეა.

რევოლუციონერი ნაროდნიკი, ყველა ზემო მოყვანილ სამუშაოთა შესრულებასთან ერთად, დიდად გატაცებული იყო ხალხური რევოლუციის მოახლოებით. ჯერ კიდევ 1853 წ. ჩერნიშევსკი სწერდა თავის დღიურში: „ჩვენში მალე იქნება აჯანყება, და თუ ის იქნა, მე აუცილებლად მონაწილეობას მივიღებ მასში. საეჭვოა მხოლოდ, როდის იფეთქებს ის. შესაძლებელია 10 წლის შემდეგ, მე ვფიქრობ—უფრო ადრე“.

ჩერნიშევსკი არა მარტო სიტყვით, არამედ საქმითაც მოუწოდებდა გლეხკაცობას აჯანყებისათვის. „არა, ჩვენი მდგომარეობა აუტანელია,—სწერდა ჩერნიშევსკი ჰერცენს,—მხოლოდ ცულს შეუძლია ჩვენ გვიხსნას და სხვა ვერაფერი, ცულის გარდა, ვერ გვიშველის“. მართლაც, რეფორმის „გატარების“ 3 წლის შემდეგ იფეთქა გლეხთა აჯანყებამ და ჩერნიშევსკი ამ აჯანყებაში მონაწილეობის მიღების სურვილის გამო კატორღაში გაგზავნეს.

ლიბერალური ბურჟუაზიის იდეათა გაყალბება თავისი რადიკალური დებულებებით დაიწყო ჩერნიშევსკიმ, ეს საქმე კი კომუნისტებმა ბოლომდე მიიყვანეს, ხოლო მემარჯვენე ხალხოსნები და მენშევიკები ამ საკითხში ბურჟუაზიის წინაშე პოლიტიკურ კაპიტულაციამდე მივიდნენ.

ჩერნიშევსკი არა მარტო რევოლუციონერი-დემოკრატი იყო, არამედ სოციალისტი-უტოპისტი, რომელსაც არ გაეგებოდა თავისი რევოლუციის წვრილბურჟუაზიული ხასიათი.

„ჩერნიშევსკი იყო სოციალისტ-უტოპისტი, რომელიც ოცნებობდა სოციალიზმში გადასვლაზე ძველი, ნახევრად ფეოდალური თემის (община) გზით“¹⁾—სწერდა აშხ. ლენინი.

1) „Ленин и Чернышевский“ გვ. 82.

ჩერნიშევსკის უტოპიზმში არ არის ის, რაც „მემკვიდრეობის“ სახით მიიღო რევოლუციონურმა მარქსიზმმა რუსეთში. ამდენადვე ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია სტეკლოვისა და ბერკოვას მტკიცება იმის შესახებ, ვითომც ჩერნიშევსკის იდეოლოგიაში თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე შეთავსებულია ნაროდნიკული და მარქსისტული იდეები.

ჩერნიშევსკი არ იყო მარქსისტი, თუმცა ზოგიერთი მისი დებულებით ამა თუ იმ საკითხზე ახლო იდგა მარქსიზმის იდეებთან. ვინც ამ საკითხში აქარბებს, ის, ჩვენის აზრით, მარქსისტულ შეცდომას უშვებს.

დაბოლოს, შესაძლებელია გავიმეოროთ პლენანოვის სიტყვები: „რაც ვინდა მოუვიდეს ჩვენს ლიტერატურას, როგორი სისწრაფითაც ვინდა განვითარდეს ის, ჩერნიშევსკი მაინც იქნება იმათ რიცხვში, ვინც ითვლება ლიტერატურის სიამაყედ, სასახელოდ და სილამაზედ“.

და მართლაც, ის, რითაც დაიწყო ჩერნიშევსკიმ, რაც შეადგენდა მისი სამწერლო ასპარეზზე მოღვაწეობის ძირითად ამოცანას პრაქტიკულად ხორციელდება ძლევამოსილი პროლეტარული რევოლუციის შემდეგ. საკავშირო რესპუბლიკების და მთელი ქვეყნის მშრომელნიც, ვფიქრობთ, არ დაივიწყებენ ჩერნიშევსკის თავამოდებულ ბრძოლას კაცობრიობის დაბეჩავებული ნაწილის საკეთილდღეოდ.

მ. სიხარულიძე.

ზრომის კრინციპისათვის ჩვენს მასიურ სკოლებში.

ცხოვრებაში არსებისათვის ბრძოლა არის ის ძირითადი მამოძრავებელი ძალა, რომელმაც ცოცხალ არსებათა მთელი სამყარო განაერთარა, დააწინაურა და მოგვცა ის ახლა არსებული სახით. ყოველი ცოცხალი ორგანიზმის მიზანშეწონილი მოქმედება არის შედეგი ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში ბუნებრივ თუ ხელოვნურ თანდათან შერჩევისა—არსებობისათვის ბრძოლის ნიადაგზე; ცხადია, სუსტი და ნაკლებუნარიანი ამ ბრძოლაში მარცხდებოდა და ისპობოდა, ხოლო ძლიერი და დადებითი თვისებებით აღჭურვილი კი ინარჩუნებდა და განაგრძობდა არსებობას, სიცოცხლეს.

თვით ყოველი უჯრედის სიცოცხლეც დამოკიდებულია მისი შემადგენელი ნაწილების, ელემენტების მიზანშეწონილ მოქმედებაზე, რაც თავისთავად მიმართულია როგორც ნაწილის, ისე მთელი ცოცხალ სხეულის კეთილშესახურობისაკენ, მისი სრულ ყოფისაკენ. აქ შრომა - მოქმედების პრიმიტიულ და მარტივ პროცესთან გვაქვს საქმე.

განვითარების შემდგომ საფეხურებში კი უბრალო უჯრედის სხვადასხვა შემადგენელი ელემენტების როლის შესრულება იწყო თანდათან უჯრედების მთელმა ჯგუფმა; გამრავლდა უჯრედები, გართულდა მათი მოვალეობაც და ამით, ცხოველის თანდათან დასრულებასთან ერთად, ჩაეყარა საფუძველი ფუნქციონალურ დიფერენციაციას—შრომის განაწილებას. არსებობისათვის ბრძოლაში შრომა-მოქმედების საცხოვრებო დანიშნულებანი და გამოხატულებანი, რომლებიც აუცილებელი წყარო შეიქნენ ორგანიზმის უზრუნველსაყოფად, მოდგმიდან მოდგმაში მაგრდებოდენ, მტკიცდებოდენ და გადაიქცენ თანდაყოლილ თვისებად—ინსტინქტების სახით, რომლებიც უფრო რთულ, მაღალ და სრულყოფილ ცხოველებში თანდათან იქცნენ აზროვნებად. აქ კი რაციონალიზაციაქმნილი შრომა-მოქმედების უმაღლეს ფორმასთან გვაქვს საქმე და ეს უკანასკნელი შედეგია მათი (განვითარებული ცხოველების) შემადგენელი ნაწილების კოლექტიური მუშაობისა, რადგან მთელი სხეულის და მისი შემცველი ნაწილების სიცოცხლე სწორედ მათივე წესიერ და რაციონალურ ურთიერთ-თანამშრომლობაზეა დამოკიდებული.

რამდენადაც სრულყოფილია ცოცხალი არსება, რამდენადაც ის გონიერია და მოხერხებული, იმდენად მას მეტი საარსებო შრომითი საშუალებანი გააჩნია და უგონიერესი ცხოველების (ადამიანის) განვითარებული აზროვნების, გამოცდილების და შრომის გაერთიანებული ძალა მიმართულია არა მხოლოდ მისი არსებობის უბრალო შენარჩუნებისაკენ, არამედ ამ არსებობისათვის ბრძოლაში საუკეთესო საშუალებათა შექმნისაკენ.

ზემოთქმული აზრის გაშლა სტემატურად ასე შეიძლება: ცხოვრება, ბრძოლა ცხოვრებისათვის (არსებობისათვის) და შრომა-მოქმედება, როგორც იარაღი ამ ცხოვრებაში (არსებობისათვის ბრძოლაში); ეს ბრძოლა-მოქმედება სამი ხაზითაა მიმართული ინდივიდუუმის დაცვისაკენ: 1—საკვები მასალის მოპოება (ნადირობა, თევზაობა, სხვადასხვაგვარი მუშაობა მეურნეობაში, წარმოებაში—საკვები მასალის შექმნის მიზნით), 2—არსებობისათვის საუკეთესო საშუალებათა შექმნა (ბინა, მოწყობილობა, ტანისამოსი, შრომის იარაღები, ე. შ.

ტექნიკა და ხელოვნება, კოლექტიურ ურთიერთობათა შექმნა და სხ.) და 3—შთამომავლობაზე ზრუნვა, მისი დაცვა (ზრუნვა და დაცვა შთამომავლობისა, მოვლა და მისი ელემენტარული აღზრდა, საუკეთესო სწავლა-აღზრდის სისტემის შექმნით საჭირო მეცნიერებით მისი შეიარაღება).

ერთი სიტყვით, ადამიანი თავის ცხოვრებაში მხოლოდ შრომა-მოქმედების მეოხებით ქმნის კვების, ზრდა-განვითარების და გამრავლების საშუალებებს და შრომა-მოქმედების აუცილებლობა ნაკარნახევია თვით ცხოვრებისაგან სიცოცხლის დასაბამიდანვე. შრომა-მოქმედების საშუალებით ადამიანი თანდათან იმორჩილებს და იპყრობს ბუნებას, მისი წიაღიდან მეტ სიმდიდრეს იღებს, ყოველგვარ დოვლათს ჰქმნის და ცხოვრების კეთილ მოწყობა-მოწესრიგებას ახერხებს. ადამიანი სწორედ შრომითვე ანვითარებდა და ანვითარებს თავის ფიზიკურ და სულიერ ბუნებასაც. ასე რომ შრომა-მოქმედება არის ის მთავარი წერტილი, რომლის გარშემო შესაძლებელი ხდება მოწესრიგდეს, გამოუმუშავდეს ცოცხალი არსების ყოველგვარი რეაქცია გარემოს მიმართ. გასაგებია, თუ რატომ ითვლება შრომის სკოლების იდეოლოგიების, დიდი გამოჩენილი რეფლექსოლოგების და მოწინავე ხელმძღვანელი პედაგოგების მიერ შრომა-მოქმედება ბუნებრივ გზად და საშუალებად ყოველ ცოცხალ არსებათა, ადამიანთა და განსაკუთრებით მოზარდი თაობის აღზრდა-განათლების საქმეში, თუ რატომ ჰიანჩიათ ის საუკეთესო მეთოდად ბავშვის დადებით-პირობით რეფლექსთა კომპლექსების დაგროვება - გამოუმუშავებისათვის, მისი ცხოვრებაში ყოველმხრივ მოზზადებისათვის.

ჩვენს მასიურ შრომის სკოლებში „შრომის“ პრინციპი უდაოდ უნდა იქნეს მიღებული. ინდივიდუუმის (ამ შემთხვევაში სკოლის ბავშვის) რიგიანი მომზადება უნდა ხდებოდეს შრომა-მოქმედების საფუძველზე და უნდა ეხებოდეს შემდეგ არსებით მომენტებს: 1) შრომის ტექნიკის სწავლებას, 2) პოლიტექნიკური ან პროფესიონალური ცოდნა-განათლების მიწოდებას, მაშასადამე, მეცნიერებებთან დაახლოვებას (გარემოს მთლიანი ზოგადი შემეცნება) და 3) კოლექტიური შრომის უნარის, დადებითი ყოფა-ცხოვრების და საღი მსოფლხედვის გამოუმუშავებას. ამყამად განზოგადოებული შრომა იქნება ჩვენს საბჭოთა შრომის სკოლაში სწავლების საგანი და მიზანი და, რაც მთავარია, აღზრდა-განათლების მეთოდიც.

საჭიროა აქ დიდი დაფიქრება და თეორიულ-მეცნიერული გაგება სასკოლო შრომის პრინციპის, მისი მიზანშეწონილობის და საფუძვლიანობის, რომ ამით იქნეს განდევნილი და აცილებული ყალ-

ბი, სრულიად ბუნდოვანი და ან ცალმხრივი მისი გაგება ჩვენი სკოლის მთლიანი მუშაობის სისტემიდან. ამისათვის საჭიროა, პირველად ყოვლისა, შრომის რაობის წარმოდგენა, როგორც ცნების, რომ სასკოლო შრომასაც გასაღები მოვუძებნოთ. რა არის შრომა? ის ჩვეულებრივად ასე განისაზღვრება: „შრომა არის ყოველი ენერჯის დახარჯვა ადამიანის მიერ, რომელსაც მიზნად აქვს განსაზღვრულ მატერიალურ პირობათა და იარაღთა საშუალებით გადაამუშაოს განსაზღვრული საგანი, მასალა ამა თუ იმ პროდუქტად, საქონლად, რომელიც აკმაყოფილებს ადამიანის ამა თუ იმ მოთხოვნილებას“. ასეთია მარქსისტული და წმინდა ეკონომიური, მაგრამ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, უბეწი კაპიტალისტური თვალსაზრისით მისი (შრომის) გაგება. ამ შემთხვევაში მოზრდილთა, — კვალიფიციური მწარმოებლის, — წმინდა მექანიზაცია და ავტომატიზაციაქმნილ სპეციალურ შრომასთან გვაქვს საქმე, სადაც შემეცნებით-შემოქმედებით მომენტებს ნაკლებად აქვს ადგილი დათმობილი და რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ რეალური ღირებულების და რაიმე განსაზღვრული მატერიალური სახსრის და დოვლათის შექმნისაკენაა მიმართული. სასკოლო შრომას კი წარმოებითი შრომის უტილიტარულ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება როდი აქვს სახეში, არამედ მის (შრომის) მეოხებით, უპირველეს ყოვლისა, ბავშის ფიზიკური, გონებრივი და ზნეობრივი მხარეების და ყოველგვარი შემოქმედებითი ძალების განვითარება, ასე რომ ზემოხსენებული თვალსაზრისით მომარჯვებული პედაგოგიურ-მეთოდური მიზანდასახულობისათვის არავითარ ღირებულებს არ წარმოადგენს.

სასკოლო შრომის თვალსაზრისი მოცემულია შრომის მეორეგვარ განსაზღვრაში, მარქსისტულ-დიალექტიური კონცეპციით და განმარტებული შემდეგნაირად: „შრომა არის ადამიანის და ბუნების ურთიერთობის პროცესი, რომელიც მიმართულია ადამიანის მიერ ბუნების დამორჩილებისაკენ და სადაც ადამიანი ხელების, ფეხების და თავის საშუალებით ცვლილებას ახდენს როგორც ბუნებაზე, ისე თავის თავზე“. ამგვარი თვალსაზრისით სკოლაში შეტანილი შრომა უზრუნველყოფს ბავშის განვითარება-აღზრდას. „შრომა ხელით, ფეხით, თავით და ცვლილების მოხდენა როგორც ბუნებაზე, აგრეთვე თავის თავზე“ — ბავშის ფიზიკური, გონებრივი და ზნეობრივი მხარეების მთლიანი ჩამოყალიბების სრული თავდებია. აქედან ნათელია, რომ შრომა-მოქმედება სკოლაში ნივთიერი საგანძურის შექმნით კი არაა დაინტერესებული (საგანი, საქონელი, ნივთი, სხვადასხვა სახის პროდუქცია...), არამედ უმთავრესად მთელი სამყაროს შემოღ

ქმედებითი, მოძრავი გაცნობით, გარემო სინამდვილის ყველა ფაქტის, მოვლენების, საგნის შესწავლა-შემეცნებით, ე. ი. იდეური და მასთან მორალური ღირებულების შექმნით, თავის „მე“-ს გარდაქმნით.

ბავში მთელი თავისი არსებით უმეცარია და გაურკვეველია ბუნებრივ თუ საზოგადოებრივ გარემოში და ის მოზრდილი ადამიანისაგან განსხვავდება არა მარტო რაოდენობის მხრივ, არამედ თვისების მხრივაც. მასასადამე, ბავში რომ გამოფიყვანოთ მისთვის უმეცრე, მაგრამ გაუგებარი და აუხსნელი სამყაროსაგან და კარგი ხელმძღვანელობის საშუალებით რომ შევიყვანოთ მოზრდილ ადამიანთა კულტურულ სამეფოში, ბავშვის შრომა მიმართული უნდა იყოს გარემოდან. მასალის არა მხოლოდ უბრალო და გარეგანი სახით მიღებისაკენ, ან ამ მასალის მხოლოდ ტექნიკური გადამუშავებისაკენ, არამედ მისი შეთვისებისაკენ, შემეცნებისაკენ, რომ ამით მიიღწიოს ალბრდის შესაფერ ღონეს, მიიღოს და შეიძინოს ცონდა-გამოცდილების განსაზღვრული მარაგი.

შრომა, შეტანილი სკოლაში მეცნიერული დისციპლინების (საგნის, მოვლენების...) შესწავლის თვალსაზრისის გარეშე, წარმოების და სახალხო მეურნეობის დარგების ცოდნასთან დაუკავშირებლად, მეცნიერულ საფუძვლებზე დამყარებული თვითმსახურებითი შრომის გარეშე — უაზრო არის, — პირიქით, სასკოლო შრომა მიმართულია ცოდნისაკენ, ალბრდისაკენ, რაც მის პირდაპირ და პირველ დანიშნულებას შეადგენს; საჭიროა შრომა ცოდნასთან დაკავშირებით, ე. ი. შრომის გარეგან გამოხატულებასთან (ფიზიკური შრომა, „შრომა ხელით, ფეხით“), საჭიროა აგრეთვე შრომის შინაგანი გამოხატულებაც (გონებრივი შრომა, „თავით შრომა“), რომ გავხადოთ ბავში ერთსადაიმეცრე დროს კარგი, ენერგიული მეშე და სალი, მტკიცე მოაზროვნე, ხელოვანი, შემოქმედი; სხვანაირი ალბრდა მოგვცემს ან უვარგის მონა-მეშას, ხელოსანს, ან და განყენებულ, სქოლასტიკოს მოაზროვნეს.

ბავშვის ალბრდა-განათლება ის პროცესია, რომელსაც საბოლოოდ მიზნად აქვს დასახული გახადოს თანამედროვე სოციალისტური საზოგადოების ღირსეული წევრი, აღმშენებელი, ამისათვის კი პირველად ის უნდა დაემყაროს იმ დასაბამ პუნქტს, რომელიც ბავშვს გააჩნია და რომელიც მასში მოცემულია და სწორედ შრომის სკოლის კარდინალური საკითხი და მთავარი ამოცანაა წარმართოს ეს მოცემულებანი განვითარებისაკენ, რომ ამით ბავში თანდათან შეიყვანოს რეალურ ქვეყანაში შეგნებულად და ქემმარტი შემეცნებითი

ახროვნებით, შემოქმედების უნარიანობით გახადოს იგი თანამედროვე მაღალი, განვითარებული მატერიალური და სულიერი კულტურის და მისი სოციალისტური სულისთქმის პატრონი და ჩააბას ამ მხრივ აქტიურად თანდათან აღმშენებლობითს ყველა წამოწყებაში. ყველა ეს ხდება ცხოვრების ვებით და შრომითი ურთიერთობით ამ გზასთან დაკავშირებით, ასე რომ ბავში იმთავითვე უნდა იქნეს დაკავშირებული საზოგადოებრივ-აუცილებელ პრაქტიკულ საქმეებთან, მაგრამ ვიდრე ის გაურკვეველია, უფიცია და სუსტია, ვიდრე მონაწილეობის მიღების მეოხებით სწავლობს, იზრდება, მანამ „მონაწილეობაშიც“ და „შესწავლაშიც“ უნდა იქნეს ბავშვის მიმართ დაცული თანდათანობა—მარტივი და მისთვის დასაძლევი საქმეებიდან უფრო რთულ საქმეებზე გადასვლა, უნდა იქნეს შერჩეული დიდაქტიური მასალა და მის გაოქმოსადმი მონაწილეობის პროცესში კი ყოველთვის და ყოველგან უნდა სჭარბობდეს შეგნებითი აქტები—შემოქმედება, ნაცვლად მექანიკური შრომისა. მწარმოებელი მექანიკური შრომისა და სკოლის სააღმზრდელო-საგანმანათლებლო შრომის პრინციპებსა და ძირითად მიზნებში დიდი განსხვავებაა და ბავშვის (სკოლის) შრომა ყოველი მისი დეტალიზაციის დროს ვერ დაემთხვევა მოზრდილთა შრომას: აი რა უნდა ახსოვდეს საბჭოთა სკოლის, ზოგადი განათლების შრომის სკოლის ხელმძღვანელ-მასწავლებელს, როდესაც ის შრომის პრინციპს ანხორციელებს სკოლის კონკრეტულ პირობებში, რასაც შემდეგ წერილებში შევეხები.

ბიქტორ დიდიშვილი.

რატომ არის აუცილებელი ბრუნვათა რიგის შეცვლა ქართულში?

ქართულს გრამატიკებში ამჟამად ტრადიციულია ბრუნვათა შემდეგი თანამიმდევრობა: სახელობითი, ნათესაობითი, მიცემითი, მოთხრობითი, მოქმედებით, ვნებითი და წოდებითი; რუსულში კიდევ—именительный, родительный, дательный, винительный, творительный, предложный, звательный: ქართული (ვნებითის გამოკლებით) იმეორებს რუსულს, მაგრამ არც რუსულში შექმნილა ასეთი რიგი; ბრუნვათა სახელწოდებანიც, ბრუნვათა ასეთი დალაგებაც ბერძნულმა ფილოლოგიურმა გრამატიკამ შემოიტანა ენათმეცნიერებაში; დიონისე ფრაკიელის „ტექნე გრამატიკე“-ში (მეორე საუკუნეში ქრისტეს წინ)

უკვე არის ყველა ბრუნვები (მოქმედებითისა და ვნებითის გარდა)¹⁾ ბერძნული სახელწოდებანი ითარგმნა ლათინურად, ლათინურიდან — რუსულად; ბრუნვათა რიგიც დარჩა უცვლელი. ქართული თუ რუსულს მისდევს, რუსული ბერძნულ-ლათინურის უკუთენაა. და განა მართო რუსული? სხვა ევროპულ ენათა გრამატიკებიც, რამდენადაც ეს ბრუნვები გააჩნიათ... ისტორიას რომ მივყვით, დმასაც გვეტყვიან, რომ ბერძნულმა გრამატიკამ პირველი ოთხი ბრუნვის სახელწოდებაცა და რიგიც ბერძნული ფილოსოფიისაგან მიიღო მემკვიდრეობად: პირდაპირი (სახელობითი), ნათესაობითი, მიცემითი, ბრალდებითი — სტოელებმა შექმნეს და ეს ტერმინები შერჩა გრამატიკას იმ დროთა მოსაგონრად, როცა მის ცნებათა გამომუშავებაში ფილოსოფია აქტიურ მონაწილეობას იღებდა. მას აქეთ ოცდაერთმა საუკუნემ განვლო და მაინც ტრადიციის ლოცვა-კურთხევა გზას უნათებს სტოელ ფილოსოფოსთა ტერმინებსა და პირველადვე განწესებულს მათს თანამიმდევრობას.

ბრუნვათა ეს თანამიმდევრობა უვარგისია ქართულისთვის, რადგანაც: 1) ხელს გვიშლის სწორი წარმოდგენა გამოვიმუშაოთ ბრუნვათა შედგენილობის თავისებურებათა შესახებ ქართულში და 2) არ ეგუება ქართული კანკლედობის პროცესს.

1. ქართულსა (და, საერთოდ, ქართველურ ენებს) არ გააჩნია ბრალდებითი ბრუნვა (винительный, accusativus); შევადაროთ: ученик читает книгу (ბრალდებ. ბრ.) = მოწაფე კითხულობს წიგნს (მიცემ. ბრ.); ученик прочел книгу (ბრალდებ. ბრ.) = მოწაფემ წაიკითხა წიგნი (სახელობ. ბრ.). რუსული книгу-ს გადმოსაცემად ხან მიცემითი მოვიშველიეთ, ხან სახელობითი (და არა ბრალდებითი). რატომ? იმიტომ, რომ ბრალდებითი არა გვაქვს. ეს შემთხვევითი არ არის: ბრალდებითის ბრუნვის უქონლობა მომდინარეობს ქართული ენის ბუნებიდან, ამ კერძობითს ფაქტში მოხანს ქართული ზმნისა და ქართული მეტყველების აგებულების სხვაგვარობა; ამიტომაც ამოიყო ანტონ კათალიკოზის (და მის მიმდევართა) ცდა ბრალდებითი ბრუნვა აღმოეჩინა (თუ დაენერგა) ქართულში: „ენა არ ღებულობს წესებს, იგი თვით იძლევა მათ“.

ქართულისა (და, საერთოდ, ქართველური ენების) მეორე, დიდმნიშვნელოვანი თავისებური მოვლენაა მოთხრობითი ბრუნვა: ученик читает = მოწაფე კითხულობს; ученик прочел = მოწაფემ წაიკითხა;

¹⁾ ეს ტერმინები ბერძნულის მიხედვით ვერ შეიქმნებოდა: სათანადო ბრუნვები ბერძნულს არა აქვს.

რუსულში ორსავე შემთხვევაში ученик არის, სახელობითია; ქართულში—ერთგან სახელობითი, მეორეგან—მოთხრობითი: ჩვენი მოთხრობითის შესატყვისად რუსული ისევ სახელობითს ხმარობს, რადგანაც არც რუსულში, არც სხვა რომელსამე ევროპულს ენაში ჩვენი მოთხრობითის მაგვარი არაფერი მოიპოება.

რა გამოვიდა? რუსულის ბრუნვებთან შედარებით ქართულს აკლია ბრალდებითი და მეტი აქვს მოთხრობითი. რუსულ ბრუნვათა სქემა რომ ქართულში გადმოვიტანოთ, ბრალდებითის ადგილი ცარიელი დაგვრჩება, სამაგიეროდ უადგილოდ გვრჩება მოთხრობითი: უბინაო მოთხრობითს გრამატიკოსმა ბრალდებითის თავისუფალი ადგილი მიუჩინა, ქართული მოთხრობითი რუსულისა (და ევროპულ ენების) ბრალდებითის ადგილას დაბინადრდა! ეგების ეს კარგი იყოს, ეგების ამ „ზედმეტმა“ მოთხრობითმა აგვინა ზღაუროს ბრალდებითის უქონლობა,—გასწიოს მისი მაგივრობა? საქმეც ის არის, რომ არა: ბრალდებითის მოვალეობა შეიძლება დაეკისროს ქართულში მხოლოდ მიცემითსა და სახელობითს, არავითარს შემთხვევაში მოთხრობითს (ეს ჩვენ უკვე ვნახეთ ზევით!), და პირიქით: ის როლი, რომელიც ქართულში მოთხრობითს განეკუთვნება, რუსული ბრალდებითისათვის სრულიად შეუფერებელია: მოთხრობითი მუდამ აღნიშნავს მოქმედს, აქტიურს (ზმნის თვალსაზრისით, ე. წ. მორფოლოგიურს სუბიექტს), ბრალდებითი კი რუსულში—უმოქმედოს, პასიურს,—სხვის მოქმედების ობიექტს. ერთის სიტყვით, მოთხრობითი და ბრალდებითი ისეთსავე ურთიერთობაში იმყოფება ერთმანეთთან, როგორც, ვთქვათ, რუსულში ქვემდებარე და დამატება. ცხადია, ერთმანეთის მაგივრობაზე ლაპარაკიც არ შეიძლება.

ასეთს პირობებში რუსული ბრალდებითის ადგილას მოთხრობითის მოთავსება შეუწყნარებელია: 1) ამან შეიძლება შეცდომაში შეგვიყვანოს და გვაფიქრებინოს, თითქოს ქართული მოთხრობითი რუსულის (და ევროპულ ენების) ბრალდებითი იყოს. ეს შიში უსაფუძვლო არ არის: ასეთი შეცდომა მოუვიდა, მაგალ. ერთს ქართველს, გრამატიკის ავტორს (დასახელება არ არის საჭირო!). და ვინ იკისრებს თავდებობას იმისთვის, რომ ასეთი შეცდომისაგან დაზღვეულია ჩვეულებრივი მასწავლებელი, არა გრამატიკოსი. მაგრამ ასეთ დიდ უბედურებასაც რომ გადავრჩეთ, ის ხომ ექვს გარეშეა, რომ მოთხრობითის მოთავსება ბრალდებითის შემდეგ სრულიად უჩინარს ხდის ორს კარდინალურს ფაქტს: რომ გვაკლია ჩვეულებრივი ბრუნვა—ბრალდებითი, და გვაქვს სპეციფიკური ბრუნვა—მოთხრობითი.

ამ ფაქტებს კი განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს არა მარტო იმიტომ, რომ მათშია მოცემული ქართული კანკლედობის სპეციფიურობა, არამედ იმიტომაც, რომ მათ შესახებ სწორმა შეხედულებამ დიდის გაჭირვებით გაიკაფა გზა ჩვენს გრამატიკულს ლიტერატურაში: მოთხრობითი არ მიაჩნდათ ბრუნვად, მას კანონიერ უფლებებს ართმევდნენ; ბრალდებითს კი უკანონოდ ენიჭებოდა ბრუნვის უფლებები და ეთმობოდა ბრუნვათა რიგში ადგილი. და მერე რა ტომ? უმთავრესად იმიტომ, რომ ხელმძღვანელობდნენ არა ქართული ენის სინამდვილით, არამედ უცხო ენათა საგრამატიკო ნორმებით, ამ ენებში კი ბრალდებითი ბრუნვა აუცილებელი იყო, მოთხრობითის ტოლი და მსგავსი კი არ მოიპოვებოდა.

ორიოდე ცნობა ამ ბრუნვათა ისტორიიდან. არც მაჯიოს, რომელსაც ეკუთვნის უცხო ენაზე დაწერილი პირველი გრამატიკა ქართული ენისა (1646 წ.), არც ფატერს (1820 წ.), არც შანშოვანს, ქართულად დაწერილი პირველი გრამატიკის (1737 წ.) ავტორს, არა აქვს მოთხრობითი; ეს ბრუნვა, როგორც ჩანს, პირველად ანტონ კათალიკოზმა შეიტანა ქართულ კანკლედობაში (1767 წ.); შემდეგ სხვა ბრუნვათა შორის მოთხრობითი მოხსენებული აქვს ყველა იმ გრამატიკოსებს, რომელნიც ანტონის გრამატიკის ნიადაგზე იდგნენ, სახელდობრ გაიოზს (1789 წ.), ვარლამ არქიეპისკოპოზს (1802 წ.) ფირალოვს (1820 წ.), სოლ. დოდაშვილს (1830 წ.) და კლაპროტს (1837 წ.); ვარლამ არქიეპისკოპოზი ამ ბრუნვას უწოდებს—„сложный именительный“-ს (მისი გრამატიკა რუსულად არის დაწერილი) კლაპროტი კი demonstratif's (ფრანგ.). ანტონის ავტორიტეტმა თითქოს დაამკვიდრა მოთხრობითი სხვა ბრუნვათა შორის, მაგრამ მის წინააღმდეგ ამხედრდა აკად. მარი ბროსე: „მოთხრობითი არ არის ცალკე ბრუნვა, იმიტომ რომ ნაწევარი-მსახლვრელი, რომელიც მას დაერთვის,—მან—(კაც-მან), ემატება: ორივე რიცხვის ყველა ბრუნვასა“-ო (?),—(ქართ. ენის თვთმასწავლ. პარიზი, 1834 წ., გვ. 43.)

ამავე აზრს იმეორებს დავით ჩუბინაშვილი: 1) „მოთხრობითი ბრუნვა იგივე სახელობითია მანის მიმატებით; მოთხრობითი მრუგებს კითხვაზე „ვინ?“. ისევე როგორც სახელობითი; 2) ვერც ერთს ენაში ვერ ეპოვით მაგალითს, რომ ორი სხვადასხვა ბრუნვა ერთისა და იმავე კითხვით ამოიცნობოდეს; 3) ეს მან (კაც-მან) არ არის დაბოლოება ნათესაობითის ისა-ს, მიცემითის სა-ს მსგავსი; არამედ ნაცვალსახელია მესამე პირისა, რაიც იქიდან ჩანს, რომ სახელთა ბოლოში იგი იკანკლედებს: დავით მან, დავითისა მის, დავითსა მას...“ (იხ. Цагарели, А.: Свед. о памятн. груз. письмен. т. I, вып. III,

СПБ. 1894 წ. გვ. 82-3.). დ. ჩუბინაშვილის ეს არტუმენტები წარმოდგენილია მის პასუხში რეცენზენტებს „სახელმძღვანელოთა შემდგენელ კომიტეტიდან“; ამ კომიტეტის ქართულ განყოფილებას თავმჯდომარეობდა დიმიტრი ყიფიანი, წევრად, სხვათა შორის, პლატ. იოსელიანიც ყოფილა. ერთიკა და მეორეც მოთხოვითს იცავდა; რეცენზია, როგორც ჩანს, დიმ. ყიფიანს ეკუთვნოდა; მან მშვენიერად შენიშნა თავის რეცენზიაში: „მოთხოვითი მართლაც მან-ს დაირთავს, მაგრამ რაღაა ეს - მან, თუ არ მოახრობითი ბრუნვა ნაცვალსახ. იგი-საო?“ (იქვე, გვ. 60). სამწუხაროდ, ასევე სწორი არ არის მისი არგუმენტაციის სხვა ნაწილები.

ყოველს შემთხვევაში, რეცენზიაზე პასუხის მიღების შემდეგაც დიმ. ყიფიანი ენერგიულად იცავდა ამ ბრუნვას; მან საგანგებო მოხსენება მიართვა ოლქის მხრუნველ ა. ნიკოლაი-ს, სადაც მოთხოვითი ბრუნვის შესახებ ვრცლად მსჯელობს და სხვათა შორის ამბობს: „აკად. მ. ბროსეს მეცნიერულ შემოკამათებისდა მიუხედავად მოთხოვითს ბრუნვას მე ვთვლი ყოველ ქართველთან ერთად ჩვენი ენის უდავო კუთვნილებად და ჩვენი მეტყველების გარკვეულობის უცილობელ პირობად“ (იქვე, გვ. 97). დ. ჩუბინაშვილი არ ეთანხმება ჩვენს შეხედულებას—განაგრძობს დ. ყიფიანი, —მას მხარს უჭერს ბროსე, რომლის გავლენასაც მიეწერება მოთხოვითის ამოშლა ბრუნვათა რიცხვიდან; ბროსეს აზრს იზიარებს სამეცნიერო აკადემია, მაგრამ დ. ჩუბინაშვილის გრამატიკა აქაურ სკოლებში სახელმძღვანელოდ უნდა იქნეს ნახმარი; ასეთ პირობებში შეუწყნარებელია არ იყოს ეს ბრუნვა შეტანილი გრამატიკაში; აქ ბავშვები თვალწინ დაუწყებენ დაცინვას მასწავლებელს, თუ მან მოთხოვა სახელობითის ხმარება მოთხოვითის ნაცვლად; სოფლელი სასაცილოდ გახდის მოხელეს, რომელიც მასთან ლაპარაკში სახელობითს იხმარს მოთხოვითის ნაცვლად, ხოლო სასამართლოს პრაქტიკაში ამ წესის გამოყენებას შეუძლია მოგვიტანოს სრულიად არა სასაცილო შედეგები“ (იქვე, გვ. 99). ილუსტრაციისათვის დიმ. ყიფიანს მოყავს ოქმი, შედგენილი მკვლელობის თაობაზე მოთხოვითის ნაცვლად სახელობითის ხმარებით და დასძენს: აბა ვინ ვაიგებდა, ასეთი ოქმი რომ დაიწეროს, ვინ ვინ მოკლავდა.

დიმ. ყიფიანი ასე დაასკვნის: „ქართული გრამატიკა, რომელიც ამ ბრუნვას გამორიცხავს კანკლედობიდან, არ შეიძლება და არ უნდა იქნეს მიჩნეული აქაურ სასწავლებელში სახმარებლადო (გვ. 100). „შესაძლოა, გრამატიკის ფილოსოფიის მიხედვით ეს სადაო ბრუნვა არსად არ უნდა არსებობდეს, მაგრამ ჩვენ ქართველები უმისოდ

ერთმანეთისას ვერას გავიგებთ“ და ამიტომ დაბეჯითებით უნდა ვთხოვოთ დ. ჩუბინაშვილს უთუოდ შეიტანოს მოთხრობითი ბრუნვა-თა რიცხვში“-ო (იქვე, გვ. 101)...

დ. ჩუბინაშვილმა თავის გრამატიკაში მართლაც შეიტანა მოთხრობითი, შეიტანა თავის ადგილას, სახელობითის შემდეგ... მას შემდეგ მოთხრობითის უფლებები არ დარღვეულა, ოღონდ შემდეგმა გრამატიკოსებმა პ. კვიციანიძემ (1888 წ.), ქუთათელაძემ (1889 წ.), ს. ხუნდაძემ (1907 წ.) პლატონ იოსელიანის მგავსად გადასვეს ეს ბრუნვა და მიცემითის შემდეგ ბრალდებითის ადგილი განუკუთვნეს ყოველგვარ ახსნა-განმარტებათა გარეშე. ვინ იფიქრებდა, რომ მოთხრობითისთვის, ამ სპეციფიკური ქართული ბრუნვისათვის, ქართულს გრამატიკაში ადგილის დათმობას ამდენი ბრძოლა დაჭირდებოდა? ვინ წარმოიდგენდა, რომ შესაძლებელი იყო ქართველს, ისიც გრამატიკოსს, დაეწერა: (ესა და ეს წიგნი, — ვეფხის-ტყაოსანი, — შავანსა და შავანს) პატივისცემის ნიშნად შევსწირეთ ჩვენ, დამბეჭდველ-ნი ბროსეტ, ფალავანდიშვილი, ჩუბინოვი“ (იქვე, გვ. 59)?!

ამდენი ბრძოლა არავის გაუშართავს ბრალდებითი ბრუნვის გამოსარიცხავად; არც მისი შემოტანა დაუსაბუთებია ვისმე: იყო ეს ბრუნვა სხვა ენებში, შემოიღეს ქართულშიც; არა მარტო უცხოელები (მაჯიო, ფატერი, კლაპროტი, ბროსე) ხმარობდნენ ქართულში ბრალდებითს, არამედ თვით ქართველებიც, დაწყებული ანტონიდან: გააოზი, ვარლამ არქიეპისკოპოსი, ს. დოდაშვილი, ფირალოვი, ვიდრე პლატონ იოსელიანამდე. პლატონ იოსელიანმა თავის 1840 წელს გამოსულს გრამატიკაში ბრალდებითი „უქმად“ გამოაცხადა, რადგანაც „ყოვლად არს მსხვერვის სახელობითისა“-ო; ასეთივე აზრისა უნდა ყოფილიყო დავ. ჩუბინაშვილი, რომელმაც აგოეთვე არ შეიტანა ეს ბრუნვა თავის გრამატიკაში; პლ. იოსელიანის ხაზს მიყვებიან; როგორც ჩანს, კვიციანიძე, ქუთათელაძე, ს. ხუნდაძე, ი. ნიკოლაიშვილი: ბრალდებითი არც ერთს მათგანს არა აქვს. არც დიმ. ყიფიანი თვლის ამ ბრუნვას საჭიროდ, მაგრამ მეტად თავისებურ მოსაზრებათა გამო; მისი საბუთები იმდენად საინტერესოა ჩვენ ძველ გრამატიკოსთა სანათმეცნიერო აზროვნების დასახასიათებლად, რომ არ შეგვიძლია არ მოვიყვანოთ სათანადო ადგილი მთლიანად: „შემასმენლობითი არის პირდაპირი თარგმანი ლათინურისა accusativus, როგორც რუსული винительный და ჰნიშნავს „ბრალდებულებას“, — დაწამებას“, „შესმენას“, „შემასმენლობას“; ქართულს ენაში ამ ბრუნვას სრულებით არა აქვს ადგილი; — ახლა შეიძლება აქა-იქა იპოვებოდეს ისეთი კაცი, რომ იმის დასახელებით სიტყვა ვამიმტყუნონ! მაგრამ თვითან მე

მახსოვს ის დრო, როდესაც მოყვასის გაცემა, დაბეზლება, დასმენა, ისეთი სათაკილო საქმე იყო ქართველებში, როგორც, მაგალითად, ქურდობა, — და შემასმენლობითი ბრუნვა რაღად გვექნებოდა (ხაზი ჩვენია—ა. ჩ.); ამას გარდა—ყოველს შემთხვევაში თითონ საკითხავიც პირველი ბრუნვის სახის მექონია და პასუხიცა... (იხ. ახალი ქართული გრამატიკა, ს. პეტერბურლი, 1882 წ., გვ. 22).

ასე მსჯელობს ისეთი დიდ ნიჭიერი მოაზროვნე, როგორიც დიმი. ყიფიანი იყო. სხვას რაღა მოეთხოვებოდა?! დასმენა სათაკილოა და შემასმენლობითი ბრუნვა როგორღა უნდა დავტოვოთ გრამატიკაშიო?! ანდა: სახელობითს გავს და ინიტომ ზედმეტია! მაშ, ბრუნვა არის, მხოლოდ სახელობითს არის დამსგავსებული! ასეთი საბუთის მიხედვით ბრალდებითის გამოორიცხვა. რა თქმა უნდა, დაუსაბუთებელია, შემთხვევითის ხასიათს ატარებს. ამიტომ გასაკვირიც არ არის, თუ პლ. იოსელიანის, დ. ჩუბინაშვილის, დიმი. ყიფიანის შემდეგ თედო ჟორდანიას მაინც შეაქვს ბრალდებითი (შესმენილობითი) თავის გრამატიკაში.

ეს 1889 წელს იყო. იქნებ შემდეგ მაინც არავის მოგონებია ეს ბრუნვა? როგორც ჩანს, არა: 1920 წ. არის გამოცემული „ქართული პრაქტიკული გრამატიკა“ მელ. კელენჯერიძისა: მის წინასიტყვაობაში წერია: ქართულ ძველ გრამატიკებში ბრუნვათა შორის შემასმენლობითიც ურევია. ახალი გრამატიკებიდან ეს ბრუნვა ფაქტიურად გააძევეს, საბუთი გაძევებისა კი—ჯერ არაფერია (ხაზი ჩვენია—ა. ჩ.)... ჩვენც უსამართლოდ და გაუფებრობით გაძევებული შემასმენლობითი ბრუნვა აღვადგინეთ და მივიღეთ შვიდის მაგიერ რვა ბრუნვა“. არსებითად ავტორის ამ დებულების განხილვა საჭირო არ არის: თვით ავტორმა თავის წიგნის მეორე გამოცემაში (1925 წ.) ეს აღდგენილი ბრუნვა „გააძევა“ და სრულიად სამართლიანადაც. პირველი გამოცემის წინასიტყვაობის ეს ადგილი კი მაინც მნიშვნელოვანია; ის ცხადყოფს, რომ ჯერ კიდევ ბუნდოვანია ბრალდებითის საკითხი, არ არის გათვალისწინებული, რომ ქართული მთელი თავისი არსებით გამოორიცხავს ამ ბრუნვის შესაძლებლობას. ამიტომაც შემთხვევითს ხასიათს ატარებს მისი გამოორიცხვაც და მისი აღდგენაც... ამრიგად, უცხო ენათა გრამატიკულ შაბლონებს მიჩვეული ბევრი ქართველი ინტელიგენტი დღესაც ვერ ამჩნევს, როგორი თავისებურია ქართული კანკლედობა, მოთხრობითის მქონე და ბრალდებითის არა მქონე.

ამიტომაც: ბრუნვათა ყოველი დალაგება, თუკი მოთხრობითის ბრალდებითის ადგილი უჭირავს, უვარგისია და შეუწყნარებელი.

მოთხრობითი უნდა დაიძრას თავისი ტრადიციული ადგილიდან და დაისვას იმ ადგილას, რომელიც მას შეეფერება, სახელ-

დობრ, სახელობითის მეზობლობაში; მოთხრობითი სახელობითის ძმა, ისტორიულად მაზე უფროსი, უფრო ადრე ჩამოყალიბებული; ისტორიულის თვალსაზრისით ეს არის „პირველი სახელობითი“; თუ სახელობითის წინ არა, სახელობითის უშუალო მეზობლობაში მაინც უნდა იქნეს იგი დასმული. ამისდა კვალობაზე რიგის დასაწყისი ასეთი უნდა იყოს: 1. სახელობითი, 2. მოთხრობითი...

რაც შეეხება სხვა ბრუნვებს, თამამად შეიძლება ტრადიციული თანამიმდევრობა დაგვეტოვებინა, ყველა სახელი რომ „ფუძე-უკუმშველი“ იყოს; ე. ი. ისე იკანკლედებოდეს, როგორც, მაგალ-ჯაცი: კაცი, კაცმა, კაცის, კაცს, კაცით, კაცად, (კაცო!). მდგომარეობას არ შეცვლიდა ის შემთხვევებიც, როდესაც ფუძე ყველა ბრუნვებში „შეკუმშულია“: კედლები, კედლებმა, კედლების, კედლებს, კედლებით, კედლებად, კედლებო! მაგრამ სხვა ვითარების ქმნის ის სახელები, რომელთაც ფუძე ეკუმშებათ მხოლოდ ზოგიერთს ბრუნვაში; სახელობრ: ა და ე-ფუძიანი სახელები ნათესაობითსა და მოქმედებითში კარგავენ ამ ფუძისეულ ხმოვნებს (ქვ-ის, ქვ-ით; ხ-ის, ხ-ით...), თანხმოვან ფუძიან სახელთა წყება კიდევ კარგავს ფუძისეულს ხმოვანს ნათესაობითსა, მოქმედებითსა და მიმართულებითს ბრუნვებში: კედლ-ის, კედლ-ით, კედლ-ად, შდრ.: კედელ-მა, კედელ-ს... ფუძის „კუმშვადობა“ იმდენად არსებითი მოვლენაა ქართულ სახელთა კანკლედობაში, რომ გამოყენებულია კანკლედობის დროს სახელთა დაჯგუფების კრიტერიუმად. შეუძლებელია ასეთ მოვლენას ანგარიში არ გაეწიოს, და ამიტომ: აუცილებელი ხდება ბრუნვები ისე დალაგდეს, რომ სამმა ბრუნვამ, რომლებშიაც ფუძე იკუმშება, ერთად მოიყაროს თავი; მაშინ „ფუძე შეკუმშული“ და „ფუძე უკუმშველი“ ბრუნვები ერთმანეთში არ აირევა. ამ მორფოლოგიურს გარემობას ვუწევთ ანგარიშს, როცა მოთხრობითის გარდა დანარჩენ ბრუნვათა რიგსაც ვცვლით: ჯერ ის ბრუნვები, რომლებშიაც ფუძე არ იკუმშება, მერე კი ისინი, სადაც ფუძე შეიძლება შეიკუმშოს. ამისდა კვალობაზე შემდეგ თანამიმდევრობას ვღებულობთ: სახელობითი, მოთხრობითი, მიცემითი, ვნებითი, ნათესაობითი, მოქმედებითი. საილუხტრაციოდ მოგვყავს „ფუძე-შეკუმშულ“ სახელთა კანკლედობის ნიმუში:

სახელობითი:	კედელ-ი	} მთა	} ხე	} ფუძე არ იკუმშება
მოთხრობითი:	კედელ-მა			
მიცემითი:	კედელ-ს(ა)	} მთა-ს(ა)	} ხე-ს(ა)	
ვნებითი:	კედლ-ად			
ნათესაობითი:	კედლ-ის(ა)	} მთ-ის(ა)	} ხ-ის(ა)	
მოქმედებითი:	კედლ-ით(ა)			} მთ-ით(ა)

მრავლობითი რიცხვისთვის ასეთ გარჩევას მნიშვნელობა არა აქვს: ფუძე ყველა ბრუნვებში უცვლელია, ერთგვარია; თუ სახელობითში შეიკუმშა, ყველგან შეკუმშული დარჩება, თუ არა და არა; ასე, მაგალ.: კედლები, კედლებმა, კედლებს, კედლებად, კედლებისა; კედლებითა—ფუძე ყველგან შეკუმშულია: კედლ-ებ-; ასევე: მთ-ებ-ი, მთ-ებ-მა, მთ-ებ-ს... ხე ებ ი, ხე-ებ-მა, ხე-ებ-ს...¹ არსად არ არის შეკუმშული.

ბრუნვათა ამ წესით დალაგებას მხოლოდობითი მოითხოვს; აქ შეიძლება ფუძე შეკუმშულიც იყოს და შეუკუმშაიც... ზედმეტია ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ ბრუნვათა ასე დალაგება აადვილებს კანკლედობის შესწავლას ისევე, როგორც ანბანის მიხედვით გვარების დალაგება, ვთქვათ, კატალოგში ამარტივებს ამა თუ იმ წიგნის დაძებნას. სიადვილის შესახებ როცა ვლაპარაკობთ, მხედველობაში გვყავს მოსწავლე, რომელმაც უნდა შეისწავლოს კანკლედობა, და არა მასწავლებელი; ამ უკანასკნელს ხშირად ისე აქვს ძვალ-რბილში გამჯდარი ტრადიციული რიგი, იმდენად დოგმატიკურად აქვს შეთვისებული გარკვეული თანამიმდევრობა, რომ აზრადაც არ მოუვა თავის თავს კითხოს: რატომ უნდა იყოს ასე დალაგებული? რა გამართლება გააჩნია იმ რიგს, რომელსაც იგი მისდევს?¹) ამისდა მიუხედავად (უკეთ რომ ვთქვათ, სწორედ ამიტომ) ტრადიციული რიგის შეცვლა ბევრს მათგანს გეოლოგიურ კატასტროფად მოეჩვენება, ისე შეეჩვია ტრადიციულ რიგს!

აქ საჭიროდ მიმაჩნია დაუშვათ, რომ ტრადიციული რიგი ერთად ერთი როდი იყო ქართულს გრამატიკებში. იგი პლატ. იოსელიანიდან უნდა იწყებოდეს (1840 წ.); მისი რიგი ასეთია: 1. სახელობითი (ტერმინი მან შემოიღო; მანამდე წრფელობითი იხმარებოდა); 2. ნათესაობითი; 3. მიცემითი; 4. მოთხრობითი; 5. მოქმედებითი და 6. წოდებითი (გვაკლია მხოლოდ ვნებითი). 3. კვიცარიძემ (1888 წ.) გაიმეორა იგივე რიგი, მხოლოდ ჩაურთო გადაქმნითი (აწინდელი ვნებითი) მოქმედებითის შემდეგ; არ. ქუთათელაძე თავის გრამატიკაში (1889 წ.) იმავე რიგს ტოვებს, ოღონდ ვნებითისათვის განვითარებითი აქვს ნახმარი; დასასრულ, ს. ხუნდაძის გრამატიკაში (1907 წ.) ხდება ამ რიგის კანონიზაცია; განვითარებითის ნაცვლად ვნებითია შემოღებული; სხვა მხრივ ახალი არაფერია.

¹) ვნათმეცნიერების ისტორიაში გასაგებად მიაჩნიათ, რატომ არის სახელობითი პირველად; მაგრამ სრულიად გაურკვეველია, რატომ დაალაგეს სტრუქტურებმა სხვა ბრუნვები ისე, როგორც ეს ტრადიციულს განრიგებაშია. ამას დასაბუთება არ მოეპოვება.

რა როლიც მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევრისთვის პლ. იოსელიანის რიგმა ითამაშა, ისეთივე როლი ხვდა წილად პირველ ნახევარში ანტონის რიგს; მისი რიგი ასაკმაოდ განსხვავდება ზემო-ხსენებულისაგან: 1. წრფელობითი (სახელობითი); 2. ნათესაობითი; 3. მიცემითი; 4. შემასმენლობითი (= accusativus); 5. დაწყებითი (კაცისაგან); 6. მოთხრობითი; 7. მოქმედებითი; 8. წოდებითი. სრულის ზედმიწევნილობით განმეორებული აქვსთ სახელწოდებანიცა და ეს რიგიც: გაიოზს (1789 წ.), ვარლამ არქივს. (1802 წ.), ფირალოვს (1820 წ.), სოლ. დოდაშვილს (1830 წ.), კლაპროტს (1837 წ.). როგორც ვხედავთ, ეს რიგი უფრო გავრცელებული უოფილა ძველად, ვინემ ტრადიციული, ახლანდელი. ამას გარდა: თავისებური რიგი აქვს ა) ბროსეს: 1. წრფელობითი და შემასმენლობითი; 2. ნათესაობითი; 3. მიცემითი; 4. წოდებითი; 5. მოქმედებითი; 6. მოდალობითი (= ვნებითი); 7. დამთავრებითი (ბაგა-მდე). — ბ) დ. ჩუბინაშვილს: 1. სახელობითი; 2. მოთხრობითი; 3. ნათესაობითი, 4. მიცემითი; 5. მოქმედებითი; 6. წოდებითი; 7. გარდაქმნითი (= ვნებითი); 8. სადაობითი (მამისას). — გ) თ. უორდანიას: 1. სახელობითი, 2. შესმენლობითი (= ბრალდებითი, accusativus), 3. ნათესაობითი, 4. მოქმედებითი, 6. მოთხრობითი, 7. ზმნისხედითი (= ვნებითი) და 8. წოდებითი. — დ) მოსე ჯანაშვილს: 1. სახელობითი, 2. სახელობითი მეორე (= მოთხრობითი), 3. ნათესაობითი, 4. მიცემითი, 5. შექმედებითი, 6. ზმნისხედითი, 7. წოდებითი. — ე) მელ. კელენჯერიძეს: 1. სახელობითი, 2. ნათესაობითი, 3. მიცემითი, 4. მოთხრობითი, 5. ვნებითი, 6. შემასმენლობითი, 7. მოქმედებითი, 8. წოდებითი. აქიდან ნათლად ჩანს, რომ ტრადიციული რიგი ქართულში ერთად ერთი სრულებითაც არ არის ¹⁾.

რა უდევს საფუძვლად ამ სხვადასხვაგვარ დალაგებას? არავითარი გარკვეული ობიექტური პრინციპი, მხოლოდ შემთხვევა, ავტორის გემოვნება-სურვილით გამართლებული.

გამონაკლისს, საყურადღებოსა და სასიამოვნოს, შეადგენს დ. ჩუბინაშვილისა და მოსე ჯანაშვილის რიგი; ორსავე შემთხვევაში მოთხრობითი სახელობითს მოსდევს; ორსავე ავტორს ნათლად აქვს

¹⁾ არა თუ ქართულში, არამედ ლათინურშიაც კი, სადაც ტრადიციულ რიგს ორი ათასი წლის ისტორია აქვს, შესაძლებლად მიაჩნიათ რიგის შეცვლა. რაჰდენადაც მახსოვს, ლოპატინსკის „ლათინური გრამატიკის“ ერთ-გამოცემაში ბრუნვები ასე იყო დალაგებული: სახელობითი, ბრალდებითი, მიცემითი, მოქმედებითი, ნათესაობითი. სამწუხაროდ, ამ შენიშვნების წერის დროს ეს გრამატიკა ხელთ არ მქონდა და შეიძლება ამ ჩვენებას ზედმიწევნილობა აკლდეს.

გათვალისწინებული, რომ მოთხრობითს სახელობითთან აქვს კავშირი; დ. ჩუბინაშვილს, როგორც ვიცით, არც უნდოდა მოთხრობითი გამოეყო სახელობითისაგან (რაც შეცთომა იყო); და რაკი გამოყო (უკეთ, გამოაყოფინეს), შესაფერი ადგილიც მიუჩინა; მ. ჯანაშვილი მოთხრობითს „მეორე სახელობითს“ უწოდებს და ამით უკვე ნათქვამია, რა არის ეს ბრუნვა და სად უნდა იყოს იგი. ეს დიდი პროგრესია. სამწუხაროა მხოლოდ, რომ სხვა ბრუნვათა დალაგებისას არ იქნა მათ მიერ გარკვეული პრინციპი წამოყენებული.

ამგვარად: ის დალაგება, რომელიც ჩვენ წარმოვადგინეთ მოთხრობითის საკითხში, არაფერს ახალს არ წარმოადგენს. მისი დასაბუთება და შეიძლება იყოს ახალი; სხვა ბრუნვათა რიგის საკითხში ჩვენს დალაგებას მხოლოდ ერთი პრეტენზია აქვს: იგი არ არის სუბიექტური, გემოვნება-სურვილით ნაკარნახევი, არამედ დამყარებულია ქართული კანკლედობის თვისებაზე, ითვალისწინებს ამ კანკლედობის პროცესებს, მათ ეგუება. ამდენადვე მას აქვს პრეტენზია იყოს ობიექტური.

ა, ჩიქობავა.

საჭიროა თუ არა ზღაპარი?

სადისკუსიოდ.

უკანასკნელ ხანებში რუსეთის პრესაში საკმაოდ დიდი ადგილი ეთმობა საკითხს: საჭიროა თუ არა ზღაპარი. რევოლუციის შემდეგ წლებში ზოგ პედაგოგიურ ჟურნალში ზღაპრების წინააღმდეგ გააფთრებული ბრძოლა წარმოებდა. ამხანაგები ზღაპრის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ და ამტკიცებდნენ მის მავნებლობას თანამედროვე აღზრდისათვის.

ჩვენს ადგილობრივ პრესაში ეს საკითხი თითქმის ხელუხლებია: საჭირო კი იყო მისი დასმა და ასე თუ ისე გადაჭრა, რადგან თუ ის მავნეა, უნდა მოისპოს, თუ სასარგებლოა, მის ჯეროვან ჩამოყალიბებას ყურადღება მიექცეს.

შევეცდებით, ჩვენი შეხედულება მკითხველებს გადავცეთ და ამით გავხსნათ კამათი ამ ფრიად საყურადღებო საკითხზე. ფქმა იმიტომ, რომ ზღაპარი უნდა მოისპოს, რადგან მასში ქარბად არის უანტასტიური და მისტიური ელემენტები, უსათუოდ მიუღებელია, რადგან არავის მიერ დამტკიცებული არ არის, რომ ზღაპარი არის და უნდა იყოს მაინცდამაინც დევების, როკაპების და ღმერთების სარბიელი.

დამტკიცებულად უნდა ჩაითვალოს, რომ ბავშს ზღაპარი ძლიერ უყვარს. რამდენი შემთხვევაა, რომ როდესაც ბავში დროზე არ იძინებს ან წამალს არ სვამს, საჭმელს არ სჭამს, მავნე ცელქობას ეწევა, საკმარისია ზღაპრის დაპირებით დაუძახოთ და თქვენთვის სასურველი საქმე გააკეთებინოთ. ამის შემდეგ წყნარად, ყურადღებით გვერდზე მოგისკუბდებათ და ზღაპრის მოლოდინში სმენად გადაიქცევა. მრავალი შემთხვევა გვქონია გვენახვ, როდესაც 2 წლის ბავშიც კი ძილის წინ „ზღაპალი მინდა, მითხალი ზღაპალი“; გაიძახის. ზღაპარი უყვართ არა თუ ბავშვებს, მოზრდილებსაც, დიდებსაც.

გამოჩენილი მწერლები: პუშკინი გორკი, აკაკი და სხვები დიდი სიყვარულით მოიგონებდნენ თავისი ბავშობის მეგობრებს, რომლებიც ზღაპრებით უმასპინძლებოდნენ. ზოგი მათგანი თავის შემოქმედებით მუშაობაში ზღაპრებს დიდ მნიშვნელობას აძლევდა. ზღაპარი ხალხური შემოქმედების საუკეთესო სახეა; ზღაპარს ჰქმნის არა პიროვნება, არამედ ხალხი, და შიგ აქსოვს თავის საკუთარ ფილოსოფიას, ქირვარამს, სიბრძნეს, სამახვილეს და მხატვრულ გემოვნებას. მაშინ, როდესაც ხალხი მონობის ქვეშ გმონავდა, ცხადია, მისი ზღაპარი ვერ ჩამოყალიბდებოდა მისტიკისა და მავნე ფანტაზიის გარეშე, რადგან ხალხს განთავისუფლების ქომავად ღმერთი ევლინებოდა და კეთილისა (ხალხის) და ავის (მეფეები, ბატონები და, საზოგადოდ, მყვლეფელები) ბრძოლას ალეგორიულად ეშმაკებით, დევეებით, რქიანი ტურა-ქალებით, ქაჯებით და როკაპებით გამოხატავდა. ახლა ზღაპარს უნდა მივცეთ ჩვენთვის მისაღები შინაარსი, მაგრამ ამავე დროს სავსებით ვისარგებლოთ ზღაპრის უკვე მიღებული ფორმით.

ზღაპარი ბავშვის ფსიქიურ ორგანიზაციას აყალიბებს: თბრობის დროს მსწენელი (ბავში) ლოლიკურად აკავშირებს ერთს ეპიზოდს მეორესთან, მეორეს მესამესთან და ასე ბოლომდე; გმირების მოქმედებას აფასებს, ყურადღებით აკვირდება შინაარსის გაშლას და ხშირად მთხრობელის მიერ უყურადღებობით გამოშვებულ დეტალებსაც კი ამჩნევს და მიუთითებს. ამ მხრივ ზღაპარი არ შეიძლება ჩვენ არ აღვიაროთ ბავშვის აზროვნების საუკეთესო ორგანიზატორად. ამას გარდა ზღაპარი ანვითარებს ბავშვში მხატვრულ გემოვნებას, ფერების, ხმების, სურათების, შედარებების შეგრძნობას, სახეებით აზროვნებას.

ჩვენ ვიცით, რამდენად მოსაწყენია არა თუ ბავშვისათვის, ჩვენთვისაც კი, მშრალი, მხატვრულ ფორმებს მოკლებული ფაქტები, შიშველი სინამდვილე. ორატორი, რომელიც თავისი ლაპარაკის დროს არ ხმარობს მხატვრულ ხერხებს, მახვილ ფრაზებს, ლაშაზ შედარებებს,

და სახეობითს გამოთქმებს, ძნელი მოსასმენია. რა უნდა იყოს ბავშვებისათვის, რომელთა გონებრივი რაობა სიმშრალეს ვერ ეგუება და ასოციაციათა სისუსტის გამო მშრალ ფაქტებს ერთიმეორეს ვერ უკავშირებს, იმის თქმა, რომ ფანტაზია სრულიად უნდა განიდევნოს ჩვენი სინამდვილიდან, არ შეიძლება. ასე რომ იყოს, მაშინ საზოგადოდ უარი უნდა ვთქვათ ყოველგვარ პოეტურ ნაწარმოებზე, რადგან არც ერთ ზუსტად რეალისტურ ნაწარმოებშიაც კი არ შეიძლება არ იყოს თხზვა და ფანტაზია. სალი ფანტაზია ამდიდრებს ბავშვის მხატვოულად აზროვნებას. ჩვენი ბავშვები, რომლებიც ძალიან ახლო დგანან მშობლების ყოველდღიურობასთან, ცხოვრების სიღუბჭირესთან და ზელმოკლეობასთან, უსათუოდ ხშირად უნდა ისმენდნენ ლამაზ, მაღალ და გმირობით სავსე ამბებს, რომ მშობლების წვრილმანმა და მძიმე პირობებმა სულიერი სიმახინჯის დალი არ დაასვენს ბავშვის ფაქიზ აზრებს.

არა თუ ბავშვებს, დიდებსაც კი არ უყვართ ყოველდღიური ერთფეროვანება, ისინი ხშირად ეძებენ რაღაც რომანტიულს, ზღაპრულს, და რა გასაკვირველია, რომ ბავშვის ბუნება ჩარჩოებში ვერ მოვამწყვდით და მის ბუნებრივ მოთხოვნილებას, ზღაპრით გატაცებას, ხელი ვერ შევუშალოთ. დავადასტურებთ თუ არა ჩვენ ზღაპარს იურიდიულად, ის მაინც იარსებებს. იარსებებს, რადგან ის ხალხური შემოქმედებაა და იმდენად, რამდენადაც ხალხი აზროვნობს, მოძრაობს, ცოცხლობს, აქვს თავის სიხარული და გაკირვება, თავის მორალი და სიბრძნე, — ამ სიმდიდრის გამოსამჟღავნებლად შესაფერი ფორმებიც ექნება ზღაპრებისა და ვადმოცემათა სახით. ჩვენ კათეგორიულად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ არავითარი წესდებით, ბრძანებით და ხერხებით არ შეიძლება ზღაპრების აკრძალვა, რადგან, სულ ერთია, ამით მიზანს ვერ მივაღწევთ. ის იარსებებს, რადგან არსებობს ხალხის წიაღში წარმოშობილი ბავში, რომელსაც ენის ადგმასთან ერთად ესმის და აინტერესებს ზეპირი თხრობა და ამბები, რომლებიც იტაცებენ მის გონებას. გატაცების ხანგრძლივობითაც ზღაპარი უბადლოა, ბავშვო მზადაა საათობით იჯდეს და ზღაპარს ისმენდეს, მაშინ როდესაც სხვა საქმიანობა სწყინდება. ამგვარი ინტერესი ბავშვში ამტკიცებს გულდასმულობას (усидчивость), ნებისყოფას და ერთ სავანზე ხანგრძლივად ყურადღების ფიქსაციას. ზღაპრის ყველა დადებითი მხარე უნდა გამოიყენოთ და ჩვენი შესაფერი შინაარსის შექმნით დავიხმაროთ ბავშვის აღზრდაში.

სხვადასხვა ასაკში ბავშვებს სხვადასხვა შინაარსის ზღაპრები აინტერესებთ. 6 წლამდე ბავშვებს აინტერესებთ ცხოველების სამეფო,

მათი ცხოვრება, ურთიერთობა და პაწია ამბები ბავშვების ცხოვრებიდან. საკმარისია 2-3 წლის ბავშს უამბო კატის, ძაღლის, ბაჭისა, გოჭის მოკლე ამბავი ან კოტეს, გივის, ქეთოს ბურთის ან ბზრიალის ამბავი, რომ მან ყური დაგვიგდოს და ხშირად იხარხაროს კიდეც. „მერე, მერე“? ისმის პაწია მსმენელიდან და მანამ, სანამ არ ჩაეძინება, მთხრობელის ფანტაზიაც დაწულავად მუშაობს. 3-5 წლამდე ბავშვებს უფრო გრძელი და ლოგიკურად გადაწული ამბები აინტერესებთ. აქ შეიძლება ბავშვებს მივაწოდოთ უფრო რთული ამბები, მაგრამ ზღაპრულ ფორმებში. 7-10 წლამდე კი შეიძლება ზღაპრებში შევიტანოთ რეალობასთან დაკავშირებული ფანტასტიური ელემენტები, რომელიც დააინტერესებს ბავშს, მაგრამ ერთი წუთითაც რეალურ ნიადაგს არ გამოაგლის. ფანტასტიური ზღაპრების მიცემა მაშინ შეიძლება, როდესაც ბავშვი მიხვდება, რომ ეს ამბავი მოგონილია, შეთხზულია. ამის მიუხედავად, კარგად შედგენილი ზღაპარი მას ესთეტიურად დიდად დააკმაყოფილებს და ფანტაზიის გაქანებით დაატკბობს. იქნებ ვინმემ იფიქროს: თუ ბავშვი მიხვდება, რომ ეს ამბები შეთხზულია, მას ინტერესიც აღარ ექნება. ეს არ არის სწორი. ჯერ ერთი, დიდებსაც უყვართ მახვილი ენით დაწერილი, მხატვრულად ჩამოსხმული შეთხზული ნაწარმოებები, თუმც იციან, რომ ის შეთხზულია და არა სინამდვილე და მეორეც, როგორც ერთ-ერთი ამხანაგი სწერს: „ბავშვი რეალისტია. მან იცის, რომ აგურაკები მისი დის სათამაშო სუფრაზე შოკოლადი კი არაა არამედ „ვითომ შოკოლადია“. ერთმა საბავშვო მწერალმა სწორედ სთქვა, სწერს იგივე ამხანაგი, რომ ბავშვი არასოდეს არ შესჭამს თავის გაკეთებულ სილის ჭაჭაპურებს, მაგრამ მაინც გატაცებით თამაშობს და აცხობს. მართლაც, ბავშვი აშენებს სახლებს, აკეთებს დედოფალებს, ელაპარაკება მათ, თითქო თავისივე ენით პასუხებსაც იღებს, ჯოხის „ცხენზე“ ჯდება და თავისივე ფეხებით ვარბის, აწყობს სუფრას კენჭებით, თეფშების ნამტვრევებით, ტალახის „პურებით“, მაგრამ არასოდეს კი არ სჭამს და სხვა. ეს ყველაფერი იმას ამჟღავნებს, რომ, თუმცა ბავშმა იცის, რომ ეს ყველაფერი შეთხზულია, და არა ნამდვილი, თამაშობით მაინც გატაცებულია. ასეა ზღაპრებშიც. ის ისმენს გატაცებით, აზროვნობს სახეებით, მაგრამ არ ტყუილდება. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჩვენ თუნდაც ერთი წუთით დავუშვათ ეშმაკები, ქაჯები, ალები, ტყის კაცები და სხვა. ჩვენ მხოლოდ იმის თქმა ვვინდა, რომ საღი ფანტასტიური ელემენტი ზღაპარს ალაძაზებს, მსმენელს ასიამოვნებს, და სარგებლობა მოაქვს. თუ ზღაპარი აღმზრდელობითი მნიშვნელობის მქონეა, ის უნდა გამოვიყენოთ ჩვენთვის მისაღებ იდეოლოგიით და შევქმნათ ზღაპრის

ახალი სიუჟეტები სამოქალაქო ომზე, წითელი არმიის გმირობაზე, ელექტროფიკაციაქმნილ სოფლებზე, რევოლუციონურ გამოსვლებზე და სხვა. ამით არ დავეკმაყოფილდებით და შევიტანთ მუშების ცხოვრებიდან სხვადასხვა ამბებს, ცხოველთა და მცენარეთა ცხოვრებას, მაგრამ ისე კი, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ ცხოველები და მცენარეები ადამიანის ენით ლაპარაკობენ, ისინი მაინც მავშის აზროვნებაში ნამდვილ ცხოველებად რჩებიან და არა განკაცებულ და შიშისმომგვრელ ზეცხოველებად. შეიძლება სხვა შინაარსის შეტანაც, მაგრამ ყველგან უნდა იყოს რეალობასთან შევუბნული ფანტასტიკა და ბავშვისთვის ადვილად მოსანელბელი ამბები. ზღაპარს თავისი ენა აქვს, თავისი ტექნიკა. შეიძლება ახალი ყოფა, ახალი ცხოვრება, ახალი მეცნიერება ბავშებს ისე გადავცეთ, რომ ზღაპრული ფორმა არ დაიკარგოს და მათი გონება ჩვენთვის მისაღები იდეოლოგიით გამდიდრდეს. ზღაპარი სხვა ნაწარმოებიდან თავის ფორმიტ განირჩევა. „იყო და არა იყო რა, „ღვთის“ უკეთესი რა იქნებოდა“... იყო, ზღაპრის დასაწყისი. რასაკვირველია, სიტყვა „ღვთის“, რომელიც მაჩვენებელი იყო ხალხის. რელიგიური განწყობილებისა, ჩვენთვის სრულიად მიუღებელია. მაგრამ კარგად გვახსოვს, თუ ეს დასაწყისი რაზომ კმაყოფილების ურუანტელს გვგვრიდა. შეიძლება ამ დასაწყისის გადაკეთება, ან სრულიად შეცვლა. ბოლოში მთხრობელი ყოველთვის დასძენდა: „ჭირი იქა, ლხინი აქა, ქატო იქა, ფქვილი აქა“, ან სხვა ამგვარ სიმახვილეს. რასაკვირველია, ამის შეცვლა ჩვენთვის უდავოა, რადგან ეს აშენებულია მაშინდელ სოციალურ და ეკონომიურ შემეცნებაზე. ჩვენთვის მისაღები დაბოლოება უსათუოდ მნიშვნელოვანი და ზღაპრის კოლორიტის მიმცემი იქნება. ამას გარდა, ზღაპარში ერთიდაიგივე სიტყვა ან წინადადება რამდენჯერმე მეორდება, მაგალითად: „იარა, იარა, ბევრი იარა თუ ცოტა იარა“... ან და: „ღვეი ღვეიძისაო, სტუმარ-მასპინძლისაო“, რაც ზღაპარში მრავალ ადგილას მეორდება, ან და: „მიდის, მიდის, იქვეა“... ან და: „კეცი კეცზე, კეცი კეცზე, დაგვარ, ფები და აგვარდი ზევით“... და მრავალი სხვა. თხრობის დროს განმეორება ბავშვის წარმოდგენას ამდიდრებს და ახალისებს და აღრმავებს. როგორღა ვითარდებოდა მოქმედება? გმირს ჯერ ხვდება ერთთავიანი ღვეი, შემდეგ ათთავიანი, შემდეგ ასთავიანი, თანდათან რთულდება ზღაპრის სიუჟეტი, უფრო მეტი და მეტი სიძნელეების გადალახვა. უხდება გმირს და ისე კონტად და მოხდენილად შენდება ზღაპარი, რომ მსმენელი თვალს ვერ აშორებს მსმენელს და ყურს ზღაპრის შინაარსს. შიგ ჩართული ლექსები, შაირები და გამოცანები ზღაპარს დიდ ღირს და სილამაზეს

აძლევის. შემდგენელნი ენერგიას არ უნდა ზოგავენ, რომ მათი შემოქმედება ფორმით ყოველდღიურ სალაპარაკო ენას დასცილდეს და ზღაპრისათვის აუცილებელი იერი და სახე მიიღოს. ამგვარი ხერხებით ჩვენ ბავშს პატარაობიდანვე შევათვისებინებთ ჩვენი ცხოვრებისათვის აუცილებელ ცნობებს, გავუფართოვებთ გონებრივ არეს და დავუკმაყოფილებთ საინტერესო ამბების მოსმენის წყურვილს.

საბავშვო მწერლები ზღაპრულ ფორმას დიდი ყურადღებით უნდა მოექცენ და ბავშვისათვის გასაგები და დასაძლევნი ენით ჩამოახან ჩვენი სინამდვილიდან აღებული და შემდეგ გადაკეთებული შინაარსის ზღაპრები.

ხალხი კი თავის მხრივ მუშაობს, ახალ ზღაპრებს კმნის. ჩვენი ვალია ამ ჰიმლიდრის შეგროვება, ჩაწერა და დამუშავება, რომ ახალ თაობას მივაწოდოთ.

ეს საკითხი ყურადღებას მოითხოვს და ჩვენმა აღმზრდელებმა მას ჯეროვანი ადგილი უნდა დაუთმოთ.

ნინო ძიძიგური.

ჩვენი სკოლების მუშაობიდან

4-წლედის პროგრამების გადასინჯვის შესახებ.

გასულ სასწავლო წელს 4-წლედები ახალი გადამუშავებული პროგრამებით მუშაობდა.

თუმცა ერთი წლის გამოცდილება საკმარისი არ არის პროგრამების ყოველმხრივ შესაფერებლად, მაგრამ ჩატარებული მუშაობიდან ზოგიერთი დასკვნის გამოყვანა მაინც შესაძლებელია. როდესაც ჩვენ ჯამს ვუკეთებთ გასულ სასწავლო წელს ჩატარებულ მუშაობას, ორი რამ უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში:

1. გადამუშავებული პროგრამები დაგვიანებით გამოვიდა, რამაც მასწავლებლობას არ მისცა საშუალება შეესწავლა რიგიანად ეს პროგრამები და ახალი სასწავლო წლისთვის გეგმიანად შესდგომოდა მუშაობას. ეს გარემოება, რასაკვირველია, დიდად აფერხებს უფრო საფუძვლიანი დასკვნების გამოტანას.

2. თუმცა გადამუშავებული პროგრამების პრინციპები ძველი პროგრამების (1924 წლის) პრინციპებისაგან არ განსხვავდება, მასწავლებელი მაინც დიდ დაბრკოლებებს ხვდებოდა, რომ გადაესინჯა თავისი მუშაობა და გადამუშავებულ პროგრამებზე აეწყო თავისი.

ყოველდღიური პედაგოგიური საქმიანობა. მასწავლებელი, რომელიც კარგად იცნობს შრომის სკოლის მიზნებსა და ამოცანებს, ადრე უღებს ალღოს გადამუშავებულ პროგრამებს; მისთვის არ არის ძნელი საქმე ახალი პროგრამების მიხედვით მუშაობაში ცვლილებების შეტანა. მასწავლებელთა განსაზღვრულმა ნაწილმა კი დროზე ვერ გადასინჯა თავისი მუშაობა; არც ისე ადვილი საქმე შეიქნა თემების გადაჯგუფება, მასალის დალაგება, ახალი ელემენტების შეტანა მუშაობაში, რასაც გადამუშავებული პროგრამები მოითხოვდა. ეს გარემოებაც აუცილებლად მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული პროგრამების შეფასების დროს. მომავალი სასწავლო წელი გაცილებით უფრო ხელსაყრელ პირობებში იქნება ჩატარებული, რადგანაც აქედანვე დაიწყება სამზადისი გეგმიანი მუშაობის ჩასატარებლად.

პირველი დასკვნა, რომელიც უნდა გამოვიყენოთ ჩატარებული მუშაობიდან, ეს არის ჩვევების გაუმჯობესება წინა წლებთან შედარებით.

ჩვევები: ანგარიშში, ბენებისმეტყველებაში, სამშობლო ენაში, საზმეცნიერებაში და სხვ., — უსათუოდ გამოსწორებული არის იმასთან შედარებით, რაც ჩვენ ამ სასწავლო წლამდე გვქონდა. ეს გაუმჯობესება მიეწერება გადამუშავებულ პროგრამებს, რადგანაც მასში ჩვევების საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება ჰქონდა მიქცეული. ჩვენი მასიური სკოლა თანდათანობით თავს აღწევს იმ მდგომარეობას, როცა „კომპლექსი“ მუშავდებოდა და ჩვევების საკითხს კი მეხუთეხარისხოვანი ადგილი ეჭირა. ჩვენ ამ შემთხვევაში ვლაპარაკობთ შედარებით გაუმჯობესებაზე, სავსებით დამაკმაყოფილებელ მდგომარეობასთან ახლაც არა გვაქვს საქმე. მასალის მეთოდურ დალაგებაშიც დიდი მიღწევები არის. პროგრამა მთლიანად აქვეშორებს სკოლას ცხოვრებასთან, აქ უკანასკნელის გაუმჯობესებაში მონაწილეობის მისაღებად, უჩვენებს გზებს და საშუალებებს, როგორ იბრძოლოს სკოლამ გარემო ცხოვრების სამეურნეო და კულტურულ დონის ამაღლებისათვის. ეს საკითხები წინა წლის პროგრამებში ასე გარკვეულად და ნათლად არ იყო გაშუქებული.

მიუხედავად ამ დადებითი მხარეებისა, გადამუშავებულ პროგრამებში ზოგიერთი ცვლილება მაინც უნდა იქნეს შეტანილი და ეს ვასაგებიცაა: ცხოვრება წინ მიდის, ჩვენი ქვეყნის სამეურნეო და კულტურული მშენებლობის ფრონტზე ახალი ამოცანებია წამოყენებული, განსაკუთრებით მეხუთემეტე პარტიული ყრილობის შემდეგ. პარტიის და საბჭოთა ხელისუფლების ახალმა ამოცანებმა თავისი გამოხატულება უნდა ჰპოვოს სკოლის მუშაობაშიც. სწორედ ამ ახალი ამოცანა

ნების თვალსაზრისით და აგრეთვე გასული სასწავლო წლის გამოცდების საფუძველზე უნდა შეივსოს პროგრამები ნაწილობრივ ახალი მასალით, ნაწილობრივ გადაჯგუფება უნდა მოხდეს თემების და მასალის დალაგებაში. კონკრეტულად რაში უნდა გამოიხატოს ეს ცვლილებები?

ანტირელიგიური აღზრდის შესახებ. უკანასკნელ ხანებში რელიგიის ფრონტზე უსათუოდ გამოცოცხლებას აქვს ადგილი, რადგანაც სისტემატიური მუშაობა ამ მიმართულებით შენელებულია. რელიგია ჯერ კიდევ ნაყოფიერ ნიადაგს პოულობს მშრომელთა ფართო მასების კულტურულ ჩამორჩენილობაში და ყოფა-ცხოვრების ძველ ნაშთებში, რაც ჯერჯერობით ჩვენს საზოგადოებრივობაში აღმოფხვრილი არ არის. სკოლის მიზანია ყოფა-ცხოვრების პირობების გაუმჯობესება, სამეურნეო და კულტურულ მშენებლობაში აქტიური მონაწილეობის საფუძველზე ახალი ადამიანის აღზრდა. ეს მიზანი მიუღწეველი დარჩება, თუ ჩვენს სკოლაში ანტირელიგიურ აღზრდას ფართოდ ადგილი არ დაეთმო. შეიძლება ვინმემ იფიქროს, რუსეთში რელიგია უფრო აქტიურად გამოდის ბრძოლის ასპარეზზე, ჩვენში კი რელიგიის საკითხი მწვავედ არ არის დასმული, მაშასადამე, ანტირელიგიურ აღზრდაზე ლაპარაკიც ზედმეტი არისო. ასეთი შეხედულება სწორი არ არის. ჩვენი 4-წლეულები ანტირელიგიურ მუშაობას არ აწარმოებენ, ბავში ადვილად ექცევა რელიგიის გავლენის ქვეშ მორწმუნე თუ ნახევრადმორწმუნე მშობლების მეოხებით. არის ცალკე შემთხვევები, როცა ოთხწლედის მოწაფეები ეკლესიაში დადიან, ანდა ოჯახში სარწმუნოებრივი ცერემონიების შესრულებაში მონაწილეობას იღებენ. რით უნდა ავხსნათ ასეთი გარემოება? უმთავრესად ეს აიხსნება იმით, რომ ანტირელიგიურ აღზრდას სკოლებში ნაკლებ ყურადღებას ვაქცევთ, ანდა სრულებით არ ვაქცევთ ყურადღებას.

დროა ურელიგიო აღზრდიდან ანტირელიგიურ აღზრდაზე გადავიდეთ. ნეიტრალური პოზიცია დაგმობილ უნდა იქნეს. ეს მუშაობა პირველი საფეხურის სკოლებიდან უნდა დაიწყოს. აქ უნდა ჩაეყაროს მტკიცე საფუძველი ნამდვილი ათეისტების აღზრდას. ამიტომაც საჭიროა შერჩეულ იქნეს სათანადო მასალა და შეივსოს ოფიციალური პროგრამები; კომკავშირთან და პიონერორგანიზაციასთან ერთად, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ანტირელიგიური კამპანიების ჩატარებას. მასწავლებლის მიერ წინასწარ საკითხის შესწავლით და სხვა ორგანიზაციებთან შეთანხმებით, ანტირელიგიური მუშაობა მოსახლეობის ფართო მასაში უნდა იქნეს გადატანილი. განსაკუთრებით მესამე და მეოთხე ჯგუფებში ეს საკითხი ფართოდ

დამუშავდება. მხარის ეკონომიურ - კულტურული მდგომარეობის შესწავლის დროს ყოფა-ცხოვრების საკითხებს, კერძოდ რელიგიის, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. მდიდარი მხარეთმცოდნეობითი მასალა საზოგადოებათმეცნიერებაში გამოყენებულ უნდა იქნეს ანტირელიგიური აღზრდისათვის. მართო საკითხის განყენებული შესწავლით არ უნდა დავკმაყოფილდეთ. ყოფა-ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის ბრძოლის პრაქტიკულად დაყენება, იმ გზების და საშუალებების გამონახვა, რომლითაც შესაძლებელი გახდება ჩვენი სოფლის კულტურული გარდაქმნა, — აი რა უნდა იქნეს მიზნად დასახული. აუცილებლად საჭიროა ოთხწლედის პროგრამებში ყველა ამ მომენტის გათვალისწინება და სათანადო მასალით შევსება.

საზოგადოებრივ-სასარგებლო მუშაობა. ბევრი ითქვა და დაიწერა სკოლების საზოგადოებრივ-სასარგებლო მუშაობის შესახებ. თუ სკოლა გარემო საზოგადოებრივი ცხოვრების გაუმჯობესებაში მონაწილეობას არ იღებს, მაშინ ახალი თაობის კომუნისტურად აღზრდაზე ლაპარაკი ზედმეტია. სწორედ ამიტომ საკითხი სკოლის საზოგადოებრივი მუშაობის შესახებ პირველ რიგში უნდა იქნეს დაყენებული.

მასიური სკოლა ამ მხრივ ჯერჯერობით მოისუსტებს. არ წარმოებს სისტემატიური და გეგმიანი საზოგადოებრივ-სასარგებლო მუშაობა. განსაკუთრებით მე-3 და მე-4 ჯგუფის პროგრამებში საკითხი საზოგადოებრივი მუშაობის შესახებ დაწვრილებით უნდა იქნეს დამუშავებული. მაგალითად, მეოთხე ჯგუფის პროგრამებში თეორიული ხასიათის მასალაა მოცემული, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს საზოგადოებრივ მუშაობას ამ ჯგუფში ნაკლები ყურადღება ექცეოდეს. პირიქით, პროგრამა გულისხმობს, რომ ოთხწლედის უფროს ჯგუფებში ეს მუშაობა გაცილებით უფრო ფართოდ იქნება დაყენებული: მაგრამ ის, რაც „იგულისხმება“ პროგრამაში, მასწავლებლისათვის ხშირად ბუნდოვანი რჩება. ავიღოთ კონკრეტული მაგალითი: მესამე ჯგუფში მუშავდება ასეთი საკითხი, „რა პირობებია საჭირო ადამიანის ჯანმრთელობისათვის“ (პირველი დემის მთავარი საკითხი). მაგრამ ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ დანარჩენ ჯგუფებში ჯანმრთელობაზე ზრუნვა საჭირო არ იყოს. ბრძოლა სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესებისათვის ერთდროული ამოცანა არ არის. მესამესთან ერთად მეოთხე ჯგუფმაც ამ საკითხის დამუშავებაში აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს. ოთხწლედების გამოკვლევის მასალები ადასტურებს, რომ: 1. საზოგადოებრივ-სასარგებლო მუშაობას გეგმიანი და სისტემატიური ხასიათი არა აქვს,

2. საზოგადოებრივი მუშაობის სახეები უმეტეს შემთხვევაში გარე-
მოცხოვრების მტკივნეულ საკითხებს არ ეხება, 3. საზოგადოებრივ-
სასარგებლო მუშაობას ერთდროული დაკვირვითი ამოცანის სახე აქვს
და საპროგრამო მუშაობასთან მხოლოდ ფორმალური მომენტებით
არის დაკავშირებული. პროგრამების ვადანინჯვის დროს ყველა ეს
მომენტი აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული და განმარ-
ტებით ბარათში უნდა გაშუქდეს საზოგადოებრივი მუშაობის პრაქ-
ტიკული ამოცანები.

თემატების დალაგება. ცალკე თემად უნდა იქნეს გამოყოფილი
საზაფხულო მუშაობის აღრიცხვა. ეს მომენტი პროგრამებში გათვა-
ლისწინებულია, მაგრამ ცალკე თემად გამოყოფილი არ არის. იმისა-
თვის, რომ საზაფხულო მუშაობის აღრიცხვას უფრო გეგმიანი სახე
მიეცეს და საფუძვლად დაედგას წლის განმავლობაში დასახული გეგ-
მის განხორციელებას, საჭიროა მისი ცალკე თემად გამოყოფა ყველა
ჯგუფში.

პირველი ჯგუფის პირველი თემა არის „ბავშვის ცხოვრება
ზაფხულში და პირველი მუშაობა სკოლაში“. თემას აქვს ოთხი მთავარ-
რი მომენტი: 1. ბავშვის გაცნობა, 2. სკოლის გაცნობა, 3. მუშაობი-
სათვის შესაფერი პირობების შექმნა, 4. თითოეული ბავშვის და მო-
რიგის მოვალეობა. მეოთხე მომენტი სრულიად უნდა მოიხსნას, რად-
განაც ის ახალს არაფერს არ მატებს თემის დამუშავებას. მასალი
უნდა გადაჯგუფდეს სხვა მომენტებში; დარჩება სამი მომენტი, იმ
თანამიმდევრობით, როგორც ეს პროგრამაში არის მოცემული.

მეორე ჯგუფის პირველი თემა არის „ჩვენი სოფელი შემოდ-
გომიზე“. პირველი ქვეთემა „ოჯახის მუშაობა“ უნდა შეიცვალოს ასე:
„სოფლის მოსახლეობა და საშემოდგომო მუშაობა; დასამუშავებელი
მასალის სვეტში კი უნდა დაემატოს სოფლის გეოგრაფიული მდებარე-
ობა, საზღვრები, მოსახლეობის რაოდენობა და შექმდეს კი—მოსა-
ხლეობის შრომა-საქმიანობა. თემის „ბ“ მომენტი „ამინდის ცვლა“
სრულიად უნდა ამოვიღოთ პროგრამიდან, მასალა ამინდის ცვლის
შესახებ გადატანილ უნდა იქნეს ცოდნა-ჩვევის სვეტში, ვინაიდან ამინ-
დის ცვლა ცალკე დასამუშავებელი საკითხი არ არის. ბავშვები ამინ-
დის კალენდარს აწარმოებენ, ისინი იცნობენ წვიმიან და ქარიან
დღეებს; რაც შეეხება მზის გადახრას, საათით სარგებლობას და სხვ.,
ამას ბავშვები გზადავზა გაეცნობიან. ამ მასალის ცალკე მომენტად
გამოყოფა მიზანშეუწყონელია.

დარჩება მეორე ქვეთემა: „როგორ ემზადებიან ზამთრისათვის
მცენარე, ცხოველი, ადამიანი“. პირველად უნდა დამუშავდეს „რო-

გორ ემზადება ოჯახი ზამთრისათვის“ და შემდეგ კი ცხოველები და ადამიანები. პროგრამის მიხედვით, ჯერ „ოჯახის საშემოდგომო მუშაობაზე“ არის ლაპარაკი, შემდეგ კი ზამთრისათვის მზადებაზე და „ოჯახის მზადება“ ბოლოში არის მოქცეული, რაც თემის მთლიანობას არღვევს.

მესამე თემა „ზამთრის ბუნება და ადამიანის შრომა“ უნდა შეიცვალოს ასე: „ზამთრის ბუნება, ადამიანის შრომა და ბავშვის გართობა-თამაშობანი“. საამისო მასალა თემაში შეტანილია.

რაც შეეხება მესამე ჯგუფის პროგრამას, პირველი თემაა „ჩვენი სოფელი“, რომლის მეორე ქვეთემა არის „რა პირობებია საჭირო ადამიანის ჯანმრთელობისათვის“ (ბინა, კვება, ტანსაცმელი). ეს საკითხი დამოუკიდებელ თემად უნდა გამოიყოს და აი რატომ: თავისი შინაარსით და მოცულობით ჯანმრთელობის საკითხი განსაკუთრებით საყურადღებოა ჩვენი სოფლის ცხოვრებაში. საზოგადოებრივ-სასარგებლო მუშაობის ჩასატარებლადაც სკოლას ფართო ასპარეზი ეძლევა ამ თემის დამუშავების დროს. სოფლად ჯანმრთელობის გაუმჯობესების დარგში იმდენი რამ არის გასაკეთებელი, რომ ცალკე ამ საკითხზე შეჩერება და დამუშავება აუცილებლად საჭიროა. მით უმეტეს, პროგრამაც საკმაოდ ფართო ადგილს უთმობს ამ მასალას. საკითხი არც ისე მარტივია, რომ მისი დამუშავება სხვათა შორის შეიძლებოდეს. მეორე მოსაზრებაც ის არის, რომ საკითხი ადამიანის ჯანმრთელობის პირობების შესახებ არ შეიძლება „ჩვენი სოფლის“ (მთავარი თემის) ქვეთემად ჩაითვალოს. აქ უფრო მასალის ხელოვნური დაკავშირება გამოდის. ჯერ ლაპარაკია სოფლის მოსახლეობის შრომა-საქმიანობაზე და შემდეგ კი გადავიდვართ იმაზე, თუ „რა პირობებია საჭირო ადამიანის ჯანმრთელობისათვის“. ეს უკანასკნელი თავისი მოცულობით, შინაარსით და მიზანდასახულობით დამოუკიდებელ თემს წარმოადგენს და ასეც უნდა იყოს შეტანილი პროგრამაში, რადგანაც ჩვენ დაინტერესებული ვართ არა მარტო ჯანმრთელობის აწმყო მდგომარეობით სოფლად, არამედ მისი გაუმჯობესების ამოცანებით, ამიტომაც თემსაც ამ მიზანდასახულობის შესაფერისად სახელწოდება ასე უნდა შეეცვალოს: „ჯანმრთელობის მდგომარეობა სოფლად და მისი გაუმჯობესების ამოცანები“.

შემდეგი მთავარი თემა არის „სოფელი და ქალაქი“. ჯერ არსებითად თემის შესახებ თემის მთავარი მომენტებია: ა) რას აძლევს სოფელი ქალაქს და ქალაქი სოფელს, ბ) ქალაქის კეთილმოწყობა და ყოფა-ცხოვრება; რომ თემის დამუშავებას უფრო მთლიანი, გარკვეული და თანამიმდევრობითი ხასიათი მიეცეს, საჭიროა შემდეგ

ცვლილებების შეტანა: პირველი მომენტის ნაცვლად უნდა დაისვას „შრომა ქალაქსა და სოფელში“; მუშის და გლეხის შრომის დახასიათება ბავშებისათვის უკვე ნათელი გახდა, რას აძლევს ქალაქი სოფელს და სოფელი ქალაქს. მეორე მომენტი იქნება: „მიმოსვლის საშუალებანი“ (სოფელსა და ქალაქში), მესამე მომენტი კი: „კავშირი სოფელსა და ქალაქს შორის“. უკანასკნელ შემთხვევაში დასამუშავებელი მასალა იქნება: ზედმეტი ნაწარმოების გაცვლა-გამოცვლა სოფელსა და ქალაქს შორის, კოოპერატივი, მისი საქმიანობა, კულტურული გავლენა ქალაქისა სოფელზე (წიგნები, გაზეთები, ყურნალები) და სხვა.

საკითხი ქალაქის კეთილმოწყობისა და ყოფაცხოვრების შესახებ სრულიად უნდა მოიხსნას, რადგანაც ეს მასალა გადანაწილდება ზემოთდასახელებულ სამ მომენტს შორის.

გარდა ამისა, საჭიროა ეს თემა („სოფელი და ქალაქი“) დამუშავდეს „ჩვენი თემის“ შემდეგ. რა მოსაზრებით? ჯერ ერთი—ეს თემა უფრო რთულია, ვიდრე „ჩვენი თემი“ და, მაშასადამე, უფრო გვიან უნდა იქნეს დამუშავებული. მეორე—„ჩვენი თემის“ დამუშავება წინასწარ გაცილებით უფრო აადვილებს „სოფლის და ქალაქის“ გავლას. მართლაც, თუ ჩვენ გვინდა ბავშებს შევათვისებინოთ სოფლის და ქალაქის კავშირის აუცილებლობა, საჭიროა ეს კონკრეტული და თვალსაჩინო ფაქტებით დავასურათოთ. მაგალითად: კოოპერატივის გამოკვლევა, თუ რადარა საქონელი მოაქვს მას სოფლისათვის, ბაზრის დათვალიერებით; ფოსტა-ტელეგრაფის პუნქტის დათვალიერება, რამდენი წერილი და დეპეშა იგზავნება სოფლად, მიმოსვლის საშუალებათა გაცნობა და სხვა. ყველა ამ დაწესებულებას უფრო ნაკლებად შევხვდებით ცალკე სოფელში, უმეტეს შემთხვევაში ესენი თავმოყრილია თემის ცენტრში. მაშასადამე, სანამ ბავშვები „ჩვენ თემს“ არ გაეცნობიან, მანამდე სოფლის და ქალაქის დამუშავება მიზანშეუწონელია. საჭიროა ამ ორი თემის ადგილის შენაცვლება.

ახლა „ჩვენი თემის“ შესახებ არსებითად. მთავარი მომენტები ან ქვეთემები აქ გამოყოფილი არ არის. რომ მასწავლებელს გაუადვილდეს სამუშაო პროგრამის შედგენა, საჭიროა ამ თემის დაყოფაც მთავარ მომენტებად. ასეთი მომენტები იქნება: ა) თემის ადგილმდებარეობა, ბ) მოსახლეობა და მისი შრომა-საქმიანობა, გ) მართვლობის ორგანოები, დ) კულტურული დაწესებულებანი და მათი საქმიანობა. დასამუშავებელი მასალის სვეტშიც სათანადო გადაჯგუფება უნდა მოხდეს ამ მომენტის მიხედვით და იმ თანმიმდევრობით

როგორც ეს ზემოთ არის ჩამოთვლილი. ასეთივე, სახელწოდების მთავარ მომენტებად უნდა დაიყოს „ჩვენი მაზრა“.

დასასრულ, მეოთხე ჯგუფის შესახებ. პროგრამაში მოცემული თემები გამოუკლებლივ უნდა იქნეს დამუშავებული იმ თანმიმდევრობით, როგორც დალაგებულია. თუ მასწავლებელი წვრილმანებს არ გამოუდგება (თემები ისე დეტალურად არის დაშლილი, რომ ამ საფრთხეს ჰქმნის) და მესამე ჯგუფში პროგრამით გათვალისწინებული მასალა კარგად დამუშავდა, მაშინ მეორე ჯგუფშიაც არავითარ დაბრკოლებას მასალის დატვირთვის და დამუშავების მხრივ აღგილი არ ექნება. პროგრამებს უნდა დაერთოს აუცილებლად განმარტებითი ბარათი მუშაობის აღრიცხვის, აგეგმვის, ცალკე თემების დამუშავების შეთოდების და ორგანიზაციის შესახებ (ბუნებრივია, ამითი უკანასკნელი სვეტი პროგრამაში მოიხსნება).

კალე შეროზია.

გორის სამალმასკომის გან. განყოფილების გამგე.

საბჭოთა არჩევნებისთვის მზადება.

განსახკომის მე-2 საცდელ-საჩვენებელ სკოლაში.

„მძინარის გაღვიძება, ნელის აჩქარება“ — ასეთია ჩვენი სკოლის ლოზუნგი საბჭოთა არჩევნებისათვის.

ახ. კომ. კავშირის სასკოლო უჯრედმა, ახ. პიონერთა კოლექტივმა, მოსწავლეთა კომიტეტმა, პედაგოგიურმა საბჭომ, ყველამ მზურვალედ მოჰკიდა ხელი ამ მუშაობას. მშობელთა დამხმარე საბჭოც საზოგადოებრივ-პედაგოგიური სექციის საშუალებით ეხმარება ბავშვებს. ერთად იქნა განხილული საკითხი, ერთად დამუშავდა კამპანიის გეგმა.

ამ მუშაობაში მოზიდულ იქნენ რკინისგზის სახელოსნოების შემკრებ ამქრის წარმოებაში ჩაბმული ახლომკავშირელები და ამ.-კავკ. ქვეითი სამხედრო სკოლის კურსელები.

უზომოდ გაჭედილ ოთახში, ახ. კომკავშირის უჯრედის ღია სხდომაზე პირველად იქნა განხილული ეს საკითხი აქედან მიეცა სახელმძღვანელო ხაზი ყველა საბავშო ორგანიზაციას.

— საჭიროა პიონერებისა და ბავშვების „ნაკაზები“.

— მშობლებმა თავისი სიტყვა უნდა სთქვან.

— სკოლა დაეხმარება ოჯახს მიიღოს მონაწილეობა საარჩევნო კამპანიაში.

ასეთ აზრს გამოსთქვამდენ ბავშები და პედაგოგები:

შემდეგ კი მუშაობა გაჩაღდა. თითოეული რგოლი ადგენს დარჩევას—„ნაკაზს“. ყველანი შემოკრებილან და კითხულობენ „პიონერსკაია პრადა“-ს № 95, თუ როგორ ემზადებოდენ არჩევნებისათვის. პიონერები მოსკოვში. აქვეა პედაგოგი, ამხანაგი და თანაშემწე მუშაობაში, აქვეა მშობელი—მუშაქალი—კომუნისტი.

„ნაკაზები“ გრძელ-გრძელი გამოუღით და საკითხებსაც სულ სხვადასხვაგვარს აყენებენ.

— კინო უნდა ამზადებდეს საბავშვო სურათებს.

— სახელმძღვანელო წიგნი უნდა გაიფლდეს.

— მოსწავლეს ტრამვაიზე შელავათი უნდა მიეცეს.

— დემონსტრაციები უკეთ უნდა მოეწყოს, რომ ერთ ადგილზე დგომით არ დავიღალლოთ.

ახალ-ახალი აზრები სწრაფად სცვლის ერთი-მეორეს. „ნაკაზი“ კი იზრდება და იზრდება.

დაიმუშავეს ანკეტა ოჯახისათვის. ბევრი კამათი იყო, რომ ანკეტა გამოსულიყო რაც შეიძლება მოკლე და ნათელი. შეტანილ იქნა ოთხი საკითხი, რომელზეც უნდა უპასუხოს თვითეულმა ბავშვმა, წინდაწინ კი საკითხები თავის ოჯახს უნდა გააცნოს. ეს აღრიცხვაა, რომელიც აუცილებელია შემდგომი მუშაობის და ოჯახის დახმარებისათვის. ბოლოს გამოჰკიდეს ანკეტაც. ბავშვების ერთი ჯგუფი კითხულობს მას:

ანკეტა. 1. შენს ოჯახში ვისა აქვს საბჭოთა არჩევნებში მონაწილეობის უფლება?

2. ავიხსნეს თუ არა უჯრედში, კოლექტივში, სკოლაში ამ წლის საარჩევნო კამპანიის მნიშვნელობა და მასში ყველა მშრომლის მიერ მონაწილეობის მიღების საჭიროება?

3. დაეხმარე თუ არა ოჯახს ამ კამპანიის მნიშვნელობის გაგებაში და როგორ?

4. რითი შეუძლია სკოლას დაეხმაროს შენი ოჯახის ყველა წევრის მონაწილეობას საარჩევნო კამპანიაში.

ხვალიდან კი დაიწყება მუშაობის აღრიცხვა: კონკრეტულად ცხადვყოფთ, როგორ და რით დაეხმარება სკოლა ოჯახს, რომ მან მონაწილეობა მიიღოს მომავალ არჩევნებში.

„კედლის გაზეთის მორიგ ნომერში მოცემულია სპეციალური განყოფილება საბჭოთა არჩევნებისა და ამ მუშაობაში სკოლის მონაწილეობის შესახებ. კედლის გაზეთის კორესპონდენტთა ყურადღება მიმართული უნდა იქნეს ამ კამპანიისაკენ. ერთ-ერთ კორესპონდენტს სარედაქციო კოლეგია ავალებს შეკრიბოს ბავშვებში ინტერვიუ ანკეტის სახით—ვინ და როგორ მონაწილეობას იღებდა საარჩევნო კამპანიაში“,—ასეფი მუხლია შეტანილი სკოლაში კამპანიის ჩატარების გეგმაში.

ამას გარდა აწყობენ აგრეთვე მოძრავ კედლის გაზეთს: „ვენჯადებით საბჭოთა არჩევნებისათვის“. აქ არის მხოლოდ საგაზეთო მასალა „კომ. პრავდა“-დან, „პიონერ. პრავდა“-დან, „ზარია ვოსტოკა“-დან და სხვ.

მშობელთა დამხმარე საბჭოც იღებს მონაწილეობას ამ დიდ მუშაობაში. კომისიებში, კრებებზე მშობლები ეხმარებიან ბავშვებს. მუშაობას აწყობს მშობელთა დამხმარე საბჭოს საზოგადოებრივ-პედაგოგიური უმისია. ამას გარდა მშობელთა საზოგადო კრებებზე იკითხება მოხსენება საბჭოთა არჩევნებში სკოლის მონაწილეობის შესახებ. მშობლები უნდა გაეცნონ ბავშვების „ნაკაზებს“.

მაზრის სკოლას უჯრედმა, კოლექტივმა, მოსწავლეთა კომიტეტმა გაუგზავნეს დასახმარებლად თავისი მუშაობის გეგმა, ანკეტა და სპეციალური წერილი: „გიგზავნით რა კამპანიის ჩატარების გეგმას“,—სწერენ ბავშვები თავის მაზრელ ამხანაგებს,—„გთხოვთ გვაცნობოთ, თქვენი ახ. კომკავშირის უჯრედი როგორ მონაწილეობას იღებს ამ კამპანიაში, როგორი „ნაკაზები“ გამოიმუშავეს თქვენმა ბავშვებმა. ამას მოსდევს წინადადება, რომ შემდგომ გაბმულ იქნეს კავშირი სკოლებს შორის.

საქმე დაწყება! ქალაქელი ბავშვების მხურვალე კომკავშირული სალაში ნაწილობრივ მაინც გაუადვილებს ძველ მუშაობას მაზრელ ამხანაგებს.

ა. შლეგოვა

მე-2 საცდ.-საჩვ. სკოლის მასწავლებელი.

გიგლიოგრაფია

ქართული ენის სახელმძღვანელოთა განხილვა.

განათლების კომისარიატის მიერ ახლახან გამოცემული ქართული ენის პროგრამიდან ¹⁾ მკაფიოდ ჩანს, რომ საჭირო ყურადღება აქვს მიქცეული ქართულ ენას შრომის სკოლებში. პროგრამას წარმძღვარებულ განმარტებრთს ბარათში გარკვევით წერია შემდეგი: „მასწავლებლის რიგიანი მომზადება, სათანადოდ შედგენილი სახელმძღვანელო და სამუშაო წიგნი უთუოდ თავდები იქნება იმისა, რომ ჩვენ ენობრივად განათლებული, სწორმეტყველი, კვლევისა და დაკვირვების უნარგამახვილებული თაობა გვეყოლება“ (გვ. 15). წამოყენებულ საკითხთან პირველის გამორკვევა—თუ რაოდენ არის ან არ არის მასწავლებლობა ამ მხრით მომზადებული—ჩვენს მიზანს არ შეადგენს. ჩვენი განზრახვაა შეძლებისდაგვარად მიმოვიხილოთ ის სახელმძღვანელოები, რომელნიც ქართული გრამატიკისა თუ ენის დაკვირვებისა და მეთოდური წერილების სახელით არიან ცნობილნი და გამოვარკვიოთ, ერთის მხრით, თუ რამდენად მართებულად არის გადმოცემული ქართული ენის თვისებები, და, მეორის მხრით, ითვალისწინებენ თუ არა პროგრამაში მოქცეულს ყველა ენობრივს მოვლენას. ამ ორი საკითხის გაშუქებით, ვფიქრობთ, მასწავლებლებს ოდნავ მაინც დახმარებას გაუწევთ...

1. ი. ნიკოლაიშვილი. ქართული ენის გრამატიკა.

(სავსებით გადამუშავებული და შესწორებული მეექვსე გამოცემა სახელგამი, 1927)

წიგნი დანიშნულია სახელმძღვანელოდ. მთლიანი შრომის სკოლის მეორე საფეხურის პირველი კონცენტრისათვის, მისი ავტორი, ძველი პედაგოგი და ქართული ენის ბუნებაში გარკვეული, შეეცადა და შაბლონური გრამატიკა ყველა ატრიბუტით, არაგრამატიკული კატეგორიებით, უარეყო და მოეცა მეთოდოლოგიურად მისგან განსხვავებული, ახალი გრამატიკა. მაგრამ, როგორც თითონ სამართლიანად შენიშნავს, „სწორი ხაზი ბოლომდე ვერ, გაიტანა“ ²⁾, და

¹⁾ დაბეჭდილია სხვა საგნის პროგრამებთან ერთად ცალკე წიგნად, სათაურით: „მთლიანი შრომის სკოლის პროგრამები და მეთოდური წერილები; მეორე საფეხურის პირველი კონცენტრი (V, VI და VII ჯგუფი)“, ტფ. 1928, გვ. 12—17.

²⁾ იხ. „განათლების მუშაკი“. 1928 წლ., № 1, გვ. 47.

ამიტომ ფორმალი გრამატიკის შედგენის პირველი ცდა მარცხით დამთავრდა. დღეს იგი ძველისა და ახალი მიმართულების შეერთების, ძველი პირის ახალ სარჩულთან შეხამების შთაბეჭდილებას ტოვებს: ასეთ გარემოებაში, ცხადია, გასაკვირი არ უნდა იყოს, თუ ზოგიერთი გრამატიკული ტერმინი გამართლებული ვერ არის. მაგრამ არც ის იყო მოულოდნელი, თუ პირველი ცდა შეცთომებისაგან დაზღვეული არ აღმოჩნდა, რადგანაც: 1. მრავალი საკითხი ჯერ კიდევ საკითხობს და 2-ც, ქართული ენის მეცნიერული შესწავლის ის მიღწევები, რომელიც ქართ. ენის კათედრას მოეპოვება, ჯერ კიდევ გამოქვეყნებული არ არის. ამიტომ რიგი ბრალდებებისა შეიძლება ავტორს „მოგხსნათ“, და მისი უთუო დამსახურება ფორმალი გრამატიკის ზოგიერთი პრინციპის შრომის სკოლის ნიადაგზე დანერგვაში ვეძიოთ. ათეული წლებით მიღებული გრამატიკული ცინულის გალხობითა და მასწავლებელთა შორის განმტკიცებულ ტრადიციაში ოდნავ მაინც შეექვებით მან, ალბათ, გარკვეული როლი შეასრულა: ვგულისხმობთ, რომ ამიერიდან ფორმალი გრამატიკა ადვილად გაიკაფავს გზას.

რას სცოდავს ხსენებული გრამატიკა?

1. მასალისათვის. პროგრამაში გათვალისწინებული ფონეტიკურ-მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენები არამც თუ ყველა განხილული ამ გრამატიკაში, არამედ ისეთი საკითხებიც კია გაშუქებული, რომელთა უგულვებლყოფა შეცთომების რიცხვს შეამცირებდა და სახელმძღვანელოსაც შვიდწლედის ფარგლებში ოდენობის მხრით არა დააკლდებოდა რა. ყოველ შემთხვევაში გრამატიკის ნაწილების „ლარებად“ წარმოდგენაში მას წუნი არ დაედება. ოღონდ პროგრამასთან შეფარდებისას ორი ნაკლი უთუოდ თავს წამოყოფს:

a. სადაო საკითხების შეტანა სახელმძღვანელოში და b. მასალის უმართებულო დალაგება.

a. სადაო, უარეს შემთხვევაში, გამოურკვეველი საკითხი სახელმძღვანელოში უმჯობესია არ შევიტანოთ. მხედველობაში გვაქვს მახვილი (§12), რომლის შესახებ ნათქვამია: „ყოველ სიტყვაში ერთ-ერთი მარცვალი დანარჩენებზე უფრო გრძლად და ხმის აწევით გამოითქმის“, და ერთგვარი წესიც კია დადგენილი, რომ სამსა და მეტ-მარცვლიან სიტყვებს თითქოს ბოლოდან მესამე მარცვალზე მოდიოდეს მახვილი, რაც ჯერ კიდევ დასამტკიცებელი რომ არის, ჩანს აკად. ნ. მარის სხვანაირი გაგებიდან,—მისი სიტყვით ოთხსა და ხუთმარცვლიანებს შეუძლიათ ატარონ ორი მახვილი, მაგ. მარგალრ-

ტი, მასწავლებელი, და თუ მეტმარცვლიანია, მაშინ უსათუოდ ასეაო: აღმაშენებელი¹⁾ აშკარაა, აზრთა ასეთი სხვადასხვაობა გამოწვეულია თვით ქართულის მახვილის თავისებურობით: სმენისათვის იგი არც ისე ადვილი დასაჰერია და ამიტომ, ვიდრე გამორკვეული არ იქნება, თუ როგორი მახვილი გვაქვს ქართულში, მანამდე ნაადრევია მისი ლოკალიზაცია; ამდენად გრამატიკაში მოცემული განმარტებით მისი „არსებობა“ მიუღებელია. სჯობია სულ ამოვიღოთ. თუ ვისპე სურვილი მაინც დაებადება მახვილის საკითხს შეეხოს, მაშინ ვურჩევთ რუსულს შეუდაროს და ქართულის მახვილის თავისებურობა მისთვის ნათელი გახდება... სხვა სადაო საკითხის ამოშლაზე, როგორცდამაგ.: დამარცვლა და მეორე სტრიქონში გადატანა, ან ქვემდებარე დამატება გარდამავალ ზმნებთან და სხვა—არაფერს ვამბობ, რადგანაც ზოგი მათგანი ორთოგრაფიას განეკუთნება და სათანადო წესის დადგენა კი შეთანხმების საქმეა, ზოგიც გამორკვეულია; ყოველ შემთხვევაში ისე ბნელი არ არის, როგორც მახვილი; ზოგიც პროგრამაში არ არის შეტანილი, მაშასადამე, გრამატიკიდანაც თავისთავად გაძევებულია...

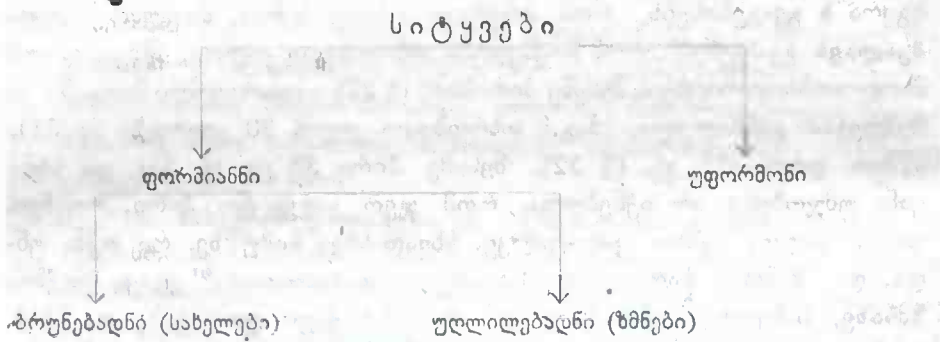
ბ. მასალის დალაგება ან „გრამატიკის დაშლა-დაქუცმაცება“. ავტორს აუცილებელ საჭიროებად არ მიაჩნია, რადგანაც: გამოცდილი მასწავლებელი პროგრამის მიხედვით ადვილად ამოჰკრეფს საჭირო მასალას ამა თუ იმ ჯგუფისთვისო („განათლების მუშ.“, გვ. 44). მმ მოსაზრებას იმ შემთხვევაში დავეთანხმებოდით, თუ ავტორი დაგვარწმუნებდა, რომ: 1. ქართ. ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი ყველა გამოცდილია, 2. პროგრამა ისე ვრცლად და დამუშავებულია, რომ გრამატიკის ყოველი სათაურია გათვალისწინებული და 3. ჩვენს მასწავლებლობას იმდენი მომზადება აქვს და დრო მოეპოვება, რომ სულ ადვილად შეიძლებს „ამოკრეფას“ პროგრამის მიხედვით საჭირო მასალისას. დავეთანხმება ავტორი, რომ გამოცდილი მასწავლებელი ძველს გრამატიკას იცავს, მისთვის უცხოა: სუბიექტურ-ობიექტური პრეფიქსები, ფონეტიკური მოვლენები (რედუქცია, ასიმილაცია-დიკიმილაცია...), მართვა, შეთანხმება და სხვა. ის ან არ „ამოჰკრეფს“ ან ვერ „ამოჰკრეფს“. ახალი პედაგოგი, თუნდაც იგი თანამედროვე გრამატიკაში გავარჯიშებული იყოს, გამოუცდიელია და ამიტომ კარგად მაინც ვერ „ამოჰკრეფს“... ერთი სიტყვით, საჭიროა ეს სახელმძღვანელო პროგრამის მი-

¹⁾ იხ. Н. Март, Грамматика др.-лит. грузинского языка, Ленингр. 1925, § 16. მაგალითები მისია.

ხედვით შედგეს. ამგვარს მოთხოვნილებას ამ წიგნს აქამდე არ ვუყენებდით, იმიტომ რომ პროგრამაც ვერ იყო შესაფერისად დამუშავებული, თუმცა, ავტორს, როგორც ძველს პედაგოგს, შეეძლო ზოგიერთი დეფექტი მასალის განაწილებაში თავიდან აეცილებინა, ე. ი. ადვილიდან ძნელზე გადასულიყო, ჯერ მთავარი და აუცილებელი განემარტა, შემდეგ კი მეორეხარისხოვანი. სახელდახელო ნიმუშად ქვემოთმოტანილიც კმარა: ფორმიანი და უფორმო სიტყვების გარჩევისას (§ 22, გვ. 23) ვკითხულობთ, რომ: ... ბგერა ი გვაგებინებს მხოლოობითი რიცხვის სახელობითი ბრუნვის მნიშვნელობასო, ხოლო მხოლოობითი რიცხვი და სახელობითი ბრუნვა მისი ი ნიშნით განხილულია §§ 49 და 50 (გვ. 82, 83); ან კიდევ: „სიტყვაში „ჭკალავს“... ბგერა ჰ გვაჩვენებს, რომ ეს მოქმედება გარდამავალია, უკანასკნელი ბგერა ხ გვაგებინებს, რომ მოქმედი მესამე პირია, მთელად სიტყვა ჰკალავს გვაჩვენებს, რომ მოქმედება თხრობითი კილოს, აწმყო დროს მხოლოობითი რიცხვის მესამე პირისაა“ (§ 22) — თითოეული მათგანი კი შემდეგაა განხილული, მაგ.: თხრობითი კილო 30 გვერდზე (§ 31), აწმყო დრო — 31 გვ. (§ 32), მესამე პირი 33 გვ. (§ 33) და სხვა განა უმჯობესი არ იქნებოდა, რომ ჯერ გაგვეცნო პირი, რიცხვი, დრო, კილო, გვარი ცალ-ცალკე, სხვადასხვა ნიმუშზე, რა თქმა უნდა, და შემდეგ წარმოგვედგინა ასეთი დახასიათება?! ეგევე ითქმის ზმნაზე, სახელზე, სინტაქსურ და არასინტაქსურ ფორმებზე და სხვა, რომელთა რიცხვი არც ისე მცირეა. მაგრამ მათ შეხახებ აქ ზედმეტია ლაპარაკი, რადგანაც მასწავლებელს, ვიდრე უკეთესი სახელმძღვანელო ექნებოდეს, პროგრამის მიხედვით მოუხდება მასალის ამოკრფა, პროგრამაში კი თანამიმდევრობა დაცულია. ქვევით მთავარ შეცთომებზე შევიჩრდებით.

2. **მეტყველების ნაწილები.** მეტყველების ნაწილთა ისტორია ამჟამად არ გვაინტერესებს; ვიცით, რომ სხვა ენის სახელმძღვანელოთა მიბაძვით ჩვენშიაც განმტკიცდა მეტყველების ცხრა ნაწილი. ამ მხრით არც ხსენებულს გრამატიკაშია რაიმე ახალი, იგივე არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი სახელები, ნაცვალსახელი, ზმნა, ზმნისართი, თანდებული, კავშირი და შორისდებული. იგივე ტერმინები, იგივე ნაწილები და იგივე განმარტება. საკლასიფიკაციო ნიშნად ან სიტყვის შინაარსია აღებული ან ფუნქცია, მაგ.: „**არსებითი სახელი** აღნიშნავს საგანს“... (§ 45), ხოლო „**თანდებული**... გვიჩვენებს საგნებს შორის სხვადასხვა ურთიერთობას“ (§ 60) ან კიდევ: „...**მე, შენ, ჩვენ**... საგნების სახელის ნაცვლადაა ნახმარი“ (§ 54). პირველს შემთხვევაში არსებითი სახელების გამოყოფა ხდება

მნიშვნელობის მიხედვით, უკანასკნელ ორს შემთხვევაში კი დანიშნულების, ფუნქციის მიხედვით; ცხადია, იცვლება fundamentum divisionis; ასეთ პირობებში შეუძლებელი არ არის ცხრაზე მეტი ნაწილის ნიღბა. ახალი ამ გრამატიკაში არის ის, რომ ძველს განსაზღვრებას ზოგჯერ უსწრებს ფორმალ მხარის აღნიშვნა, მაგ. „არსებითი სახელი არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც იცვლება ბრუნვებსა და რიცხვებში“ (§ 45), „ზმნა არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც იცვლება პირებსა, რიცხვებსა, დროებსა და კილოებში“ (§ 27). ავტორს რომ მორფოლოგიიდან სიტყვის-ცვლა მოემარჯვებინა საკლასიფიკაციოდ, მაშინ მეტყველების ცხრა ნაწილის ნაცვლად სულ რამდენსამე მიიღებდა, სახელდობრ:

აქედან ჩანს, რომ ფორმიანი სიტყვა იცვლება; იცვლება ან ბრუნვის მიხედვით ან პირის მიხედვით. ბრუნვის მიხედვით ცვალებადნი არიან: არსებითი, ზედსართავი, რიცხვითი და ნაცვალ-სახელები, ამათვე უერთდება ე. წ. ნაზმნარი სახელები: „სახელზმნა“ და დამლეობა. ფორმის თვალსაზრისით მათ შორის არავითარი განსხვავება არ არის, ამიტომ მათ ვარქმევთ სახელს; უნდა ითქვას, რომ ი. ნიკოლაიშვილი თავის გრამატიკაში მათ შორის ფორმალ მსგავსებას ამჩნევს და კიდევ განმარტავს, რომ: „არსებითი სახელი... იცვლება ბრუნვებსა და რიცხვებში“ (§ 45), „ზედსართავი სახელი მსგავსად არსებითისა იცვლება ბრუნვებსა და რიცხვებში“ (§ 51), რიცხვითი სახელები... „ისე იცვლებიან ბრუნვებსა და რიცხვებში, როგორც არსებითი სახელები“ (§ 56), ეგვევა თქმული ნაცვალსახელების შესახებ (§ 55), მაგრამ ამ ფორმალ იდენტობას განდასების დროს უყურადღებოდ ტოვებს. რაც შეეხება უფორმოთ, მის ქვეშ თავმოყრილნი არიან: ზმნისართი, თანდებული, კავშირი და სიტყვა-შორისდებული, ამათ შესახებ საგანგებო წერილი გვექნება.

მეტყველების ყოველი ნაწილის განსაზღვრება უნდა იყოს მოცემული მისი აუცილებელი ნიშნის მიხედვით. არ ვარგა, როცა არსებითი სახელის შესახებ ვამბობთ: იცვლება ბრუნვებსა და რიცხვებშიო, ან: ზმნა არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც იცვლება პირებსა, რიცხვებსა, დროებსა და კილოებშიო (§ 27), იმიტომ რომ სახელის გამოსაყოფად აუცილებელი ნიშანი არის ბრუნება, რიცხვი მისთვის უსათუო არ არის, რადგანაც: 1. მხოლოებითი და მრავლობითი რიცხვი ზმნასაც გააჩნია და 2. მთელს რიგს სახელებისას მრავლობით რიცხვში ვერ ვცვლით, მაგ.: ქვიშა, რძე, ვერცხლი, წერა, ხატვა, ვინ და სხვათ. ზმნის მიუცილებელ ნიშნად პირის ფორმა ითვლება; რიცხვებსა და დროებში ცვლა სახელთაც ახასიათებს (მაგალ. მიმღეობებს: მკითხველი, წაკითხული...), ამდენად უკანასკნელთა მეოხებით სახელისა და ზმნის ერთმანეთისაგან გარჩევა ძნელი გახდებოდა. არის ისეთი ზმნაც, რომელიც მრავლ. რიცხვში არ გვევლინება, მაგ.: თოვს, წვიმს და სხვ.

სასკოლო გრამატიკაში უნდა ვეცადოთ სხარტი, გარკვეული განსაზღვრების შეტანას. მიხვეულ-მოხვეულ განსაზღვრას სირთულის გარდა შეიძლება შეცთომაც დაერთოს, როგორც ეს დაშვებულია ე. წ. სახელ ზმნის მიმართ (გვ. 29, შენიშვნა). ნათქვამია, რომ სახელ-ზმნა „არის ზმნის ერთგვარი ფორმა, რომელიც არც დროს აჩვენებს, არც რიცხვს, არც პირს, არც კილოს“, რაც, აშკარაა, ზმნა არ შეიძლება იყოს, მას ზმნის არცერთი დამახასიათებელი ნიშანი არ აღმოაჩნდა. შეუძლებელია „ერთსა და იმავე დროს სახელიც“ იყოს „და ზმნაც“, იგი მხოლოდ სახელია. მომავალ სახელმძღვანელოებში ადგილი უნდა დაეთმოს ფორმალ განმარტებებს. მართალია, ეს მძიმე საქმეა, მაგრამ აუცილებელია.

3. ტერმინებისათვის. ახალს გრამატიკაში ახალი ტერმინია საჭირო, მით უმეტეს ეს სჭირდება ქართულს; რიგი ტერმინებისა ქართულისათვის უნდა შეიქნას. საგანგებოდ: უცხოურით გადმოღებული ქართულს ვერ აკმაყოფილებს, ზოგი, ცხადია, უფარგისია. მაგრამ ახალი ტერმინი უთუოდ უნდა ღირდეს განსამტკიცებლად. ამას ვერ ვიტყვით დროთა მესამე ჯგუფის ნამყოს „ნამყო რელატიურით“ მონათვლის შესახებ. „ნამყო რელატიური“ს შემოტანა მიუღებელია, იმიტომ რომ მოქმედებითი გვარის ზმნები აწმყოში, აორისტში, ყველა რელატიურია, მაგ : დავწერე, დამიწერა, დამწერა, და სხვა. მაშასადამე ნამყო რელატიურად ესეც შეიძლება მივიღოთ და ისიც. სად დაიდება ზღვარი? ვერ იტყვით, რომ დროთა მესამე ჯგუფის ნამყო მხოლოდ სასხვისო ქცევის ფორმით იყოს წარმოდგენილი, გვხვდება სათანაო

ქტევიდაც. მაშასადამე, მისი შეცვლა საჭიროა უფრო მოხერხებული ტერძინით...

ამ ზოგადი მიმოხილვის შემდეგ შეიძლება ზოგიერთ შეცთომებს მივაქციო მკითხველის ყურადღება. მივყუთ გვერდობლივ. აქაც შედარებით სხვებთან წვრილალი გამოტოვებული იქნება.

1. ფონეტიკა (გვ. 3—11) უკეთეს დამუშავებას მოითხოვს: აფრიკატების (გვ. 5) ამგვარი წარმოდგენა, თიხქოს წ უდრიდეს ტს, ან კ=ტშ, საჭირო არ არის, მათ შესახებ სხვა აზრი არსებობს... ხმოვანთა და თანხმოვანთა არსებით განსხვავებაზე, რასაკვირველია, ორიოდ სიტყვა მაინც უნდა ითქვას. ქართული ფ, კ, პ, ტ და ზოგიერთი სხვა ბგერაც საგანგებოდ უნდა აღვწეროთ. მათ შეგნებულ ცოდნას მნიშვნელობა ენიჭება რუსულის შესწავლისას...

2. ასიმილაციის მაგალითებიდან ამოსაღებია: „შაშქამს, შაიტანა, შავიდა“ და „შაშქამს“ სიტყვის შესახებ შენიშვნა, აქ დამსგავსებას არა აქვს ადგილი (გვ. 16).

3. ბგერისნაცვლობის (§ 16) ნიმუშად ვერ გამოდგება: ასუ—ესე; აგრე—ეგრე, აგრეთვე—ეგრეთვე; ენაში ორივე არსებობს: პირველი უახლოეს საგანს მიუთითებს და მეორე უფრო შორეულს.

4. რედუქციაში (§ 18, გვ. 21; 86) უნდა აიხსნას ოს ნულამდე დასვლის მიზეზი, სახელდობრ: რედუქციის გამო ო იქცევა ვდ, მაგრამ უკანასკნელი იკარგვის ბილაბიალი ბგერის მეზობლად: დილომი, ნათეს. ბრ. დიღემის—დიღმის; საპონი: საპენის—საპნის...

ამოსაშლელია ასეთი წესიც, თითქოს სამმარცვლოვანზე ნაკლები კიტყვის ფუძიდან რედუქციის ძალით ხმოვანი იშვიათად ვარდებოდეს (გვ. 21); იქვე მოტანილი ლექსის მაგალითებში ასეთი ნიმუშების შერჩევა შეიძლება: ტყე—ტყის, მთა—მთისა და სხ.

შედარებით რიგიანადაა დამუშავებული მორფოლოგია, თუ მასალის ცუდად დალაგებას არ მივიღებთ მხედველობაში. ფორმინა და უფორმო სიტყვათა დახასიათება სახელებისა და ზმნის გარჩევისას უნდა მოხდეს, ამას მოითხოვს აწინდელი პროგრამა. მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს: ძირი, ფუძე, პრეფიქსი, პრევერბი, სუფიქსი, ფლექსია და სხ.

ზმნებში (§ 27—44) უნდა გამოიყოს ერთთემიანი და ორთემიანი ზმნები; უკანასკნელთა ნიშნების (-ებ, -ემ, -ავ, -ამ და სხ.) მიმოხილვა ვრცელადაა საჭირო. პრევერბების ფუნქცია (მიმართულების ჩვენება, ასპექტის გამოხატვა, დროის საწარმოებლად გამოყენება) აშკარა და ნათლად უნდა გამოიკვეთოს.

ზმნაში პირის ნიშნების ძიებისას (§ 33) ქვემდებარე-დამატების ნაცვლად სხვა ტერმინის ხმარება უმჯობესია. შეცთომმა (გვ. 34), როცა ავტორი გვეუბნება, თითქოს მე და შენ სუბიექტს „დამატებად სამივე პირი“ ჰქონდეს.

მე—შენ გ-წერ	} მე-ს ობიექტი იქნება შენ და მას, შეუძლებელია მე იყოს, მაშასადამე, ორი პირია და არა „სამივე“.
მე—მას ვ-ს-წერ	

დროთა მიმოხილვისას (§§ 35—37) უთუოდ საჭიროა დროთა მაწარმოებელ და პირის აღმნიშვნელ ელემენტთა ტაბულა. არ უნდა გამოგვრჩევს რომ ნამყოფსრულში -ი თემიანდ საშუალო-გნებითი გვარის ზმნები -ო-ს ჩაირთვენ: ყვირ-ი-ს—ყვირ-ო-და; იწერებ-ი-ს—იწერებ-ო-დ-ა და სხვა. კონიუნქტივ. I-ის ნიშანი -დე-ა და არა -დ და სხვა. ამისდამიხედვით ზმნათა ცხრილებში (გვ. 44—53) ფორმალი ელემენტები მეტი სისწორით უნდა იყოს გამოცალკეებული, ვიდრე აქ არის, მაგ.: ვ-წერ-დი, თლი-და; ვწერდე... უნდა გამოიყოს: ვ-წერ-დ-ი, თლ-ი-დ-ა, ვ-წერ-დე და ასე...

მიმღეობის (§ 39) განსაზღვრება და წარმოება უკეთეს და მუშავენას მოითხოვს.

რაც შეეხება არსებით, ზედსართავ, რიცხვით და ნაცვალსახელებს (§§ 45—58), მათგან სიტყვის მწარმოებელი ელემენტები უნდა გამოიყოს და ცალკე იქნას წარმოდგენილი უფრო ვრცელი სახით (მაგ.: კნინობითობის სუფიქსები, ხარისხის, რიგის და სხვა ასეთი წარმოებანი). ბრუნება ამ სახელებისა, ნაცვალსახელების გამორიცხვით, შედარებით კარგადაა შესრულებული. ოლონდ-სი და -თი სუფიქსების ნათესაობითისა და მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნებად მიღება შეცთომმა.

სახელის სახელთან ბრუნება (მაგ. კეთილი კაცი, პატარა ფიცარი...) სინტაქსშია მოსაქცევი; მსაზღვრელი სახელის ბრუნებას დაკვირვებით უნდა აღწერა.

გრამატიკის დანარჩენ ნაწილს საფუძვლიანად სჭირდება გადამუშავება. სინტაქსი იმდენად მოიკოჭლებს, რომ შეცთომებზე მითითებას საკმაოდ ადვილი მოუხდება...

დ ა ს კ ვ ნ ა .

როგორც ზევით ვთქვით, წიგნმა უთუოდ გარკვეული სამსახური გაწია: ის გახდა „შუამავალი“ ძველსა და ახალ გრამატიკას შორის; ნიადაგი შეამზადა უკანასკნელისათვის. ახალი გრამატიკის მოთხოვნილებებს იგი დღეს ვერ აკმაყოფილებს.

ვ. თოფურია.

დაუსწრებელ კურსებზე ჩაწერილთა და ჩაწერის მსურველთა საუბრაღლებოდ.

ჩვენ მოგვდის შეკითხვები და დაუსწრებელ კურსებზე ჩაწერის შესახებ.

კურსებზე ჩაწერა გაგრძელებულია.

კურსებზე ჩაირიცხებიან მხოლოდ ჟურნალის „ახალ“ სკოლისა და კენ“ ხელისმომწერნი, შევსებული ანკეტის გადმოგზავნის შემდეგ.

ცნობები კურსების პროგრამისა და ორგანიზაციის შესახებ იხ. „ა. ს. კ.“ 1928 წ., №№ 7-8 და 9; და აგრეთვე ამა წლის ოქტომბრიდან ჟურნალის ახალი განყოფილება: „დაუსწრებელი კურსები“, „ა. ს. კ.“ 1928-29 წ. №№ 1-2 და შემდ.

საკონტროლო დავალება დაეგზავნება თითოეულ მსმენელს შექმნილი დავალების დამუშავების შემდეგ.

ვთხოვთ დაუსწრებელი კურსების მსმენელებს და აგრეთვე ჟურნალის მკითხველებს გამოთქვან აზრი დაუსწრებელი კურსების მასალის შესახებ: რა არის მისაღები, და რა არის შესასწორებელი როგორც შინაარსის, ისე ენის და დავალებების სიადვილე-სიძნელის მხრივ.

საბჭოთა სკოლის შრომითი რაობა.

I. დავალების მიზანი

საბჭოთა სკოლის თეორიისა და პრაქტიკის შესწავლის მეოხებით გამოირკვეს შრომითი აღზრდის რაობა და ძირითადი მიმართება.

II. დავალების შინაარსის განმარტება.

შრომა, როგორც შინაარსი, როგორც განსაზღვრული პრინციპი, რომლითაც სკოლის მთელი მუშაობაა გამსჭვალული, თეორიულად სავსებით სწორად უკვე რევოლიუციის პირველ წლებშივე იყო დაყენებული. მაგრამ შრომითი აღზრდის იდეის პრაქტიკული განხორციელება ხშირად მეტად მახინჯ ფორმებს ღებულობდა და ბევრი მის შესახებ შემცდარი წარმოდგენისა იყო.

შრომის სკოლას თავისი ისტორია აქვს და სხვადასხვა ხანაში სხვადასხვა პედაგოგის მიერ მისი სხვადასხვანაირი გაგება და განმარტება დამოკიდებული იყო ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკისა და ტენიკის მდგომარეობაზე და იმაზე, თუ რომელ სკოლას ეკუთვნოდა ესა თუ ის პედაგოგი. შრომის სკოლის გაგების მთელ ამ სხვადასხვაობაში შეიძლება ორი მთავარი მიმართულება დავსახოთ. პირველი მიმართულება განიხილავს შრომას, როგორც მოქმედების ფუნქციას, როგორც სკოლის პროგრამის შეოვისებისათვის ხელშემწყობ კუნთურ-მოტორულ მოძრაობას, როგორც მასწავლებელთა აქტივობისა და თვითმოქმედების გამოვლინებისათვის ხელშემწყობ მეთოდს მუშაობისას, როგორც ილიუსტრაციას პროგრამებით მუშაობისათვის.

მეორე მიმართულებას შრომა მიაჩნია საზოგადოებრივ-სასარგებლო ხასიათის ფუნქციად, რომელსაც უწინარეს ყოვლისა განსაზღვრული სოციალური მნიშვნელობა აქვს. ამ მიმართულებიდან გამომდინარეობს ორი დაყენება: ხელოსნურ-პროფესიონალური და პოლიტენიკური. ხელოსნურ-პროფესიონალური დაყენება იმაში გამოიხატება, რომ შრომა შეაქვთ როგორც ცალკე საგანი, როგორც შეზღუდული დარგი, რომელშიც უნდა სწარმოებდეს მოსწავლეთა სპე-

ციალიზაცია და ჯერ კიდევ ზოგადგანმანათლებელ სკოლაში მათი მომზადება ამა თუ იმ პროფესიისათვის.

პოლიტეხნიკურა დაყენება კი გამოიხატება სწავლებისა და წარმოების დაკავშირებაში, შრომითი საქმიანობის ყოველმხრივ შესწავლაში, მთელ რიგ ტექნიკურ ჩვევათა და ცოდნათა შექენაში, რაც აუცილებელია გარკვევისათვის თვითეულ წარმოებაში. ნ. კ. კრუპსკაია ერთერთ წერილში ეხება პოლიტეხნიკურ სკოლას და ამბობს: „ეს არ ნიშნავს სკოლას, სადაც რამდენიმე ხელობას სწავლობენ, არამედ სკოლას, სადაც ბავშვები სწავლობენ შრომითი პროცესების რაობის, ადამიანთა შრომითი საქმიანობის რაობის გაგებას, ეცნობიან მისი წარმატების პირობებს და საკუთარი ძალღონის შეგნებას სწავლობენ“.

HI. სამუშაო მასალა.

შრომა სკოლაში.

I. წარსული წლების პრაქტიკა.

შრომის საკითხი სკოლაში — ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხითაგანია. ამავე დროს სახელდობრ ეს საკითხი ყველაზე ნაკლებად დამუშავებული, ჩვენი საბჭოთა სკოლის არსებობის შვიდი წლის გამოცდილება შრომის მხრივ ყველაზე ნაკლებად აღრიცხული. უფრო მეტიც — შრომის საკითხი არც კია ნათლად, მკაფიოდ და ზუსტად ჩამოყალიბებული.

როგორ აყენებდნენ შრომის საკითხს შრომის სკოლის პრინციპების გამოცხადების დღიდან ჩვენში? აქ შეიძლება დავსახოთ სამი ძირითადი მიმართულება.

პირველმა მათგანმა, რომლისთვისაც ჩვენ შეგვეძლო გვეწოდებინა „წმინდა პედაგოგიური“, საკითხის დაყენება ზოგიერთი ბურჟუაზიული პედაგოგ-რეფორმისტისაგან გადმოიღო. ძირითადი მიდგომა აქ სწავლების მეთოდის თვალსაზრისს ემყარება. საკითხის დაყენება ასეთია: სკოლას აქვს წინდაწინ მიცემული ესა თუ ის სასკოლო სასწავლო პროგრამა, ე. ი. ასეთი თუ ისეთი თანამიმდევრობით ჩამოთვლა იმისი, რაც უნდა „გავლილი იქნეს კურსის მიხედვით“. „კურსის“ გავლა სწარმოებს სხვადასხვა ხერხით — წიგნურით, ექსკურსიულით და ლაბორატორიულით და სხვ. მაგრამ ვინაიდან პედაგოგიკა გვასწავლის, რომ მხედველობითსა და სმენითს შთაბეჭდილებებს გარდა სასარგებლოა, ცოდნას უკეთ შესათვისებლად, მოტო-

რულ შთაბეჭდილებათა მოზიდვაც, ამიტომ კურსის გავლის მეთოდი-
კაში შიგადაშიგ ერთვის კუნთური ძრაობის პრინციპიც. აქედანაა —
ძერწვა, ჩატვა, მუყაოზე მუშაობა, სხვადასხვა მოდელების კეთება,
საერთოდ ხელსაქმე აქედანვეა ეგრეთწოდებული „ლაბორატორული“
შრომითი მეთოდიც“, რომელიც თითქო ახალ ხერხს წარმოადგენს,
მაგრამ რომელიც არსებითად არაფერ ახალს არ შეიცავს. აქედანვეა
სიტყვები, რომელმაც უკვე კბილი მოგვეკვითა: „შრომითი პროცესები“
სკოლაში.

ეს თვალსაზრისი რევოლუციის პირველ წლებში განახლებული
იყო იმით, რომ მოტორულობის პრინციპი გადაიტანებოდა ფიზიკურ
შრომაზე, რომელსაც უკეთეს შემთხვევაში დაუწყეს მიკუთვნება „სა-
წარმოო“ (სიტყვის ვიწრო მნიშვნელობით) ხასიათისა, ე. ი. სკოლას
ზოგიერთი რაღაც სახელოსნოები მიაშენეს.

საქმით კი გამოდიოდა, რომ შრომა შედიოდა სკოლაში დანა-
წევრებულად, ნაჭრობით, მოზაიკურად; შრომა ჰკარგავდა თავის
მთლიანობას, ის თითქო როგორღაც გვერდით ჰქონდა მიკრული სკო-
ლას, მხოლოდ თავისებურ სასწავლო სახელმძღვანელოს წარმოადგენდა.

ასეთი მიდგომისას განსაზღვრულ მომენტს წარმოადგენს სას-
წავლო პროგრამა, შრომა კი იღებს კურსს სასწავლო პროგრამაზე
და მას ექვემდებარება. ამიტომ შრომა აქ დაყოფილია ცალკე „შრო-
მითი პროცესებად“, რომლებიც არ არიან შინაგანი მთლიანობით
დაკავშირებულნი.

ნამდვილად საქმე განისაზღვრება იმით, რომ დაგროვდა მეთო-
დური გამოცდილება ამა თუ იმ სასკოლო დისციპლინის თვითეთლი
განყოფილების დაკავშირებისა შრომის რომელიმე პროცესთან. იმედი
გვქონდა, რომ მთელ სასკოლო სწავლებას ამნაირად დავაყენებდით,
თითქო მხოლოდ სათანადო გამოცდილება გვაკლდა. მაგრამ მალე
დავრწმუნდით, რომ შრომის პრობლემის გადაჭრის ცდა ასეთი მე-
ტად ვიწრო საშუალებით წარმატებით ვერ დამთავრდებოდა. ამო-
ცანის სიმწვავე თანდათანობით შენელდა, ბევრმა კი, მარცხის გან-
ცდის შემდეგ, თვით პრობლემაზე აიღო ხელი.

ამ მხრივ კიდევ უფრო ძნელი იყო ნაყოფიერი შრომის საკით-
ხის გადაწყვეტა. თავის თავად ცნება ნაყოფიერი მუშაობისა სკოლა-
ში პირველ წლებში ოქტომბრის შემდეგ არასაკმაოდ იყო გარკვეუ-
ლი. ხოლო ზემოაღნიშნული მიმართულებით, ძველი სკოლის რეფორ-
მის ცდა იმ დაქსაქსნის დროს, რომელიც პედაგოგიურ იდეათა თან-
დათანობაში სკოლის ახალ რევოლუციონურ შინაარსს შეაქვს, ცხა-
დია, სრულიად უიმედო იყო.

უფრო გაბედულმა ნოვატორებმა რამდენადმე სხვა ქურსი აიღეს რომელიც შეიძლება დახასიათდეს როგორც მეორე მიმდინარეობა შრომის პრობლემის გადაჭრაში. ეს მიმდინარეობა სასკოლო მუშაობას საფუძვლად უდებდა მთლიანი ხასიათის რაიმე შრომას და მის საფუძველზე ცდილობდა აეგო (უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, მოსთვის მიეშენებინა) სასწავლო პროგრამა.

ამ მიმართულების ერთერთ უმეტესად დამახასიათებელ ცდაში შრომას საფუძვლად დადებული ჰქონდა სხვადასხვა ხასიათის სასკოლსა სახელოსნოები—რიცხვით ათზე მეტი. აქ იყო საამკინძავო სახელოსნოც, სადურგლოც სამჭედლოიანად, ელექტრო-ტექნიკურიც, სამკერფალოც და სხვ. მუშაობის სქემა: შეზღვევი იყო: პირველად მუშაობა სახელოსნოში; იქ წამოჭრილ სამეცნიერო პრობლემას მიეყვებოდა კლას-სტუდიაში; იქიდან, ცოდნის დაგროვების და მთელ რიგ უფრო ღრმა საკითხების დაყენების შემდეგ, გადავდივართ კაბინეტში და ლაბორატორიაში დამოუკიდებელ კვლევითი მუშაობაზე.

თეორიაში ძეტად მწყობრად გამოდიოდა და სიახლევ უეჭველია იყო. მაგრამ საქმეზე ეს არ გამართლდა. სახელოსნოები ან აღარ ასრულებდენ არავითარ როლს და იკავებდენ რაიმე მესამეხარისხოვან ადგილს, როგორც „საკლუბო“ ან თავისუფალი მეცადინეობა, ან, და ეს უკეთეს შემთხვევაში, სახელოსნოები იყვნენ თავისთვის, სასწავლო მუშაობა კი თავისთვის, „შრომისა და მეცადინეობის“ რაიმე ნამდვილი შინაგანი კავშირის გარეშე.

რამდენადაც ორივე ხაზი—შრომითი და სასწავლო—განსაზღვრულ არ იყო რაიმე საერთო დასაბამით, არამედ ორივე თავისი გზით მიდიოდა. იმდენად მათი კავშირი ბუნებრივი იყო მხოლოდ იმ ზოგიერთ წერტილში, სადაც ეს ხაზები შემთხვევით გადაჰკვეთდენ ერთიმეორეს, ორივე ამ ხაზის მთელ მათ სიგრძეზე დაკავშირების ცდა კი ან მეტად ხელრვნურდი იყო, ქოჩრით მოთრეული, ან სრულიად უშედეგოდ თავდებოდა.

მაგრამ ვარდა ამისა თვით შრომის ბაზისს არა სათანადო სახით იღებდენ. საუკეთესო სახელოსნოები, თვით ქარხანაც კი, თუ ისინი აღებულა მხოლოდ როგორც ტექნიკური კომპლექსი, ვიწრო წარმოებითი მხრით, თუ ისინი მოწყვეტილია კავშირს მთელ საბჭოთა მეურნეობასთან, თუ ისინი შეტანილია სკოლაში თანამედროვეობის ჯაჭვის საერთო პერსპექტივების გარეშე, თვით არსებაშივე სისხლისაგან იქნებიან დაწრეტილი,—შრომს დაკარგავს თავის საზოგადოებრივ მნიშვნელობას. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ასეთ შევიწროვებულ ბაზისზე არ შეიძლებოდა ახალი სასკოლო პროგრამის აგება, ამ ბა-

ზისზე ლამობდნენ ჩვეულებრივი ტიპის პროგრამის მიშენებას, მაგრამ ორივე ნახევარი ერთიმეორეს არ უღებოდა. ხოლო შრომაში საზოგადოებრივი დასაბამის უქონლობამ—აქ ჩვენ მხედველობაში გვაქვს შრომის უშუალო კავშირი თანამედროვეობასთან—საჭირო გახდა სკოლის თეორიაში შეტანა საზოგადოებრივი აღზრდის სუროგატებისა, მაგალითად, რომ საწარმოო მუშაობა სახელოსნოში იწვევს კოლექტივიზმის აღზრდას, შესაძლებლობას აძლევს ბავშვებს შეითვისონ ორგანიზაციული ჩვევები და სხვ. ყოველივე ეს ერთი მხრით მართალია, მაგრამ იმავე დროს ძლიერ ცოტაა, რომ გვექონდეს უფლება ვილაპარაკოთ **სოციალურ შრომითს აღზრდაზე**.

თითქოს მარტივი გამოსავალი მდგომარეობიდან ჰპოვა **მესამე** მიმდინარეობამ, რომელიც პრაქტიკაში ყველაზე მეტადაა გავრცელებული. იგი საერთოდ არ ისახავდა მიზნად შრომისა და მეცნიერების პრობლემის გადაწყვეტას, ე. ი. იმ დებულების განმტკიცებას, რომ თვით პრობლემა არ არსებობსო. ამ გზას ჩვეულებრივ მისდევდნენ საბავშვო სახლები, ქალაქგარეთა ახალშენები საბჭოთა მეურნეობებში და მამულებში და სხვ.

ამ მიმდინარეობის თეორია საკმაოდ მარტივია: შრომა, ყოველი შრომა თავისთავად მშვენიერი აღმზრდელობითი დასაბამია. შრომა სწყვეტს არა საგანმანათლებლო, არამედ წმინდა აღმზრდელობითს ამოცანებს. შრომა ასწავლის ადამიანს დისციპლინასა და ორგანიზაციას. საჭიროა შევასწავლოთ ადამიანს სიყვარული და პატივისცემა საერთოდ შრომისადმი. შრომა ამალღებს ადამიანს, ანიჭებს მას შევებას. შრომა აღზრდის კოლექტივიზმის გრძობას. შრომა ადამიანს აკეთილშობილებს. და ამიტომ შრომა თავისთავად, განსაკუთრებით ფიზიკური შრომა, შრომის თითქმის ყოველი სახე მისაღებია და ძვირფასია, როგორც აღზრდის საშუალება. სასწავლო მუშაობა კი თავისთავად უნდა იყოს; მასა და შრომას შორის კავშირის ძებნა მაინც-დამაინც საჭირო არ არის. თუ ის თითონ გვივარდება ხელში ცალკე შემთხვევებში, მით უკეთესია, თუ არა და—არც ამითი დაშავდება რამე.

ასეთი რამდენადმე ანარქისტული და წვრილბურჟუაზიული თვალსაზრისი, ნაწილობრივ ტოლსტოისებური, ნაწილობრივ „თავისუფალი აღზრდის“ თვალსაზრისი, ფართო პრაქტიკაში გაბატონებული იყო. მას შემოღებული ჰქონდა პრინციპიალური სრული თვითმსახურება საბავშვო სახლებში. თვით იატაკების წმენდამდე და სარეცხის რეცხვამდე პატარა ბავშვების მიერ, იგი ბავშვების ხელების შემწეობიდა

ჭქმნრდა დიდ ბოსტნებს, აშუშავებდა მინდვრებს, სწნავდა კალათებს, აკეთებდა სკამებს, ამზადებდა სათამაშოებს და სხვ.

სამივე მიმდინარეობის ცდამ, როგორც ვნახეთ, ვერ გადასწყვიტა ამოცანა, უფრო მეტიც, მარცხით გათავებულმა ცდებმა გამოიწვია მეოთხე მიმდინარეობა, რომელიც საერთოდ უარს ამბობდა შრომანზე სკოლაში. შრომის სკოლაში იწყებენ შრომის დავიწყებას. მასწავლებლობის საუკეთესო ნაწილმა მხურვალედ მოჰკიდა ხელი 4-წლედის პროგრამებს, მაგრამ მათ მხოლოდ სასწავლო მხრიდან ჩასქიდა ხელი.

შრომის საკითხი ხელახლა უნდა დაისვას.

II. საკითხის დაქანება.

ექვს გარეშეა, რომ თვითეულ ზემომოყვანილ მიდგომას აქვს თავისი ღირებულება, თავის ადგილზე თავისი დადებითი მხარეები. მაგრამ არცერთს მათგანს ცალკე, არც მათ გაერთიანებას არ ძალუძთ გადაჭრა შრომის პრობლემისა თანამედროვე სკოლაში იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ ყველა ესინი შრომას იღებენ აბსტრაქტულად, შრომას როგორც ასეთს, ე. ი. შრომას აკლიან მის უმეტესად მნიშვნელოვან ნაწილებს, რომელნიც შრომას განუშორებელი უკავშირებენ თანამედროვეობას. როგორც შეუძლებელია წარმოვიდგინოთ საბჭოთა სკოლა, ამოგლეჯილი ცხოვრებიდან, განცალკევებული, გადატანილი უდაბური კუნძულის თუნდაც იდეალურ პირობებში, ისევე შეუძლებელია ავიღოთ შრომა სხვანაირად, თუ არ როგორც ნაწილი ბავშვთა და მოზარდთა შრომის ზოგადი პრობლემისა საბჭოთა წყობილების მთელ სისტემაში, თუ არ როგორც საზოგადოებრივი შრომის ნაწილი.

პრობლემის ასე დაყენების დროს საკითხი „შრომის კავშირისა მეცნიერებასთან“ კარგავს აზრს, უკეთ რომ ვთქვათ, იგი უფრო ზოგადი პრობლემის ნაწილი ხდება. საკითხი ამ კავშირის შესახებ შეიძლება წამოჭრილიყო სწავლების დაშორების დროს აღზრდისაგან. ჩვენმა თანამედროვე სკოლამ ამ დაშორებას ბოლო უნდა მოუღლოს. შრომა არის ნაწილი სკოლის კავშირისა თანამედროვეობასთან და ამ ნიადაგზე აღმზრდელი-განმანათლებელი მუშაობა იზრდება როგორც მთლიანი განუწყვეტელი ერთეული. სკოლის ძირითად საკითხს წარმოადგენს არა შრომისა და მეცნიერების (ანუ, როგორც ჩემად იგულისხმება—სწავლებისა და მუშაობის) დაკავშირება, არამედ მათი ერთად გახდა სკოლის, ე. ი. ბავშვის საზოგადოებრივი ცხოვრების ორგანიულ ნაწილებად.

ამ საკითხის გადაწყვეტამდე ნაწილობრივ 4 წლედის პროგრამებს მივყევართ.

როდესაც ამ თვალსაზრისს ვადგებით, საჭიროა დავსვათ შემდეგი საკითხები: 1) შრომის რა სახეები და ფორმები რა ასაკისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნას სკოლაში; 2) შრომის ამა თუ იმ სახის რა მხარეები უნდა მოექცეს ყურადღების ცენტრში და მათი შედარებითი ღირებულება; 3) კავშირი სკოლაში შემოღებულ შრომის ამა თუ იმ სახესა და საერთოდ ადამიანთა შრომითი მოქმედებას შორის, ე. ი. სასკოლო შრომის სოციალური კავშირები; 4) შრომა და სასკოლო პროგრამა, ე. ი. აღმზრდელობით-განმანათლებელი მუშაობის სინთეზი; 5) შრომითი აღზრდის მეთოდის ზოგადი საკითხები.

პირველ საკითხზე: შრომის რა ფორმებისა და სახეების გამოყენება შეიძლება სკოლაში, — არ შეიძლება მივცეთ ზოგადი პასუხი, გამომდინარე საკითხის ზოგადი თეორიიდან, არამედ მხოლოდ უნდა ჩამოვთვალოთ შრომის ის სახეები და ფორმები, რომლებიც აქამდე მიღებული იყო სკოლაში, ან რომლებიც ხელმისაწვდომია სკოლისათვის ამჟამად.

ამ სახეებს ამჟამად შეიძლება მივაკუთვნოთ:

თვითმსახურება პირადი და კოლექტიური;

მონაწილეობა სკოლის გარეშე იმ საზოგადოებრივ სამუშაოებში, რომელნიც კვალიფიკაციას არ მოითხოვენ;

სასოფლო-სამეურნეო შრომა;

მუშაობა საფაბრიკო-საქარბნო წარმოებაში.

III. თვითმსახურება.

უახლოეს პირველ წლებში ოქტომბრის შემდეგ მრავალ სკოლაში, განსაკუთრებით კი საბავშვო სახლებში, სრული თვითმსახურება პრინციპად იყო მიღებული. არაერთარი ტენიკური მომუშავე — მხოლოდ ბავშვები და პედაგოგები. ყველაფერი თითონვე უნდა ეკეთებინათ: მოეხარშათ, დაერეცხათ, იატაკები დაეხეხათ, შეშა დაეპოთ.

ძნელი სათქმელია, თვითმსახურებისადმი ასეთი პრინციპიალური დამოკიდებულება უფრო ჩვენი მატერიალური სიღარიბის შედეგი იყო თუ შრომისადმი ტოლსტოისებურ-ბატონური მონანიებითი დამოკიდებულების ნაყოფი. ჩვენ გვგონია, რომ უფრო მძიმე აუცილებლობა იყო მიზეზი თვითმსახურების აღიარებისა პრინციპად, და ბავშვების ხელებით სარგებლობის ამ აუცილებლობას დიდი მცდელობით უფარდებდნენ თვით თეორიას.

ამ ხანამ განვლო. საბავშვო დაწესებულებათა პრაქტიკა, კერძოდ სკოლის პრაქტიკა, როგორც ქანქარა, ახლა მეორე უკიდურესობისაკენ წავიდა; თვითმსახურებამ იწყო: თანდათანობითი შეკვეცა, იგი თითქმის სავსებით განდევნეს განსაკუთრებით სკოლიდან (რაც თქმა უნდა, თუ ეს შესაძლებელი იყო მატერიალური მოსაზრებებით).

ჩვენ არა ვართ არც პირველი, არც მეორე შეხედულების მომხრე. პრინციპიალური სრული თვითმსახურება პატარა ბავშვების ძალებით, რაც ზიანს აყენებს მათ ჯანმრთელობას და აშორებს მათ მუშაობას საერთო განვითარების ხაზით—მეტად მაგნე და თეორიულად სრულიად დაუსაბუთებელია. ასეთი თვითმსახურება, ცხადია, არ იძლევა შრომის „სიხარულის“ შეგნებას. საერთოდ ეს არც საჭიროა, ვინაიდან ჩვენს პირობებში შრომა არც ისე მალე გახდება სასიხარულო. მაგრამ თვითმსახურების ასეთი ფორმები არ იძლევა აგრეთვე შრომის, როგორც გარკვეული არსებითი და ადვილად შესასრულებელი მოვალეობის, შეგნებას. შრომა იქცევა მძიმე ტვირთად, ზოგჯერ პატარა კატორღადაც, ვითარდება ზიზღის გრძნობა მისდამი, სურვილი არასასიამოვნო მოვალეობისაგან რაც შეიძლება მალე განთავისუფლები-სა, ე. ი. ჩვენ სწორედ საწინააღმდეგო შედეგებს ვიღებთ.

მეორე მხრით, ჩვენ შეუძლებლად მიგვაჩნია თვითმსახურებაზე სრულიად ან თუნდა მის დიდ ნაწილზე ხელის აღება იმ მიზეზის გამო, რომ მასზე შეიძლება და კიდევ უნდა აღიზარდოს მთელი რიგი კულტურული ჩვევა, რომელთა ჩაუნერგავად ოცნებაც კი არ შეიძლება „ახალ ყოფაცხოვრებაზე“, რომელზეც უკანასკნელ ხანებში ძლიერ ბევრს ლაპარაკობენ. ახალი ყოფაცხოვრება კი—ერთერთი უმნიშვნელოვანესი ნაბიჯია ახალი (უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, თავის ზოგიერთ ნაწილში ძველი, ჩვენთვის უკიდურესად საჭირო) კულტურის გზით.

უმთავრესად უმაღლესი ეტაპისათვის, უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, კულტურული ყოფა-ცხოვრების უმაღლესი ეტაპის განსავითარებლად საჭირო ნიადაგისათვის ბრძოლის თვალსაზრისით უნდა განიხილებოდეს თვითმსახურება.

პირადი თვითმსახურება, ე. ი. მოვლა საკუთარი სხეულისა, კბილებისა, თმისა, ტანისამოსისა და საცვლებისა, საკუთარი ლოგინისა, წიგნებისა, კალმისა, რვეულისა და სხვ. უნდა გადაიქცეს მტკიცედ შეთვისებულ ჩვეულებად, აუცილებლობად, ურომლისოდაც ძნელია ცხოვრება, იმდენად მტკიცე ჩვეულებად, რომ რანაირ პირობებშიც არ უნდა იყოს, შეუძლებელი გახდეს პირადი არსებობის უპიგიენობისა და ანტისანიტარულობის რეციდივი. საზოგადოებრივი

თვალსაზრისით ეს აუცილებელია ეპიდემიების, პარაზიტების, სოციალურ ავადმყოფობათა, გადაგვარებისა და სხვ. წინააღმდეგ საბრძოლველად. და ეს საზოგადოებრივი თვალსაზრისი, სიბნელისა და უმეცრების მძიმე მემკვიდრეობის წინააღმდეგ საბჭოთა ხელისუფლების ბრძოლის თვალსაზრისი საფუძვლად უნდა დაედოს პირადი თვითმსახურების ჩვეულებათა განსახლებული წრის შემოღებას.

მოსახლეობის ჯანმრთელობის სოციალური დაცვის პროპაგანდა, რომელიც ჯერჯერობით ძლიერ მცირე შედეგებს იძლევა, თითქმის იმდენადკეა დამოკიდებული ჩვენს საერთო კეთილდღეობაზე, რამდენადაც მომზადებულ ნიადაგზე, რომელზეც შეიძლება აღმოცენდეს ამ პროპაგანდის იდეები. ეს ნიადაგი მომზადებული იქნება, თუ პირადი თვითმსახურება ამ **გაშუქებით** შემოღებული იქნება სკოლაში, შემოღებული იქნება საბავშვო დაწესებულებებში.

4-წლედის პროგრამები სწავლების პირველი წლებისათვის ამ მიმართულებით დიდ მასალას შეიცავს. სწორედ მას უნდა დაუკავშირდეს პირადი თვითმსახურება ბავშვის სასკოლო ცხოვრების **პირველი ნაბიჯებიდან**.

ყოველივე ეს მეტად მარტივი და ყველასათვის გასაგები საქმეა, და უკვე დიდი ხანია მიღწეულია ბურჟუაზიული ევროპისა და ამერიკის მიერ, მაგრამ საჭიროა ხდება ხოლმე ამის გახსენება, ვინაიდან ხშირად, განსაკუთრებით ჩვენი ახალგაზრდობა, სიტყვებში მეტად ფიცხი, საქმით ამას „ბურჟუაზიულ ცრურწმენებად“ სთვლის. არა—ეს ჩვენ ჯერ კიდევ უნდა **დავიპყროთ** და გავუთანასწორდეთ ბურჟუაზიულ ევროპას. ჩვენ ეს ჯერ კიდევ არ შეგვისრულებია. თითქმის შვიდი წელიწადია, რაც ჩვენ „თვითმსახურებას“ ვეწვეით და ჯერ კიდევ ვერ მიგვიღწევია ისეთი უბრალო რამისათვის, რომ ჩვენს საბავშვო სახლებში აღარ იყოს ბალნინჯოები, ტილები, მუნდი და სხვ. ბავშვის ასაკში ბრძოლა, უფრო მეტიც—მძვინვარე ომი ბალნინჯოებთან ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ბრძოლა მსოფლიო თაშიზმთან.

და ამას უნდა მივალწიოთ პრინციპიალურად სრული თვითმსახურების გარეშე, ბავშვების სუსტი ხელებით სარეცხის რეცხვისა და იატაკების ხეხვის გარეშე.

კოლექტიური თვითმსახურება მდგომარეობს ბინის დაგვა-დალაგებაში, სისუფთავისა და წესრიგის დაცვაში, საქმლის მომზადებასა და მის დარიგებაში დახმარების გაწევაში. სრულიადაც არაა აუცილებელი ყველა სამუშაოს გადაცემა ბავშვისათვის. საჭიროა ამორჩევა, ამა თუ იმ საბავშვო დაწესებულების პირობების მიხედვით.

კოლექტიური თვითმსახურების იმ ნაწილებისა, რომელნიც ჰქმნიან ერთად კულტურულად ცხოვრების ჩვეულებას. ამასთანავე აქაც ლაპარაკია არა ისეთ ჩვევებზე და მათ ისეთ ფორმებზე, რომლებიც აღემატება ბავშვის ძალებს და დააწვება მათ მძიმე ტვირთად, რასაც შეიძლება მოჰყვეს უკულტურობის რეციდივი, არამედ ისეთ ჩვეულებებზე, რომლებსაც თვითეული შეიძენს როგორც აუცილებლად საჭიროს.

კოლექტიურად ცხოვრება—ჩვენთვის ჯერ კიდევ დიდი და მძიმე საქმეა. აქ ჩვენ პირისპირ ვადგებით უკვე არა მარტო გაუმჯობესებულ ყოფაცხოვრებას, არამედ ახალი ყოფაცხოვრების მისაველებსაც.

თუ გვინდა განვაფიქროთ კოლექტიური ცხოვრება, მოხარდეთაობაში უნდა აღვზარდოთ ერთად, ერთმანეთისათვის ხელის შეუშლელად, ერთმანეთისათვის ხელის შეწყობით ცხოვრებისა და მუშაობის არა მარტო ცოდნა, არამედ აუცილებლობაც. მხოლოდ ამ ნიადაგზე შევძლებთ შედეგების მიღწევას ახალი ყოფაცხოვრებისათვის ბრძოლაში¹⁾.

მაშასადამე, პირადსა და კოლექტიურ თვითმსახურებას საზოგადოებრივი თვალსაზრისით უნდა მივუდგეთ. მაგრამ, გარდა ამისა, მხედველობიდან არ უნდა გავუშვათ—და ეს არა ნაკლებ მნიშვნელოვანია—შრომის ცალკე პროცესების მეცნიერული გაშუქებაც. ჩვენ ვწმენდავთ, ვრეცხავთ, ვგვით, მაგრამ ვეკითხებით თუ არა ჩვენს თაფს, რად ვაკეთებთ ამას და უფრო უკეთ, უფრო ჰიგიენურად და უფრო ადვილად როგორ შეიძლება ამის ვაკეთება? უნდა ვეცადოთ, რომ ბავშბს დაებადოთ ეს კითხვები და შემდეგ გავცეთ მათზე პასუხი, უნდა ვეცადოთ ავამუშავოთ ბავშბის აზრი თვითმსახურების საკითხის მეცნიერულად გაშუქების მიმართულებით.

IV. საზოგადოებრივი სამუშაოები უკვალიზიკაციოდ.

მუშაობის მეორე სახე, რომელიც შეიძლება დაემყნოს სკოლაში, ესაა—საზოგადოებრივი ხასიათის სამუშაოები, რომლებიც განსაკუთრებულ კვალიფიკაციას არ მოითხოვს. მუშაობის ეს სახე შეი-

¹⁾ საჭირო არც კია იმის აღნიშვნა, რომ ახალი (ამაღლებული) ყოფაცხოვრების ბაზისი უწინარეს ყოვლისა იქნება ჩვენი მეურნეობის განმტკიცება და მისი გარდაქმნა. მაგრამ განსაზღვრული მატერიალური ბაზისისა და ზოგადი მატერიალური წინამძღვრების არსებობის დროსაც საჭიროა შექმნა მის წარაფებისათვის მათი გამოყენებისადმი ახალი ყოფაცხოვრებისათვის.

ძლებს განხილულ იქნას როგორც თვითმსახურების შემდგომი გაფართოება.

ავიღებთ რა საფუძვლად თვითმსახურების საზოგადოებრივი მნიშვნელობის იმავე ძირითად იდეას, შეიძლება და საჭიროც არის ბავშვების მიზიდვა, მაგალითად, ასეთი ხასიათის ყოველგვარ მუშაობაში: საზოგადოებრივი ბაღებისა და ხეივანარების გაწმენდა და იქ წესრიგის დაცვა, ხის დარგვა (ტყის დღეები), ბუნების ძეგლთა დაცვა და სხვ.

ასეთი მუშაობა ყოველთვის არ იქნება მუდმივი და თვით პერიოდულიც კი, ხშირად ის შემთხვევითი იქნება, და მით უფრო საჭიროა ბავშვების მიზიდვა ასეთი მუშაობისადმი, მათთვის ამ მუშაობათა საზოგადოებრივი მნიშვნელობის გაშუქება. ამგვარსავე მუშაობებს შეიძლება მივაკუთვნოთ მონაწილეობა ამა თუ იმ ქარხანასა თუ ყაზარმასთან მოწყობილ შაბათობებში, დღესასწაულისათვის მუშათა თუ ახ. კომ. კავშირის კლუბის მზადებაში, სასპორტო მოედნების მოწყობაში და სხვ.

პროვინცია ამ მხრივ მეტ გასაქანს იძლევა, ვიდრე დედა-ქალაქები ან ძლიერ მსხვილი ქალაქები, ვინაიდან იქ სკოლა უფრო მნიშვნელოვან და თვალსაჩინო ცენტრს წარმოადგენს; სკოლის გამრავლების შესაძლებლობა უფრო ნათლად მოსჩანს.

მაგრამ ასეთ მუშაობათა განვითარების წარმატებისათვის საკმარისი არ არის მათი ცალმხრივი დაყენება სკოლის მიერ. აუცილებელია, რომ ჩვენმა საზოგადოებრივმა და სახელმწიფო ორგანიზაციებმა, სამეურნეო და პარტიულმა ორგანოებმა თავის მხრით შეიგნონ, თუ რამდენად დიდი შეიძლება იყოს აქ სკოლის როლი, და გამოიჩინონ მეტი თაოსნობა ასეთ სამუშაოებში სკოლის მიზიდვის მხრივ. თაოსნობა აქ ორივე მხარემ უნდა გამოიჩინოს.

საჭიროა საზოგადოებრივი აღზრდის იდეის გაძლიერებული გავრცელება მოსახლეობის ფართო მასებსა და საზოგადოებრივ და სახელმწიფო ორგანიზაციებს შორის.

V. სახელოსნოები.

სასკოლო სახელოსნოების საკითხი მუდამ იწვევდა ყველაზე მეტ მსჯელობასა და კამათს. ამასთანავე სასკოლო სახელოსნოებს აქვთ უდიდესი პრაქტიკა ჩვენს სკოლაში — თუმცა, მართალია, შედეგებით მცირე შედეგით.

სასკოლო სახელოსნოების საკითხმა განვითარების რამდენიმე საფეხური განელო და განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია.

როდესაც ოქტომბრის შემდეგ გამოცხადებული იქნა შრომის სკოლის პრინციპები, სკოლები და საბავშვო დაწესებულებანი გაფაქციციებით შეუდგენ სხვადასხვა სახის სასკოლო სახელოსნოების მოწყობას და დაარსებას; უსახელოსნოებოდ შრომის-სკოლა არავის არ ჰქონდა წარმოდგენილი. მაგრამ ეს გატაცება დიდხანს არ გავრძელებულა.

როგორ უცქეროდა სკოლა სახელოსნოებს, რატომ დაიწყო მათზე თანდათანობით ხელის აღება, მიზანშეწონილი იყო ეს თუ არა?

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სასკოლო შრომის საკითხში, ორი მიმდინარეობა არსებობდა—ერთი მეტად, მეორე ნაკლებ პროგრესიული, თუ შეიძლება ასე ითქვას,—რომლებიც სახელოსნოებზე დიდ იმედებს ამყარებდნენ. ეს იმედები, როგორც უკვე ვნახეთ, შრომითი აღზრდის საქმეში არ გამართლდა. სასკოლო შრომის საკითხის არასწორმა ვიწრო დაყენებამ მასწავლებელი მალე ჩააყენა ჩიხში. საკითხის ასე დაყენებისას სრულებით ვერა ხერხდებოდა სახელოსნოების ინტენსიური გამოყენება; მათ მხოლოდ მეორეხარისხოვანი, დამხმარე როლის ასრულება შეეძლოთ.

მეორე მხრით, სათანადო მომზადების უქონლობა მასწავლებელს ზოგჯერ მძიმე მდგომარეობაში აყენებდა. მან არ იცოდა, როგორ ემუშავა სახელოსნოებში და არ იცოდა მათი გამოყენება, მას არა ჰქონდა არავითარი ხელოსნური და ტექნიკური ჩვევა და ცოდნა. ამას უნდა მივუმატოთ ისიც, რომ თითქმის სრულებით არა გვეყავდა პედაგოგიურის მხრით ასე თუ ისე მომზადებული ინსტრუქტორთა პერსონალი, რომელიც არა მარტო თვით შესძლებდა მუშაობას, არამედ უხელმძღვანელებდა ბავშვების მუშაობასაც სასკოლო სახელოსნოებში.

გავლენა იქონია იმანაც, რომ სწარმოებდა სახელოსნოების შერჩევა განსაზღვრული ტექნიკური გეგმით და რაიმე პედაგოგიური ნიშნების მიხედვით. იღებდნენ, რაც მოხვდებოდათ ხელში, რაც ცუდად იღო და რის გადატანაც შეიძლებოდა სკოლაში. ამნაირად ხდებოდა ხოლმე, რომ საბავშვო სახლებში და პირველი საფეხურის სკოლებში თავმოყრილი იყო რაიმე სპეციალური წარმოების საკმაოდ რთული მოწყობილობა, და არ იყო მარტივი, პრიმიტიული ხელსაწყოები წვრილი „საშინაო“ შეკეთებისათვის.

ამას თუ მივუმატებთ მასალებისა შეძენის, აგრეთვე მოწყობილობის შევსებისა და მისი დაცვისათვის საჭირო სახსრების უქონლობას, მივიღებთ სურათს. მატერიალური და არამატერიალური ხა-

სიათის მთავარი მიზეზებისას, რომლებმაც არ მისცეს სახელოსნოებს ცოტად თუ ბევრად მტკიცედ განვითარების საშუალება მასიურ სკოლაში.

სახელოსნოების საკითხი თავისთავად დაჩლუნგდა. უფრო მეტიც, სკოლის მიერ თანამედროვეობაზე კურსის აღებასთან დაკავშირებით შეიძლება ის აზრიც გავიგონოთ, რომ სახელოსნოებს არ უნდა ჰქონდეთ ადგილი თანამედროვე სკოლაში, რომელიც უნდა დაუკავშირდეს მსხვილ წარმოებას, რომ ხელოსნური შრომა, როგორც მოსასპობად განწირული შრომა, საჭირო აღარ არის.

ჩვენ არა თუ არ უარყოფთ სკოლის კავშირის აუცილებლობას მსხვილ წარმოებასთან, არამედ მისი ერთგული მომხრე ვართ, მაგრამ მაინც გვგონია, რომ სახელოსნოების საკითხში ერთგვარ შეცდომას უშვებენ. სახელოსნოები **საჭიროა** სკოლაში, ისინი უნდა შეადგენდნენ შრომითი აღზრდის დიდ ორგანიულ ნაწილს, თუ ჩვენ არ გვინდა, რომ სკოლაში ადამიანთა შრომითი საქმიანობის **მარტო შესწავლით დაგკმაყოფილდეთ**.

მართლაც და, თუ ჩვენ გვსურს, რომ ბავშვებმა ნამდვილად შეიგრძნონ, თუ რა არის მსხვილი წარმოების ტექნიკა, საკმარისი არ იქნება, რომ მათ მსხვილი წარმოება ნახონ ან მის შესახებ წაიკითხონ. მათ ხელქვეშ უნდა იგრძნონ მასალა, რომ საქმეზე დარწმუნდნენ მისი დამუშავების ამა თუ იმ წესის ავკარგიანობაში, მათ ნათლად უნდა წარმოიდგინონ როგორც მანქანა-იარაღების, ისე მანქანა-ძრავების **განვითარების გზები**. შრომის განაწილების არსში გასარკვევად საჭიროა თითოთვე მიიღო მასში მონაწილეობა. მანქანის მუშაობის ვასაგებად საჭიროა ჩასწვდე წარმოების მაშინიზაციის პრობლემის დედააზრს.

ყოველივე ამის მოცემა სახელოსნოს შეუძლია.

გარდა იმისა, რომ სახელოსნოში უშუალოდ შეიძლება მიღება ჩვევებისა, რომლებიც იძლევიან სულ სხვაგვარ, არა მჭკვრეტლობითს, არამედ მკმედურ შეხედულებას წარმოების ტექნიკაზე, სახელოსნო უნდა იქნეს გამოსავალი წერტილი, რომლიდანაც წარმოებ ბილსაკენ მრავალი ძაფი იქნება გაბმული. და ეს ძაფები იქნება ძაფები ბავშთა ინტერესების გარკვეული **აქტივობისა**.

მაგრამ რომ სახელოსნო იქნეს მტკიცე საფეხური წარმოებისაკენ, რომ წარმოება გავხადოთ შესწავლის არა გარეშე ობიექტად, არამედ არსებით მოთხოვნილებად, რომელიც ბავშთა ინტერესებს უპასუხებს, საჭიროა რომ სასკოლო სახელოსნო მთელ რიგ მოთხოვნას აკმაყოფილებდეს.

ჯერ ერთი, საჭიროა ამორჩევა ისეთი სახელოსნოებისა, რომლებიც იმუშავებენ ტექნიკურის მხრივ ან ცხოვრებაში მნიშვნელოვანსა და გავრცელებულ მასალას, ანუ, უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, უმეტესად გავრცელებული ხელობებისა. ამ მოთხოვნის აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშებს არ შეეძენინოთ ვიწრო ჩვევები, რომლებითაც მათ არაფრის გაკეთება არ შეეძლებათ, როდესაც სკოლის ინტერესთა წრე გაფართოვდება მსხვილ წარმოებაზე.

ამ თვალსაზრისით საჭიროა საცესებით დაეუჭიროთ მხარი. ლითონისა და ხის დამმუშავებულ სახელოსნოებს, ვინაიდან, გარდა იმისა, რომ ეს მასალები ფართოდ არიან გავრცელებული, მათ აქვთ აგრეთვე მნიშვნელობა როგორც ნედლ მასალას ყოველგვარი ხელსაწყოებისა და იარაღების დამზადებისათვის, ე. ი. წარმოების პრიმიტიულ საშუალებათა და შრომის იარაღთა დამზადებისათვის.

სწავლების დაბალ საფეხურზე (I საფეხურის 1—2, ნაწილობრივ მე-3 წელი) ასეთი მასალა შეიძლება იყოს აგრეთვე ქსოვილი, ქაღალდი, მუყაო. ეს კარგად ეგუება უმცროსი ასაკის ინტერესებს.

მეორე, ხელსაწყოები და მუშაობის ხერხები სახელოსნოში რაც შეიძლება სხვადასხვაგვარი უნდა იყოს. რაც უფრო სხვადასხვაგვარია ხელსაწყოები, იმდენად უფრო მეტი შესაძლებლობა აქვს მოსწავლეს მექანიზაციის ცნება შეითვისოს, მით უფრო ადვილად იგრძნობს იგი, თუ რა შეადგენს მანქანის არსს, განსაკუთრებით კი მაშინ, როდესაც იგი თითონ იხმარს სხვადასხვა ხელსაწყოს.

როდესაც მოსწავლე რთულ ხელსაწყოებს ეცნობა, ადვილად მიხვდება, თუ რა მოთხოვნებს უყენებს მას მასალის ხასიათი, და დამუშავების რა წესები უნდა იყოს ხმარებულად მის მიმართ; მისთვის ნათელი გახდება ხასიათი ერთისა და იმავე მასალის სხვადასხვაგვარი დამუშავებისა სხვადასხვა დავალებისათვის და სხვ. როდესაც მოსწავლეს ექნება ასეთი მარაგი ჩვევებისა, რომელთა განზოგადობაც ადვილია მასალების უფრო ფართო წრეზე, მას უკვე აღარ გაუძნელდება წარმოების სამანქანო, ე. ი. რამდენადმე უფრო გართულებული, ტიპისადმი მიდგომა. ამასთანავე ეს მიდგომა მჭიდროდ ექნება დაკავშირებული წარმოების ტექნიკისადმი მოსწავლის ინტერესთან, რომელსაც მასში უკვე თვით სახელოსნო შექმნის.

მესამე მოთხოვნა—სახელოსნოები ბავშთა ტექნიკურ შემოქმედებას ფართო შესაძლებლობას უნდა აძლევდენ. სხვა სიტყვით რომ ვთქვათ, ტიპები იმ ობიექტებისა, რომლებიც ამა თუ იმ სახელოსნოში მზადდება, რაც შეიძლება მრავალრიცხოვანი უნდა იყოს; შე-

საძლებელი უნდა იყოს მასალის სხვადასხვაგვარი შერჩევა-კომბინაცია სულ სხვადასხვაგვარი მიზნებისათვის.

საკითხი ფართო მასების მოზიდვისა წარმოების ტექნიკური სრულყოფისადმი, გამოგონებებისადმი და გაუმჯობესებისადმი არა მარტო ტექნიკის განვითარების საკითხია, არამედ საზოგადოდ ფაქტობრივ მასების ორგანიზაციული უნარიანობის განვითარების საკითხიცაა. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩვენს გარდამავალ ხანაში, ჩვენი საზოგადოებრივი წესწყობილების დროს.

სამივე მოთხოვნა, რომელნიც სასკოლო სახელოსნოებს უნდა წარედგინოთ, როგორც ადვილად შეიძლება დავრწმუნდეთ, მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებულნი და ურთიერთისაგან გამომდინარეობენ.

იმ სახელოსნოებად, რომელნიც ამ მზრახველებს აკმაყოფილებენ, როგორც ვნახეთ, შეიძლება ხის და ლითონის დამმუშავებელი სახელოსნოები ჩავთვალოთ. I საფეხურის უმცროს ჯგუფთათვის კაბაგვითა ასაკისა და ინტერესთა მიხედვით, შეიძლება იყოს—ქსოველის, ქალაღის, მუყაოს, ფანერის დამმუშავება.

სახელოსნო უწინარეს ყოვლისა გამოყენებული იქნება სკოლაში იმისათვის, რომ მოსწავლეებმა შეითვისონ გარკვეული საჭირო და მნიშვნელოვანი შრომითი ჩვევები, — გამოყენებული იქნება ზოგადამზრდელობითი მიმართულებით. ჩვენს ქვეყანაში ასეთი ჩვევების—საშინაო ყოფაცხოვრების საკმაოდ პრიმიტიული პირობების—სარგებლობის მეტისმეტად გადაფასება ძნელია.

ჩვენ არ უარვყოფთ სახელოსნოების მეორე სასარგებლო მხარესაც—მათ გამოყენებას სასწავლო ხაზით შემთხვევიდან შემთხვევამდე, ე. ი. ჩვენ არ უარვყოფთ მათ როლს სწავლების მხრივ, რასაც თავის დროზე, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, უაღრეს, თითქმის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას აწერდენ. მაგრამ სახელოსნოების ეს როლი, როგორც უშუალო ლაბორატორიისა, შედარებით უფრო მცირე მნიშვნელობისაა, ვინემ შეგვეძლო გვეფიქრა.

სახელოსნოების ძირითადი დანიშნულებაა—იყენენ გამოსავალი წერტილი თანამედროვე ტექნიკისა და შრომის ორგანიზაციის შეთვისების დაწყებისას. ჩვენ ვამბობთ—გამოსავალი წერტილი, ვინაიდან მე-II საფეხურზე მუშაობის სიმძიმის ცენტრი იმყოფება მსხვილ წარმოებაში, რომელზე გადასვლაც შეიძლება წარმოების უფრო მარტივი საშუალებებიდან სათანადოდ მოწყობილ და შერჩეულ სახელოსნოში.

მხოლოდ უშუალო მუშაობა სახელოსნოში, რაც გვაძლევს მასა-
ლისა და შრომის იარაღის გრძობას, მოგვცემს ნიადაგს შრომის
უფრო მაღალი ფორმების ნამდვილი შედარებითი შესწავლისათვის.

სასკოლო სახელოსნოში მოიპოვება თანამედროვე მანქანის
ხველა ელემენტები და სამანქანო წარმოების დამახასიათებელი თა-
ვისებურობანი.

ამ ელემენტებსა და თავისებურობებს ადვილად მივხვდებით
მუშაობის წესიერი ორგანიზაციის დროს სახელოსნოში.

სასკოლო სახელოსნოს, ამნაირად, სკოლის ერთერთ საფეხურ-
ზე (დაახლოვებით, სწავლების მე-6 ან მე-7 წლისათვის) შეუძლია
მოგვცეს სრული და საკმაო შესავალი თანამედროვე წარმოების პო-
ლიტექნიზმისა, ამასთანავე შრომითი შესავალი. ამ ძირითადში მდგო-
მარეობს კიდევ სასკოლო სახელოსნოს ამოცანა.

ნათქვამიდან გამომდინარეობს, რომ მუშაობა სასკოლო სახე-
ლოსნოში შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც წარმოებითი ხასია-
თის მუშაობა. ეს თავის მხრივ განსაზღვრავს ორგანიზაციის ხასია-
თსა და შრომის შინაარსს სახელოსნოში.

რაც შეეხება შრომის შინაარსს, სასკოლო სახელოსნოში უნდა
მზადდებოდეს საჭირო და სასარგებლო ნივთები ან სკოლისათვის,
ან კლუბისათვის, ან კერძოდ გასაყიდად—ეს სულ ერთია. მთავარია
ერთი რამ: ბავშვების შრომა საბოლოოდ უნდა ჩამოყალიბდეს სასარ-
გებლო მატერიალურ ნივთში, და ამასთანავე ამ ნივთის საჭიროება
და სასარგებლოება გამართლებული უნდა იქნეს ბავშვების შეგნე-
ბაში. ბავშვებს ნათლად უნდა ესმოდეთ, რომ ეს ნივთები საჭიროა
მათი თვალსაზრისითაც. აქ, რა თქმა უნდა, პირველ რიგში შეას-
რულებს როლს ნივთების დამზადება მათი სკოლისათვის, კლუბისა-
თვის, პიონერის კუთხისათვის და სხვ. ან გასაყიდად მათი რომელი-
მე წამოწყების სასარგებლოდ.

თუ ეს პირობა იქნება დაცული, ბავშვები შეიგნებენ, რომ მა-
თი შრომა ნაყოფიერია.

მუშაობის შინაარსისადმი ასეთი მიდგომა მოითხოვს, რომ მე-
თოდითურად შერჩეული იქნეს (სახელოსნოში მიღებული დაკვეთები-
დან) საჭირო ნივთები, დასრულებული დავალებანი მუშაობის ხერხე-
ბის სიძნელისა და სირთულის თანდათანობითი მატების მიხედვით.
ეს ბუნებრივად იძლევა შესაძლებლობას თანდათანობით გართულდეს
ზოგადი დავალებანიც, რომელთაც სახელოსნო ასრულებს მსხვილი
წარმოებისაკენ სვლის დროს, მაგალითად, შემოღება შრომის განა-
წილებისა, მექანიზაციისა და სხვ.

იმის მოთხოვნას, რომ სასკოლო სახელოსნოებმა მხოლოდ პრაქტიკულად სასარგებლო ნივთები ამზადონ, მიეყვებოთ საორგანიზაციო ხასიათის საკითხამდე.

თუ სახელოსნო მოსწავლის იქ მუშაობის პირველი დღიდანვე დამთავრებულ ნივთებს აწარმოებს (გატეხილის შეკეთება ჩვეულებრივ უფრო ძნელია და უკვე მტკიცე ჩვევებს მოითხოვს), შესაძლებელია და საჭიროცაა მოსწავლეთა წინაშე დაისვას აგრეთვე საკითხი **დროს აღრიცხვისა**, რომელიც ამა თუ იმ ნივთის დამზადებას მოხმარდა, საკითხი სახელოსნოს **მასალის აღრიცხვისა** და ამა თუ იმ ნივთზე გაწეული ხარჯისა: მასალისა და დროის აღრიცხვა თანდათანობით მიგვიყვანს ამა თუ იმ ნივთისათვის მასალების **კალკულიაციის** მთელ რიგ ახალ საკითხებამდე, აქედან კი წინასწარ **სამუშაო ნახაზამდე**, რომლის მიხედვითაც მზადდება ნივთი, ნახაზის მიხედვით წინასწარი კალკულიაციის საკითხებამდე, ე. ი. მოცემული დაკვეთისათვის **მატერიალური ხარჯთაღრიცხვის** საკითხებამდე.

ამნაირად ჩვენ ვუახლოვდებით სახელოსნოს **სამეურნეო** ორგანიზაციის საფუძვლებს, მეურნეობის წარმოების ძირითად ელემენტებს, რომლებიც ბავშთა მკვიდრ კუთვნილებად უნდა იქცეს. სწორედ ეს საკითხები, სახელოსნოში საკუთარი შრომით შეთვისებულნი, შეჭქმნიან ნიადაგს მეურნეობის თანამედროვე პრობლემების, კერძოდ **სამეურნეო ანგარიშის** საფუძვლების, გაგებისთვის. **ეს, რა თქმა უნდა**, გამოყენებული უნდა იქნეს მსხვილი წარმოების შესწავლისას.

რამდენადაც ვიცით, სახელოსნოების მუშაობის ასეთ მიმართვაში ჯერ არსად არაა საკმაო გამოცდილება. მაგრამ ეს ერთერთი უმნიშვნელოვანესი გზაა შრომითი აღზრდისა, რომელიც ადამიანთა საზოგადოებრივ შრომასთანაა დაკავშირებული.

მაგრამ სახიფათო იქნებოდა ნათქვამიდან ის დასკვნა გამოგვეყვანა, რომ საჭიროა სახელოსნოების გადაყვანა **თვითანაზღაურებაზე**, ე. ი. ყოველივე ხარჯის საკუთარი ძალებით ამოღებაზე.

ძირითადი საფრთხე იმაში მდგომარეობს, რომ წმინდა მეურნეობრივმა ამოცანებმა ადვილად შეიძლება დაჩრდილოს სახელოსნოების პედაგოგიური ამოცანები. პირველ რიგში ამას შეიძლება მოყვეს შედეგად ბავშვების უზომო ექსპლოატაცია.

მეორე, კერძოდ დაკვეთები, დაკვეთები ბაზრისათვის მოითხოვს უფრო ნატიფ მუშაობას, კარგად შელამაზება-მორგებას, რაც ბავშვებს არ ძალუძთ; ამას შედეგად შეიძლება ის მოყვეს, რომ ძირითადი სამუშაო დაკისრებული ექნება ოსტატს, ბავშვები კი მხოლოდ დამხმარე როლს შეასრულებენ.

მესამე, აუცილებლად უყურადღებოდ დარჩება ან სრულიადაც განიღვნება ყველაფერი, რაც სახელოსნოში ბავშვების შრომის შესწავლასთანაა დაკავშირებული, ვინაიდან ეს მოითხოვს დროსაც, მასალების გაფუჭებასაც, უშუალო წარმოებისაგან დაშორებასაც.

ყველა ეს საშიშროება იძულებულს გვხდის თვითანაზღაურებაზე ულაპარაკო გადასვლის საწინააღმდეგო აზრს დავადგეთ.

მაგრამ ჩვენ არა ვართ თვითანაზღაურების პრინციპიალური მოწინააღმდეგე, თუ დაცული იქნება შემდეგი პირობები: 1) პირველ ადგილზე რჩება სახელოსნოების პედაგოგიური ამოცანები; 2) თავისი ბიუჯეტის შემოსავლის არცერთ მუხლს სკოლა არ აგებს სახელოსნოს ნავარაუდევ შემოსავალზე, ე. ი. წინდაწინვე არ ვარაუდობს რაიმე შემოსავალს, და უკეთეს შემთხვევაში ფიქრობს, რომ სკოლა შესძლებს მასალებზე გაწეული ხარჯის ანაზღაურებას და ინსტრუქტორის ხელფასის გასტუმრებას; 3) სახელოსნოს სამეურნეო ორგანიზაცია ანგარიშებით, კალკულიაციებით, ანგარიშწარმოებით და სხვ. გადაეცემა (პედაგოგიური მოსაზრებით) ბავშვებს.

VI. სასოფლო-სამეურნეო შრომა.

შრომის ამ სახეს, ვგონებ, არავითარი პრინციპიალური კამათი არ გამოუწვევია. ამის მიზეზი ალბათ ის არის, რომ სასოფლო მეურნეობა დღევანდლამდე მონეტებულად წვრილი მეურნეობაა, რომელიც მასიურ გლეხობაში წარმოების საკმაოდ მარტივი იარაღებით კმაყოფილდება. შესაძლებელია, კამათი არ იყო კიდევ იმიტომ, რომ შრომის ეს სახე ვიწრო-პროფესიული არ არის, იგი დაკავშირებულია ცხოვრებასთან და მუშაობასთან თავისუფალი ბუნების პირობებში.

მიღებულად უნდა ჩაითვალოს ის პრინციპი, რომ სკოლის 1 საფეხურს უნდა ჰქონდეს სოფლად მიწის განსაზღვრული, მცირე ($1/2$ -1 დეს.) ნაკვეთი და აწარმოებდეს საკუთარ პატარა, მაგრამ კარგად დაყენებულ მეურნეობას. თუ ჩვენ სერიოზულად ვაყენებთ ჩვენი სასოფლო მეურნეობის აწევის საკითხს, თუ გვსურს სასოფლო მეურნეობის გაუმჯობესებული და რაციონალური წესების ფართოდ გავრცელება, საჭიროა, რომ ეს პირველ რიგში იყოს სკოლის საქმე, როგორც კულტურული ცენტრისა, რომელსაც უშუალო ზეგავლენა აქვს გლეხის ბავშვზე ყრმობიდანვე. აქ სრულებით არ არის საჭირო აგრონომიული სპეციალიზაცია, ეს პირდაპირ იქნება სკოლა რაციონალური შრომისა, სკოლა, რომელიც იძლევა საკმაო საბუნებათმე-

ტყველო-სამეცნიერო ზოგადი განათლების მარაგს პატარა, ბავშვის ასაკისათვის შეფარდებული და მისი ძალისათვის მისაწვდომი, მეურნეობის ნიადაგზე.

შესაძლოა, რომ I საფეხურს მასში სასოფლო-სამეურნეო შრომის შეტანის საქმეში დაეხმარება სახელდობრ სოფლის ახალგაზრდობის სკოლა, რომელსაც დასჭირდება ზრუნვა კარგ შემცველ თაობაზე, და აგრეთვე ახ. კომკავშირელთა და ახალგაზრდა ლენინელთა ორგანიზაციები, რამდენადაც ისინი ამჟამად საკმაოდ ვითარდებიან სოფლად. ეს ორგანიზაციები პირველ რიგში დაინტერესებული იქნებიან სასოფლო-სამეურნეო შრომით I საფეხურის სკოლაში.

სულ სხვანაირად დგება საკითხი საქალაქო ტიპის სკოლებში ჩვენ უდავოდ მიგვაჩნია დებულება, რომ ჩვენს დროში ყოველივე სკოლა ასე თუ ისე უნდა შეეხოს სასოფლო მეურნეობას. მუშასა და გლეხს შორის, ქალაქსა და სოფელს შორის კავშირის საკითხი ჯერ კიდევ დიდხანს იქნება უაღრესად აქტუალური საკითხი ჩვენს გარდამავალ პერიოდში. სკოლისათვის კი ეს იქნება არა მარტო სასოფლო მეურნეობის გაცნობის საკითხი, არამედ ქალაქის სოფელზე კულტურული გავლენის საკითხიც. ს. ს. რ. კ. ს. თვითეული მოქალაქე ასე თუ ისე მოვალეა იცნობდეს სასოფლო მეურნეობას — მას ამა თუ იმ სახით მოუხდება მონაწილეობის მიღება ქალაქსა და სოფელს შორის კავშირის განმტკიცებაში. მაგრამ ამისათვის საკმარისი არ არის, რომ სკოლა სასოფლო მეურნეობის მხოლოდ შესწავლით დაკმაყოფილდეს. სკოლა, ქალაქის თვითეული სკოლა მოვალეა თუნდაც სულ მცირე უშუალო მონაწილეობა მიიღოს სასოფლო-სამეურნეო შრომაში. თვითეულ მოსწავლეს სკოლაში ყოფნის რომელიმე პერიოდში შესაძლებლობა უნდა ჰქონდეს იგრძნოს მიწა, იგი შეგრძნობით უნდა მიხვდეს, თუ რა არის მიწაზე მუშაობა. ეს შეიძლება და საჭიროც არის დაუკავშირდეს არა მარტო წარმოებითი ბუნებისმეტყველების შესწავლას, არამედ სოფლის და გლეხთა შორის საზოგადოებრივი მუშაობის გაცნობასაც.

ამის რეალურად განხორციელება მასიური სკოლისათვის, განსაკუთრებით მსხვილ ცენტრებში, უეჭველია მეტად ძნელია მატერიალური ხასიათის დაბრკოლებათა გამო. მაგრამ ამის მიღწევას თანდათანობით უნდა ვცდილობდეთ; ტენდენცია გარკვეულად უნდა იქნეს აღებული. ხოლო თუ ამის შესრულება ჯერჯერობით შეუძლებელია, ყოველ შემთხვევაში არ უნდა ვცდილობდეთ ამ შეუძლებლობის თეორიულ დასაბუთებას, რა შიდა რეკილებასაც იჩენს დედაქალაქის ზოგიერთი სკოლა ეგრეთწოდებული საზაფხულო სკოლის

საკითხში. ზოგჯერ საზაფხულო სკოლის შესახებ ლაპარაკობენ, როგორც სკოლის მუშაობის ისეთი ტიპის შესახებ, რომელიც არსებითად განსხვავდება ზამთრის ტიპისაგან და დამყარებულია თამაშობაზე, ფიზიკულტურაზე, სპორტზე და სხვ. კარგია, თუ ყველაფერი ეს მართლა არის, მაგრამ ცუდია, თუ ამ ან თითქმის ამ წრიით (რამდენიმე ექსკურსიის დამატებით სოფლად) ამოიწურება საზაფხულო სკოლის შინაარსი. ჩვენ გაზაფხულსა და ზაფხულში მუშაობის ტიპის სრული შეცვლის იმავე თვალსაზრისზე ვდგევართ, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ უნდა ვცდილობდეთ საზაფხულო სკოლის დაკავშირებას, თუნდაც მოწაფეთა ნაწილისათვის (განსაზღვრული ჯგუფებისათვის), სასოფლო სამეურნეო შრომასთან გონივრულ ფარგლებში. ჩვენ ვლაპარაკობთ გონივრულ ფარგლებზე, ვინაიდან საზაფხულო სკოლის სპორტითა და ნახევრად თავისუფალი მეცადინეობით შეზღუდვის ტენდენცია ნაწილობრივ წარმოიშვა როგორც რეაქცია წინააღმდეგ ბავშთა სასოფლო-სამეურნეო შრომის არაგონივრული ფარგლებისა ზამთრის არაგონივრულად დამქანცველი მეცადინეობის შემდეგ.

მეორე მომენტი, რომელზეც საჭიროა ყურადღების შეჩერება, ესაა ამოცანა მეურნეობის საკუთრად წარმოებისა გარშემო მყოფი მოსახლეობის მიმართ, რაც იმაში. მდგომარეობს, რომ ეს მეურნეობა სამინუთოდ უნდა სწარმოებდეს, სას.-სამეურნეო შრომა მხოლოდ მაშინ შეიძლება გახდეს საზოგადოებრივი აღზრდის ფაქტორი, როდესაც ჩვენ, ვიღებთ რა გამოსავალ წერტილად ამ შრომას, ვადარებთ მას სხვების ანალოგიურ შრომითი საქმიანობას და ვითვალისწინებთ აზრსა და მნიშვნელობას ჩვენი ბრძოლისას სასოფლო მეურნეობის უკეთესი, უფრო მაღალი ფორმებისათვის. უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, სასოფლო-სამეურნეო შრომამ ამ შემთხვევაში უნდა მიგვიყვანოს მუშათა და გლეხთა შორის კაშირის გაგებამდე, აქედან კი — თანამედროვეობას ჩვენს ძირითად ამოცანებამდე. როდესაც სკოლა ამნაირად მიაგნებს ჩვენს ძირითად მიზნებს სასოფლო მეურნეობაში, იგი საქმით უნდა ეცადოს მათ განხორციელებას. საკუთარი მეურნეობის მქონე საბავშვო ახალშენის მდგომარეობა ქალაქის სკოლის მდგომარეობაზე გაცილებით უფრო ხელსაყრელია, ვინაიდან ასეთ მეურნეობას უეჭველია შეუძლია უფრო სრული ფორმის მიღება, ვინემ ჩვეულებრივს ფართოდ გავრცელებულ გლეხურ მეურნეობას, რაც არ შეიძლება იყოს სასკოლო სახელოსნოში ქარხანასთან შედარებით. სასკოლო მეურნეობიდან შეიძლება განვითარდეს იდეები მოსახლეობის კოოპერატიულად შეკავშირებისა, გაუმჯობესებული მიწათ-

სარგებლობისა, მეურნეობის ინტენსიფიკაციისა, ელექტროფიკაციისა და სხვ.

ამნაირად, სასოფლო-სამეურნეო შრომას სკოლაში ჩვენ მივაწერთ უდიდეს მნიშვნელობას, როგორც ნამდვილ საზოგადოებრივ-მწარმოებელ შრომას. ეს მნიშვნელობა მეტად დიდია ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ჩვენ ვცხოვრობთ ისეთ ქვეყანაში, სადაც წვრილი და საშუალო სასოფლო მეურნეობა მოსახლეობის დიდი უმრავლესობის ძირითად საქმიანობას შეადგენს, მეორეც—იმ მიზეზის გამო, რომ შრომითი საქმიანობის მოცემულ ფორმაში სკოლა შეიძლება გამოვიდეს როგორც ტექნიკურის მხრით უფრო მაღალი მწარმოებელი, ვიდრე ჩვეულებრივი გლეხი, და იგი საქმიან შეიძლება იყოს მეურნეობის უფრო რაციონალური ფორმების გამტარებელი.

VII. ქარხანა.

საერთო-საგანმანათლებლო სკოლის მონაწილეობა საქარხნო შრომაში თანამედროვე ახალგაზრდობის აღზრდის კარდინალური პრობლემაა. საკითხის პრინციპიალურ მხრებზე საჭიროა დაწვრილებით შეფიქრდეთ.

ქარხანა უნდა ავიღოთ როგორც ჩვენი თანამედროვეობის ტიპური მოვლენა, გარემო ცხოვრებასთან მისი კავშირის მთელი სიფართოვითა და სირთულით. სკოლა უნდა განიხილაგდეს ქარხანას როგორც სოციალური ხასიათის მოვლენას.

მართლაც და, ქარხანაში ერთმანეთს ხვდება ტექნიკა და ეკონომიკა, ქარხანა დასაბამს აძლევს მრავალ სხვადასხვანაირ მოვლენას. ავიღოთ თუნდაც ქარხნის ძალიანი დანადგარები. მათ განხილვასა და გაცნობას მივყევართ საერთოდ ენერჯის გარდაქმნის საკითხებამდე, ენერჯის სხვადასხვა ხასიათის წყაროებამდე და მანქანა-ძრავებამდე (ტექნიკა); აქედან ენერჯის სხვადასხვა წყაროების ეკონომიურ-გეოგრაფიულ რუკამდე და მათთვის მსოფლიო ბრძოლამდე, რომელიც დამყარებულია მათი ეკონომიური გამოყენების თანამედროვე ტექნიკურ შესაძლებლობებზე, ს. ს. რ. კ-ს ამოცანებამდე ენერჯეტიკის და, კერძოდ, ელექტროფიკაციის დარგში.

ნედლეულს ან ნახევარფაბრიკატებს, რომლებიც წარმოებით გამოსავალ პროდუქტებს წარმოადგენენ, მივყევართ ნედლეულის მოპოვების და მისი წინასწარი დამუშავების საკითხებამდე, ეკონომიური გეოგრაფიის, სასოფლო მეურნეობის და სას.-სამ. ნედლეულის

გადამუშავების საკითხებამდე, ერთხელ კიდევ ტეხნიკისა და ტეხნოლოგიის საკითხებამდე ეკონომიკასთან დაკავშირებით.

მანქანა-იარაღი აყენებს ეკონომიური ხასიათის მრავალ საკითხს, კიდევ რომ აღარა ვთქვათ რა ტეხნიკაზე; რომელიც საბოლოოდ ფიზიკას, მექანიკას, მათემატიკას და ქიმიას ემყარება. აქედან კი ჩვენ მივიღვართ იარაღების წარმოების საკითხებამდე, ნედლეულის ძირითად სახეებამდე, ლითონამდე, მის მოპოვებასა და დამუშავებამდე, ლითონის წყაროებისათვის მსოფლიო მასშტაბით ბრძოლამდე, რომელიც ენერჯის წყაროსათვის ბრძოლასთან ერთად წარმოადგენს თანამედროვეობის ძირითად კვანძს ჩვენ მიერ ზემოდ განვითარებული გაგების მიხედვით. იმპერიალისტური ბრძოლის კონცენტრაცია არსებითად აქ ხდება.

ავილოთ შემდეგ-მზა ფაბრიკატი, მისი გასალევა, მოხმარება, ბაზრები, ვაჭრობა, კოოპერაცია; ჩვენ მივადგებით ქალაქსა და სოფელს შორის კავშირის საკითხებს, ჩვენი პოლიტიკის (და ეკონომიკის) ისევე იმავე ძირითად საკითხებს.

მაგრამ ეს საქმის ერთი მხარეა. თუ მუშიდან დავიწყებთ, კავშირთა იმავე წყებას მივადგებით. მუშა, მისი სამუშაო ხელფასი, პროფკავშირი, მუშა ახლა და წინად, მისი ყოფა-ცხოვრება, გლეხობასთან კავშირი უკვე არა ეკონომიკის, არამედ ყოფა-ცხოვრების საშუალებით (მუშა-ნახევრად გლეხი). ჩვენ მივადგებით პარტიულ, კომკავშირულ და სხვ. მუშაობას, ქალთა მდგომარეობას, ქალთა შორის მუშაობას და სხვ.

ქარხნის მიმართ სკოლის ამოცანა ორგვარია: ჯერ ერთი, შესწავლის ობიექტი უნდა იყოს არა მარტო და არა იმდენად ჩონჩხის ცენტრი—ქარხანა თავისთავად. უმნიშვნელოვანეს ამოცანად ჩვენ მიგვაჩნია მოსწავლეთა მიერ ძებნა ქარხნიდან გაბმულ ძაფების და კვანძებისა. მოსწავლე მიიღებს მაშინ გარკვეულ, როგორც ახლა ამბობენ, განწყობას ქარხნის შესწავლაში.

ასეთი გზით. შეიქმნება სასურველი სინთეზი შრომის მეცნიერებასთან, რომელიც გაივლის არა უშუალოდ „წარმოებითს სწავლებაზე“, არამედ ზოგადი შრომითი აღზრდის ნიადაგზე აღმოცენდება.

მეორე, ეს შესწავლა უნდა იყოს არა უინტერესო საქმე, როდესაც შეისწავლება ჩვენი „მე“-სთვის გარეშე ობიექტი, რომელიც არ ეხება უღრმეს პირად გრძნობებს, არამედ უნდა წარმოადგენდეს ღვიძლ, მახლობელ საქმეს, რომელიც უპასუხებს ბავშვების ინტერესებს, გადაშლილია მათ სულში და ჩამოყალიბებულია სკოლის მიერ, რომელიც მათ რწმენებს უქმნის, ანუ სხვანაირად და უფრო მარტივად

რომ ვთქვათ—ბავშები უნდა ცხოვრობდნენ ქარხანასთან მჭიდროდ და-
კავშირებული ინტერესებით.

ჩვენ აუცილებლად მიგვაჩნია ბავშების უშუალო სიახლოვე ქარ-
ხნის მუშათა მოსახლეობასთან, მის ცხოვრებასთან, მუშაობასთან, ინ-
ტერესებთან, ზრუნვასთან, ყოფასთან, მონაწილეობა ქარხნის ცხოვ-
რების ყველა შესაძლებელ მხარეში (საზოგადო კრებები, კოოპერა-
ცია, ახ. კომკავშ. კლუბი, პარტ-უჯრედი, რევოლუციონური დღესას-
წაულები, წერაკითხვის უკოდინარობის ლიკვიდაცია და სხვა დასხვა).

საკითხის ისე დაყენება, როგორც ჩვენ ვაყენებთ, მიგვითითებს
აგრეთვე იმ ბავშთა ასაკზე, რომელთაც შეუძლიათ მონაწილეობის
მიღება საქარხნო შრომაში. გვაქვს რა მხედველობაში წინასწარი მუ-
შაობა სახელოსნოებში, როგორც საფეხური ქარხნისაკენ, ასაკი, რო-
მელიც დასაშვებია საქარხნო შრომის პირობების მიხედვით, ფართო
აშოცანები, რომელთაც ქარხანა ბავშებს უყენებს, ჩვენ შეგვიძლია
ლაპარაკი სკოლის მხოლოდ ერთ, დაახლოვებით, წელზე—სწავლების
მეექვსე ან იქნებ უფრო სწორედ მეშვიდე წელზე.

VIII. დასკვნები.

შრომის ცალკე სახეების ზემომოყვანილი გარჩევა ზედმიწევნით
ცხადპყობს ჩვენს ძირითად თვალსაზრისს შრომის შესახებ სკოლაში.
დალაგება უნებლიეთ დაქსაქსული გამოგვივიდა, რაც იმით აიხსნება,
რომ ამჟამად არა გვაქვს ზოგადად დაყენებული სოციალური რევო-
ლუციის გარდამავალ პერიოდში ბავშთა შრომის პრობლემა, და ამი-
ტომ სასკოლო შრომის საკითხში, როგორც ამ უფრო ზოგადი პრო-
ბლემის კერძო საკითხში, შეიძლება დასახულ იქნას მხოლოდ ცალკე
მიჯნები. მაგრამ ერთი რამ ნათლად გამომდინარეობს ზემოთქმული-
დან, სახელობრ ის, რომ შრომის საკითხი არ შეიძლება აღზრდის
ზოგადი მიზნებისაგან განცალკევებით იყოს დაყენებული. არა შრომა
თავისთავად, აბსტრაქტული შრომა, თავის არასოციალურ არსში
თითქო აღმზრდელილობითი ელემენტების შემცველი, წარმოადგენს შრო-
მითი აღზრდის საფუძველს. შრომას, როგორც ტვინის და კუნთურ
ენერჯის ხარჯვას (თუნდაც მიზანშეწონილს), იმ მიზნებისთვის, რომ-
ლებსაც ჩვენ აღზრდის დარგში ვისახავთ, მეტად მცირე მნიშვნელო-
ბა და წინა აქვს. შრომას თუ ასე გავიგებთ, მაშინ ასეთად შეიძლე-
ბა მივიჩნიოთ ყველაფერი, თვით ისეთი კატორღული მუშაობაც კი,
როგორიცაა მოსწავლის მიერ საგნის დაზეპირება უკანასკნელ დღე-
ებში გამოცდების წინ. ამის შემოღებას (ხუმრობის გარეშე) ტდილობ-

დენ იმ პერიოდში, როდესაც უარყოფდენ შრომას სკოლაში და წმინდა სწავლებას უბრუნდებოდენ. ჩვენ არ უარგყოფთ მოტორულობის პრინციპის ერთგვარ მნიშვნელობას სწავლებაში, მაგრამ ეს საკითხის მკირე ნაწილია.

არა, კომუნისტური აღზრდის საფუძველზე უწინარეს ყოვლისა არის შრომა, აღებული ჩვენი თანამედროვეობის ზოგადი პერსპექტივით, სოციალურად გაშუქებული შრომა, რომელზეც რეალისტური აუცილებლობით აღმოცენდება თანამედროვეობის განსაზღვრული ვაგება, — შრომა, რომელსაც ბავში პირველი დღეებიდანვე შეჰყავს ადამიანთა საზოგადოებრივ-სასარგებლო შრომითი საქმიანობაში.

ამისათვის კი საკმარისი არ არის მარტო შესწავლა ადამიანთა შრომითი საქმიანობისა, არამედ საჭიროა აუცილებელი, მოცემული ასაკისათვის შესაფერი, მაგრამ სერიოზული მონაწილეობა საზოგადოებრივ შრომაში, მონაწილეობა შეგნებული, სოციალურად გაშუქებული, რომელიც იწვევს მთელ რიგ შინაგან იმპულსებს, ისეთი ხასიათის მთელ რიგ ემოციებს, რომელნიც სხვადასხვა მშვენიერი საგნების უინტერესო სწავლებას სკოლაში გადააქცევენ ცხოვრებისადმი მიდგომის მეთოდის, რწმენათა და მსოფლიოს შეგრძობის—ენერგიითა, ენტუზიაზმითა და რევოლუციონური აღმაფრენით აღსავსე გამოქედვად.

რა შეადგენს აღზრდის რაობას ამ სიტყვის საკუთარი მნიშვნელობით? საზოგადოებრივი ადამიანის აღზრდა — ესაა მისთვის ისეთი ცოდნის მიწოდება, რაც შეაძლებინებს მას გადასწყვიტოს დაპირდაპირება „მე და სხვები“, „პიროვნება და საზოგადოება“, ე. ი. მიცემა მისთვის საფუძვლებისა საკუთარი თავის, როგორც საზოგადოების წევრის, ეთიკური შეფასებისათვის, თავისი ადგილის საკითხის გადაწყვეტისათვის იმ დიად ბრძოლაში, რომელიც თანამედროვეობაში ასე გამწვავებულია. ჩვენ არ შეგვიძლია იმ გზით სვლა, რომლითაც უკეთეს შემთხვევაში მიდიოდენ რევოლუციამდე: „აჰა ცოდნა და შენ თითონ გადასწყვიტე, როგორ მოიქცე, როგორ მოეპყრო იმ საზოგადოებას, რომელშიც ცხოვრობ“. ჩვენ ვამბობთ — უკეთეს შემთხვევაში, ვინაიდან ჩვეულებრივ იმ ცოდნას, რომელსაც ძველი სკოლა იძლეოდა, მთელი თავისი შინაარსით და არსებით უნდა აღეზარდა გარკვეული ავტორიტარული მიმართებით; ამის არ შემჩნევა მხოლოდ ბეცს შეეძლო. საბჭოთა სკოლა ისე უნდა იყოს აგებული, რომ ბავში ყოველდღე სკოლის ცხოვრების მსვლელობით იძულებული ხდებოდეს მიუგოს თავის თავს ამ კითხვაზე და მიუგოს გარკვეული, ერთადერთი სწორე პასუხით. სკოლას ისე უნდა მიჰყავდეს

საქმე, რომ პასუხი ამ კითხვაზე იყოს ბავშვის შინაგან რკინისებური მოთხოვნილება, პრაქტიკულად მნიშვნელოვანი მოთხოვნილება. ეს კი ნიშნავს, რომ ბავში მრავალგზის, განუწყვეტლივ უნდა იმყოფებოდეს იმ სიტუაციაში, როდესაც სრულიად შეუძლებელი იქნება ასეთი საკითხის დაუსმელობა და ასევე შეუძლებელი იქნება მასზე ორაზროვანი პასუხის მიღება. ამის მიღწევა შეიძლება მხოლოდ ბავშთა საქმიანობით, მათი პრაქტიკული საქმიანობით, მათი, ბავშთა, თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი და საჭირო საქმიანობით, რომელიც, მაშასადამე, დაფუძნებულია საზოგადოებრივი აზრის მქონე შრომაზე. — საქმიანობით, რომელიც იწვევს გარკვეული გზით მიმართულ ცოდნათა აუცილებლობას.

აღზრდის ასეთ სისტემაში საკითხი შრომის სინთეზისა მეცნიერებასთან იღებს სულ სხვა, საერთოდ გავრცელებულისაგან განსხვავებულ აზრს. ეს არ იქნება სწავლებისა და შრომითი პროცესის უშუალო გადანასკვა, საკიოდ ხელოვნური, არამედ შრომისა და მეცნიერების მტკიცედ შეკავშირება ერთ მთლიან ფესვში, რომელიც ღრმად იქნება ჩაჭრილი იმ-ნიადაგში, რომელზეც ბავშთა სასიცოცხლო ინტერესები ვითარდება. ეს ნიშნავს, რომ აღზრდაცა და საგანმანათლებლო მუშაობაც განუწყვეტლივ უნდა იქნეს შედუღებული და გაშუქებული აღზრდის ზოგადი მთლიანი მიზნებით.

საკითხის ასე დაყენებისას შრომითი სწავლების მეთოდთა ჩადგება თავის პატარა სათანადო ადგილზე; სასკოლო საქმის სიმძიმის ცენტრი კომუნისტური აღზრდის სისტემის აგებაში იქნება.

IV. წაიკითხეთ და დაამუშავეთ ზემომოყვანილი მასალები და გვიპასუხეთ შემდეგ კითხვებზე.

1. რა და რა მიმართულებაა შრომის სკოლის გაგებაში.
2. რაში გამოიხატება საბჭ. შრ. სკოლის პოლიტიკა. ხასიათი.
3. გამოარკვეით, რა ძირითადი განსხვავებაა ორ სკოლას შორის, რომელთაგან ერთი უცქერის შრომას როგორც მეთოდს, მეორეს კი შრომა სასკოლო მუშაობის მთავარ ღერძად მიაჩნია.
4. შრომის რა სახეებია ჩვენ პროგრამებში წლების მიხედვით და რა შესძლო თქვენმა სკოლამ წელს ჯგუფების მიხედვით (შრომათაშე, შრომა როგორც მეთოდი, თვითმსახურება, წარმოებითი ტექნიკური, სასოფლო-სამეურნეო, საზოგადოებრივ-სასარგებლო და ადამიანის შრომის შესწავლა).
5. როგორ დაუკავშირეთ შრომითი სახეები საპროგრამო მასალას.